

13510

NICULAE TH. IONNIȚIU

ISTORIA EDITURII ROMÂNEȘTI

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ BUCUREȘTI

ISTORIA EDITURII ROMÂNEȘTI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NICOLAE TH. IONNIȚIU

ISTORIA EDITURII ROMÂNEȘTI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Editura „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ București

13510

DIN ACEASTĂ LUCRARE S'AU TIPĂRIT
NUMAI 660 EXEMPLARE PE HÂRTIE SIMILI
JAPON NUMEROTATE DE LA 1—660.

Nr.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

135103

CUVANT INAINTE.

În scurtele popasuri pe cari mi le-a dăruit munca zi de zi, era firesc ca preocupările mele să se îndrepte spre desfășurarea vieții editoriale românești dealungul câtorva secole și, mai cu osebire, în răstimpul ultimelor opt sau nouă decenii când editura românească a cunoscut un avânt mai sporit cu fiecare an nou.

Faptul de a fi urmaș al unui editor, — față de care venerația fiului nu înseamnă, pentru el, o piedică în a afirma destoinicia părintelui deschizător de drumuri în această spinosă viață editorială, — a fost, desigur, un îndemn launtric dela care a pornit inițiativa acestei lucrări.

În câteva lucrări anterioare, — ca, de pildă, „*Călăuza practică a librarului*”, „*Despre carte și slujitorii ei*” sau în cuprinsul diferitelor articole răzlețe apărute în grăbite pagini de revistă sau ziar, — am încercat ca, pe temeiul unei experiențe ce se deapănă dealungul anilor și deceniilor, să desprind, pentru colegii mei mai tineri, — editori și librari, — învățăminte vrednice de luat în seamă, îndrumări nu mai puțin vrednice de reținut. Din binevoitoarea atenție cu care aceste lucrări au fost întâmpinate de către acei cărora li s’au adresat, am putut desprinde îndreptățita curiozitate a unor breslași cari, din nefericire, nu se pot mândri cu o tradiție prea îndepărtată, căci librarul român, — și aceasta nu e vina lui, — nu poate revendica, pe un Ulrich Gering dător de viață librăriei, sau pe un Antoine Vêrard întemeetor de editură în a doua jumătate a secolu-

lui XV așa cum o pot face librării și editorii francezi ¹⁾ sau pe un Johann Fust și Peter Schöffer librari germani din aceeași epocă. ²⁾ Editura și librăria românească își au rădăcini înfipte doar de optzeci-nouăzeci de ani. Nici un secol. Vom trebui, însă, să recunoaștem, — spre justificata laudă a acestor breslași ai cărții românești, — că, numai în acest scurt răstimp s'a străbătut un drum de care avem dreptul să ne socotim mândri.

* * *

Mărturisesc că lucrarea de față nu-și avea scopul de îndrumare. Era mai mult, pentru autorul ei, un mijloc de refugiu odihnitor, o dreaptă răsplată la capătul unei zile, o modalitate strict egoistă de bucurie dăruită sie-și, și, mai presus de orice, prilej de spovedanie a unei recunoștințe pentru o ramură de activitate dela care dacă el a primit uneori amărăciuni, — întotdeauna ușor uitate și mai ușor iertate, — s'a bucurat, totodată, de mari și neașteptate satisfacții.

* * *

Din cercetările diverselor bibliografii, a monografiilor, a manuscriselor ca și a documentelor și cataloagelor pe cari le-am putut găsi, în primul rând, la Academia Română și în diferite biblioteci particulare, am încercat să dau o clasificare a acestei vieți editoriale românești.

Indrăznesc să cred că nu-i greșită împărțirea ei în trei mari perioade, — și anume :

Editura religioasă și editura populară dinainte de 1800,

1) Ulrich Gering, de origină elvețiană, a fost intemeietorul primei librării și tipografii pariziene în sec. XV-lea, cam pe la 1470, iar Antoine Vérard a fost marele editor al aceleiași epoci având două prăvălii, una pe podul dela Notre Dame iar alta în Palatul de Justiție în vestita Galerie du Palais.

2) Johann Fust (1400—1466) a fost asociatul lui Gutenberg și librarul care a vândut și răspândit cărțile tipărite de asociatul său. A murit la Paris de ciumă în 1466, iar Peter Schöffer a fost ginerele și continuatorul afacerii sale.

în preajma lui 1800 și în primele decenii ale secolului XIX.

Apoi, ceeace am numi *Editura propagandistică și culturală*, perioadă cuprinsă între 1830—1860, care încheie, în ea, frământările unui neam dornic de dobândire a desăvârșitei libertăți și în care sunt oglindite strădaniile și năzuințele unui Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu, Ion Eliade Rădulescu și C. A. Rosetti.

Și, *Editura din preajma lui 1860 până azi*, perioada pe care am caracterizat-o *comercială*, când editura fără să înceteze de a fi o funcție de stat sau un mijloc de luptă politică se integrează, totodată, în ritmul vieții economice, devenind o ramură de activitate comercială.

* * *

Pentru fiecare din aceste perioade am fost silit să cercetez izvoare pentru cari se impuneau metode diferite, să fac apel la referințe și la lucrări ai căror autori au dreptul la grațitudinea mea. Se cuvine să menționez, în primul rând, folosul nespus de prețios pe care îl dau lucrările lui N. Iorga, Sextil Pușcariu, V. A. Urechiă, Gh. Adamescu, Georgescu-Tistu, alături de acelea pe cari le notez în bibliografia volumului.

În măsura înaintării în cercetările întreprinse am încercat bucuria descoperirii unor fapte încă necercetate sau parțial cercetate, să dau de lumini noi în această ramură de activitate asupra căroră s'au aruncat, uneori, priviri puțin grăbite.

Pentru ultima perioadă, unele elemente lipsind, am făcut apel la amintirile multor cărturari, librari și anticari bătrâni ale căror aduceri aminte se vor dovedi nespus de prețioase, și cari mi-au îngăduit să dau un tablou al începuturilor editurii comerciale. Îmi fac o plăcută datorie să le adresez mulțumirile mele.

De asemenea, trebuie să-mi exprim toată recunoștința, colegului meu M. Toneghin dela „Cartea Românească”, mulțumită străduinței căruia lucrarea de față a căpătat o înfățișare grafică atât de îngrijită.

* * *

Nu am pretenția de a fi dat o istorie completă a editurii românești. S'ar fi putut să-mi scape unele manifestări, unele aspecte sau unele încercări. Nădăjduesc că, în acest caz, trecerea anilor să aducă acele corectări necesare — în ipoteza că ele se vor dovedi folositoare, — și mai nădăjduesc că bunăvoința cercetătorilor de mai târziu să poată aduce atât corectările voite cât și completările ce se vor ivi.

Acestora le mulțumesc anticipat și mulțumesc, nu mai puțin, aceloră cari, răsfoind aceste pagini, vor vedea, în cuprinsul lor, nu numai fapte de istorie ci și dezvăluirea unui suflet căruia editura i-a dat trainice bucurii ce i-au dat îndemnul să-i închine aproape o jumătate de veac năzuințele. Năzuințe îndreptate spre cât mai marea ei desăvârșire.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NIC. TH. IONNIȚIU

I.

INCEPUTURI

Nu se poate vorbi de un început de viață editorială fără să pomenim de acea epocă, — pe care o vedem cuprinsă înaintea anului 1500, — și care se caracterizează printr'o circulație, desigur restrânsă, a manuscriselor. Dacă, însă, am voi să dăm o definiție a editurii prin aceea că ea înfățișează o activitate închinată nevoii obștești de cunoaștere, e firesc să vedem în această trudnică muncă a copierilor de scrieri și a răspândirii lor în cercurile interesate ale epocii, o îndeletnicire strict editorială.

Cercetările istoricilor noștri, — și e locul să amintim mai cu osebire lucrările lui V. A. Urechiă, N. Iorga, Sextil Pușcariu, — au făcut dovada că mănăstirile, — în anii premergători lui 1500, — erau adevărate focare de cultură. Preocupările erau, firește, îndreptate exclusiv spre viața religioasă iar învățământul, — în măsura în care se putea vorbi de o instituție școlară, — era aplecat doar asupra cărților sfinte.

Intr'adevăr, pe lângă mănăstiri înfloreau acele școli mănăstirești în cari viitorii cărturari se puteau iniția în arta scrierii frumoase și a copierii cărților sfinte.

Sunt școli mănăstirești ca, de pildă, aceea dela Suceava înălțată de Alexandru cel Bun la rang de școală domnească și care, pusă sub cârmuirea lui Grigore

Țamblac, a cunoscut o strălucire ce a fost socotită vrednică de prețuirea istoriei. Sau, — în Moldova, — școala din satul Rădășeni unde a învățat Ștefan Tomșa.

În mănăstiri și în aceste școli mănăstirești se copiau, — în zeci și sute de exemplare menite răspândirii, — cărți sfinte împodobite cu inițiale artistic desenate, cu vignete și miniaturi în cari meșteșugul se întrecea cu

Mănăstirea Neamțu,
după G. Cartoian, Istoria literaturii vechii românești.

arta. La aceasta se mai adaugă legăturile în scoarțe din metal prețios.

S'au păstrat numele unora din acești vestiți copişti ai vremii, — ca de pildă, călugărul Gavril, — 1436 și 1443, — în 1461 smeritul Atanasie, sau călugărul Paladie din Neamț „care fereca în argint scoarțele manuscriselor”¹⁾).

1) *Sextil Pușcariu*: Istoria literaturii române (epoca veche), Sibiu, 1930, pag. 15.

Vestite întocmiri mănăstirești de acest fel se găseau la Homor, Voroneț și Putna, — unde se copiau cărțile sfinte. Așa, de pildă, este *Evangheliarul* lui Popa

Evanghelie slavonească din sec. XIII-lea.

Colecția Bibliotecii Academiei Române.

Nicodim scris între anii 1404 și 1405 sau *Evanghelia slavo-greacă* copiată, în 1429, la Mănăstirea Neamțu-

lui, iar ca lucrare originală, — din acestea fiind puține, — se citează acel *Panegiric în slava Sfântului Ioan cel*

Viața Sf. Grigore cel nou de Grigore Țamblac.

Manuscris din sec. XV-lea.

Colecția Bibliotecii Academiei Române.

Nou al călugărului Grigore Țamblac scris între 1400 și 1401.

D. Ion I. Nistor într'o comunicare făcută la Academia Română¹⁾ a arătat de altminteri, pe temeiul documentelor și cercetărilor făcute, că, înainte de a se inventa tiparul, copierea manuscriptelor era singurul mijloc de răspândire a cărților, arătând, totodată, că, în mănăstirile și bisericile din Bucovina se păstrează bogate colecții de cărți rituale scrise cu mâna, cărți cari sunt còpii caligrafiate și uneori frumos ilustrate de pe izvoade slavone mai vechi cari, la rândul lor, nu erau decât traduceri după originalele grecești.

Cu privire la începuturile și dezvoltarea cărții în Ardeal se cuvine să pomenim afirmația D-lui Prof. Dr. Ioachim Crăciun, din care aflăm că Ardealul ar fi patria celor dintâi cărți-manuscrise la Români. Astfel *Evangheliarul* călugărului Nicodim (1405) socotită a fi cea mai veche carte „n'a fost scrisă la Tismana în Oltenia, ci la Prislop, în Transilvania”.

Pentru dovedirea adevărului cuprins în această afirmație D-l Prof. Dr. Ioachim Crăciun se referă la o notă aflătoare la sfârșitul *Evangheliarului* și care glăsuște astfel: „*Această sfântă Evanghelie a scris'o Popa Nicodim în țara Ungurească în al șaselea an al persecuțiunei sale, iar dela începutul lumii 6913*”.

Și tot D-sa mai adaogă faptul că Nicodim a fost ctitorul mănăstirei Prislopului²⁾.

Mărginindu-ne truda doar la stricta însemnare a vieței editoriale din trecutul nostru până azi, nu voim să intrăm în domeniul rezervat istoricilor de specialitate, cărora le lăsăm în grijă discuția referitoare la această notă socotită revelatoare și la afirmația rostită pe temeiul ei.

Desigur că nimeni nu se îndoește de strălucita contribuție adusă de Ardeal pe tărâmul cărții. Și amintim,

1) Ședința din 4 Decembrie 1942.

2) Conferință rostită la microfonul românesc în ziua de 15 Iunie 1943. intitulată: *Inițiative Transilvane în trecutul României*: „Cartea românească”.

tot după D-l Prof. Dr. Ioachim Crăciun, că cea dintâi carte tipărită în limba românească, a eșit de sub teascurile transilvane, în 1544, la Sibiu.

E vorba de un „*Catehism românesc*” din care nu mai există nici un exemplar, nici chiar în biblioteca mănăstirii din Blaj, unde l-a văzut Timoteiu Cipariu în 1838, și de a cărui existență „pomenesc patru mărturii cât se poate de serioase”.

* * *

Primele decenii ale veacului al XVI-lea au cunoscut o strălucire datorită, desigur, Domnitorului cărturar Neagoe Basarab. Acele „*Invățăături ale bunului și credinciosului Domn al Țării românești, Neagoe Basarab Voevod către fiul său Teodosie Voevod*”, atribuite Domnului Muntean, fac dovada unei activități scriitoricești puțin obișnuită în acea vreme, mai ales când era vorba

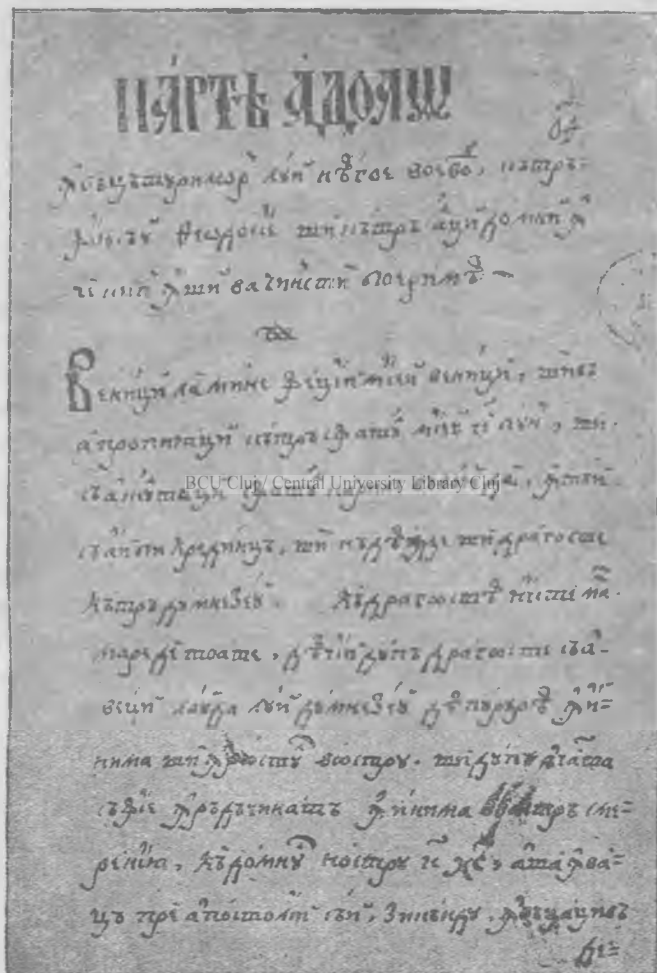
Neagoe Basarab

de un Domnitor.

Acest manuscris, — în slavonește, limba literară a timpului, — deși nu se află la noi, nu e mai puțin adevărat că, întreg cuprinsul lui, e atribuit lui Neagoe Basarab deși unii erudiți, ca Demostene Russo, se îndoiesc de acest lucru, în timp ce, într'un studiu datorit lui St. Romansky se pledează prima teză.

Stăruim asupra acestor „*Invățăături*” ale lui Neagoe Basarab pentru că ele înfățișează o operă de compilație doveditoare a unor lecturi de proporții mai vaste. În orice caz, dintr'un punct de vedere pe care-l numim editorial, „*Invățăăturile*” ar reprezenta o serie de traduceri adaptate la nevoile autorului, din scrierile religioase, filosofice și distractive ale timpului, — „*Cartea*

Regilor", „Panegiricul în slava lui Constantin și al Eleni", „Fiziologul", „Cuvântările lui Ioan Gură de Aur", „Alexandria", „Dioptra" și altele.

Invățăturile lui Neagoe Basarab.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

Sunt aceste preocupări cari îndreptățesc așezarea

lui Neagoe Basarab printre cei dintâi Domni literați. Tot sub Neagoe Basarab apare *Evangelhia* tipărită de călugărul Macarie despre care vom mai avea prilejul să vorbim.

* * *

Dar acest început al veacului XVI-lea înseamnă și apariția tiparului în țările românești. E drept că marea descoperire a lui Gutenberg nu a pătruns de îndată nici în Muntenia, nici în Moldova. Ardealul a cunoscut, însă, aproape dintru început, binefacerile tiparului. Brașovul a fost cel dintâi centru locuit de Români în care s'a instalat — în 1533, — o tipografie pentru tipărirea cărților de propagandă religioasă.

Enumărând, — în ordinea instalării lor, — orașele ardelenesti cu tipografii aduse și puse în slujba editării cărților vremii, notăm cu anul 1550, Clujul care în sus pomenitului an, a introdus literele latine. Tipografia românească n'a fost instalată, însă, decât abia în 1703. În Alba Iulia instalarea unei tipografii are loc în 1566 și abia în 1639 e instalată una românească; în Sibiu, în anul 1575, iar tipografie românească aproape cu un veac mai târziu când s'au putut face și tipărituri românești,¹⁾ cam tot atunci când s'a putut aduce o tipografie românească în Sebeșul Săsesc, în 1683 și unde s'a putut tipări „*Sicriul de Aur*”. În Orăștie, însă, tipografia a fost adusă în 1582.²⁾

Centre adevărate românești, din pricini lesne de înțeles, nu au putut instala tipografii decât mult mai târziu, abia spre mijlocul secolului al XVIII-lea. O pildă de asemenea centru românesc oferă, în primul rând, Blajul, unde tipografia nu a fost adusă decât în 1746 de către G. Șincai, Episcopul Samuil Micu Clain și Mi-

1) În această tipografie românească instalată la Sibiu s'a tipărit — în 1696, — *Ceaslovul*.

2) Unde s'au tipărit cele două cărți din „*Palia*” de Diaconul Șerban, fiul Diaconului Coresi.

politul Ioan Bob, iar Petru Maior a fost director al tipografiei.

* * *

În țările românești, — în Muntenia și Moldova, — tiparul a ajuns mult mai târziu. O întârziere de un secol față de Ardeal. Să recunoaștem, totuși, că această întârziere a fost recâștigată oarecum prin eforturile făcute mai cu osebire de Domnii respectivi ai Munteniei și Moldovei, cârmuitori în aceeași vreme și în-suflețiți de o egală dragoste pentru destinele cărțurărești. Sub Matei Basarab, în Muntenia și Vasile Lupu în Moldova, cu două veacuri și mai bine înaintea Uni-rei, pare că în obștea culturală se deșteaptă conștiința unei comunități de gândire românească.

Faptul explică de ce, prin străduințele cheltuite în acest început al veacului al XVII-lea, limba românească ia conștiință de sine și încearcă să înlocuiască, izbu-tind lesne, limba slavonă în cărțile sortite circulației.

Vorbim, desigur de tiparul în înțelesul oarecum mai larg al cuvântului, pentru că sub o formă rudimentară el a fost cunoscut și înainte în țările românești, — mai ales în Muntenia, mulțumită călugărului sârb Macarie.

Faptul se petrece cam în primii ani ai secolului XVI-lea. Din cercetările făcute, așa cum observă istoricul ardelean D-I Sextil Pușcariu¹⁾, invenția tiparu-lui nu a pătruns în Muntenia venind direct din Apus. Ea ne-a venit pe căi ocolite, — mai exact din Veneția după ce făcu un ocol la Cetinie. Se cuvine să stăruim asupra celui călugăr sârb, Macarie, care după ce își făcu, — pela sfârșitul veacului al XV-lea, ucenicia în meseria tipografică la Veneția și după ce a tipărit cu slovă adusă din Veneția, la Cetinie, cele dintâi cărți slavonești cunoscute în acea vreme, fu izgonit și, re-

1) *Sextil Pușcariu*: *Istoria literaturii Române (epoca veche)*, Sibiu 1930, pag. 48 și urm.

fugiat în Muntenia, „aducând cu sine sacul cu buchi” tipărește, în primul rând, un *liturghier* purtând stema Domnului muntean, Domn fiind Radu cel Mare iar în fruntea Bisericii aflându-se călugărul Maxim. Urmașul lui Radu cel Mare, Mihnea, prieten al catolicilor și dușman al călugărilor silește pe Macarie să-și înceteze activitatea ca să nu și-o poată reîncepe decât după înălțarea la Domnie a lui Vlad cel Tânăr. În 1510 tipărește *Octoihul* ca, doi ani mai târziu, — sub domnia lui Neagoe Basarab, în 1512, să scoată o *Evanghelie* întreagă, tipărită în condițiuni luxoase, colorată, pe pergament.

Trei decenii mai târziu, Dimitrie Logofătul Liubavici, — alt călugăr sârb, — tipărește la Târgoviște mai multe cărți. Printre acestea, un *Molitvelnic*, în 1545, și un *Praxiu* în 1547, ca, zece ani mai târziu, să ajungă în fruntea tipografiei din Târgoviște Diaconul Coresi și unde, în 1558, — având zece ucenici, — termină tipărirea unui *Triod-Penticostar*.

În Moldova, sub Despot Vodă, însă, — după ce fusese vorba să se întemeeze, în 1562, — o tipografie, — lucru ce fusese zădărnicit, — această artă nouă a tipăriturilor a întârziat, așa cum am spus, cu un secol.

* * *

În Muntenia, cum vedem, apare sub oblăduirea lui Matei Basarab o mai îmbelșugată activitate tipograficească, — deci editorială.

Intr'adevăr, Domnul Muntean instalează, în 1634, cea dintâi tipografie la Mănăstirea Govora având drept conducător și „meșter în culegerea buchilor” pe egumenul Meletie Macedoneanul care a avut meritul nu numai de a fi fost ceeace azi am numi un animator dar a izbutit să formeze o adevărată pleiadă de tipografi cari îi vor continua opera începută. Așa, de pildă Melhisedec, dascălul Popa Dobre și monahul Ște-

fan stau în fruntea acestor discipoli ai lui Meletie Macedoneanul.

Prima carte scoasă la iveală de Meletie, în tipografia instalată de Matei Basarab la Govora a fost, *Psaltirea slavonă* în 1637 iar după câțiva ani în 1640 *Pravila cea Mică*.

Când tipografia dela Govora fu mutată la Mănăstirea Sft. Nicolae, elevii lui Meletie, — Melhisedec și monahul Ștefan, au tipărit, în 1642, *Invățături peste toate zilele sau Cazanile*” și „*Cuvântări bisericești*”.

În 1645 această tipografie e mutată, din nou, la Mănăstirea Dealului unde se tipărește „*Cazania*” sau „*Evanghelia cu învățături*”, în zilele Mitropolitului Teofil și din porunca lui Matei Voevod”. Această Cazanie a fost completată după aceea ce fusese tipărită la Govora și după aceea a lui Varlam apărută cu doi ani înainte, în 1643, la tipografia dela Mănăstirea Trei Erarhi din Iași.

Tot aci se mai tipărește, în slavonește, „*Triodul*”. Apariția acestei cărți ar reprezenta un semn al unei încercări de răspândire a cărților din Muntenia în afara hotarelor. Un export am spune în zilele noastre. Într’adevăr, această carte, — *Triodul* — tipărită „din porunca și pe cheltuiala Doamnei Elena” soția lui Matei Basarab, era sortită să fie trimisă în Serbia, Bulgaria și Polonia.

În 1652, însă, tipografia e iarăș mutată. De data aceasta la Târgoviște, adică în locul de reședință a Mitropolitului — totodată și reședința de vară a Domnului. Aci apare *Pravila cea mare a Sfinților Apostoli* sau *Indreptarea Legii* întocmită de Mitropolitul Ștefan.

Dacă, prin urmare, am face o trecere în revistă a

Matei Basarab

acestei tipografii — dela instalarea în Govora, trecerea ei prin Mănăstirile Sft. Nicolae, Mănăstirea Dealului și statornicirea ei la Târgoviște, vedem că, pentru acea vreme, activitatea desfășurată a fost bogată și-i dă dreptul să însemneze un moment important în istoria editurii noastre religioase.

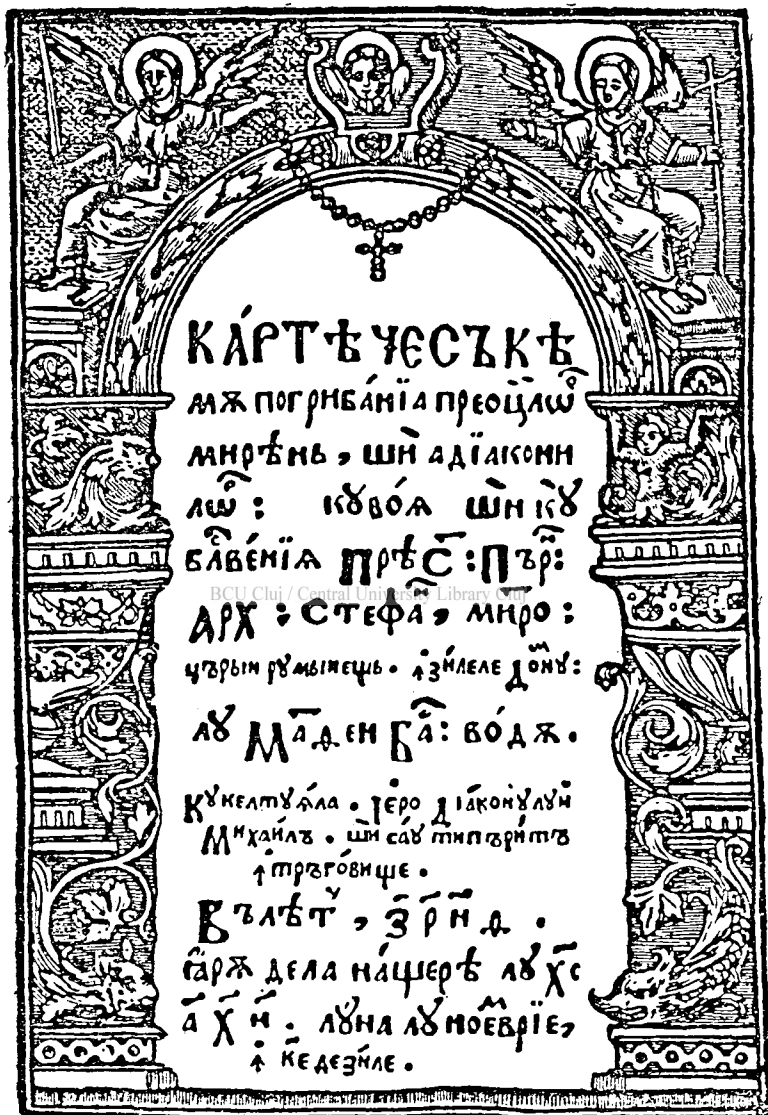
* * *

În legătură cu tipografia din Târgoviște mai adăugăm că, mutată fiind în București, oraș devenit capitala țării, la Mitropolie, în acest an, e tipărită ultima carte care a mai apărut în Târgoviște, — „în tipografia luminatului Domn Io Mathei Voevod Basarab”. Această carte e o „*Târnosanie*” pre limbă proastă rumânește, cu totu tipiculu și învățătura ei, totu osârdia și cheltuiala Mitropolitului Ștefan”.

Odată mutată la București, prima carte tipărită la Mitropolie a fost o tălmăcire, — după cartea lui Galiatovsky, — având titlul: „*Cheia Înțeleșului*, — scoasă pre limbă rumânească cu oserdiia Prea Sfințitului Kyr Varlaam Mitropolitul Ungro-Vlahiei în zilele Prea-luminatului Domn: Io Șerban Voevod și s’au typărit întâi în Mitropolia Bucureștilor, anii Domnului 1678”.

Mutarea la Mitropolia Bucureștilor a tipografiei din Târgoviște coincide cu o adevărată organizare editorială. Pe lângă secția cărților bisericești, mai exista și o secție grecească în care apar nu numai cărți bisericești în această limbă ci și cărți de polemică religioasă ca, de pildă, acel „*Manual în contra schismei Papistașilor*” și, în plus, o secție arabă pentru tipărirea acelor „cărți de suflet folositoare la cetățenii Antiohiei”. Se remarcă, deci un adevărat export de cărți, îndrumat spre Antiohia, cu scopul unei propagande religioase pentru folosul arabilor ortodoxi.

Această tipografie editoare dobândește un asemenea renume încât ei îi revine meritul de a fi trimis o tipo-

Pogribania — Târgoviște 1650.
 Colecția Bibliotecii Academiei Române.

grafie întreagă în Siria, la Alep, o altă tipografie în Georgia, la Tiflis, unde s'au tipărit cărți purtând chiar stema domnească a Țării Românești.

E un export asupra rentabilității căruia se cuvine să facem îndreptățite rezerve, știut fiind în ce condițiuni — după cum ne informează Ionescu-Gion — se trimiteau în aceste centre ale Patriarhilor, darurile Domnilor, mitropoliților și boerilor români. (Alături de punțile cu galbeni, cu daruri și comori găsite, egumenii greci — acești procuriști ai patriarhilor — au găsit mijlocul să-și îmbogățească uneori stăpânii și cu lucruri mai mult lumești decât divine, cum e în cazul nostru și teascuri de tipografie).

* * *

În alte părți din Muntenia, se vede, cu câteva decenii mai târziu, înflorind ca să spunem așa, o adevărată industrie grafică având, bineînțeles, același caracter religios și de propagandă religioasă.

În București, la Mitropolie, — în 1676 — se tipărește de către Mitropolitul Varlaam, sub Domnia lui Șerban Cantacuzino, „*Cluciul*” sau „*Cheia Învățăturii*” și, — fapt vrednic de reținut, — tot în această tipografie apare *Biblia* fraților Șerban și Radu Greceanu, în afara altor cărți religioase.

Despre tipografia așezată la Mitropolie în București știm că ea exista chiar în primul an de Domnie a lui Șerban Cantacuzino. Ea era întemeiată „de iznoavă”, de către Mitropolitul Varlaam. Aici apare în 1678 tălmăcirea din rusește a unor învățături bisericești cu „mărturii pentru Sf. Scriptură”, intitulate „*Cheia Înțeleșului*”. De abia în 1680, 1682 și 1683 apar celelalte trei lucrări bisericești despre cari am mai vorbit: *Liturghia Sfinților Vasile, Grigore și Ioan, Evanghelia și Apostolul*.

La Buzău, episcop fiind Mitrofan, se instalează, —

în 1694 — deasemeni o tipografie ce a desfășurat o activitate editorială prin publicarea unei bogate literaturi religioase.

Sub Mitropolității Teodosie și, mai ales, sub Antim Ivireanul, — cu sprijinul Domnilor Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, — se tipărește, în Mănăstirea Snagovului, nu numai cărți religioase pentru credincioșii Munteniei dar și pentru Românii de dincolo de hotare, ca și pentru propaganda ortodoxă din Antiohia. Vedem o nouă încercare de export de cărți, în care un istoric s'ar putea să vadă semnul unei puternice mișcări având centrul în Muntenia, devreme ce în această tipografie dela Mănăstirea Snagovului, — pe care în 1705 Antim Ivireanul o va muta la R. Vâlcea, — s'au putut tipări și cărți religioase în grecește și arăbește „din îndemnul lui Athanasie, Patriarhul Ierusalimului”.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În țara Moldovei apar, din 1632, primele teascuri. Petru Movilă, de origină românească, mitropolit al Kievului, — dăruiește în acest an o tipografie lui Vasile Lupu care, — în 1640, — o instalează la Iași în Mănăstirea Trei-Erarhi, mitropolit al Moldovei fiind Varlaam Moțoc.

Prima tipăritură ieșită de sub teascurile tipografiei dela Trei Erarhi, — a fost decretul sinodal al lui Partenie. Aceasta se petrece în Decembrie 1642 după care urmează, în 1643, cea dintâi carte moldovenească, *Cazania lui Varlaam*. E interesant de notat că șeful acestei tipografii, Sofronie Pociățchi era și director al școlii înființate de Vasile Lupu¹⁾.

Cea dintâi lucrare a acestei tipografii a fost *Cazania lui Varlaam*, — în 1643, — despre care am pomenit căci a slujit drept model aceleia tipărite la Mănăstirea

1) C. C. Giurescu: Ist. Românilor vol. III, partea I, pag. 104.

Cartea Românească a lui Varlaam — 1643.

Coperta și titlul cărții.

Colecția Bibliotecii Academiei Române.

Dealului, în Muntenia, de către Matei Basarab. Lucrători tipografici ai acestei lucrări fiind ieromonahul Aftanasie și monahul Dionisie.

Tipografia nu dăinui mult. Până în anul 1673, când a fost distrusă în urma tulburărilor de pe vremea lui Petriceicu Vodă. Nu a putut fi refăcută decât în 1679 sub domnia lui George Duca Vodă și prin sânguința Mitropolitului Dosoftei care instalează, la Mitropolia din Iași o tipografie dăruită de Mitropolitul Ioachim al Moscovei.¹⁾

În această tipografie, rod al osteneților lui Dosoftei, s'au putut tipări, — în românește, — *Liturghia* și alte cărți bisericești.

În Ardeal, — în această primă jumătate a secolului al XVII-lea, — un mare merit sub raportul cultural și editorial, îl are Gheorghe Rakoczy²⁾. Intr'adevăr în 1639, sub Rakoczy, — organizator al tipografiei curții, ce fusese întemeiată cam cu optzeci de ani înainte, — Ghenadie, Mitropolit al Ardealului, aduce din Muntenia la Brașov, litere chirilice asemănătoare celor folosite pentru *Pravila dela Govora*. El aduce, totdeodată, și pe meșterul tipograf, Popa Dobre. Incepu, astfel, la Alba Iulia, tipărirea de cărți românești. Cea dintâi carte, eșită de sub teascuri, a fost un *Zbornic româno-slav*.

Aceeași tipografie după ce a fost probabil ascunsă

1) Dosoftei izbutind, în 1676, să se facă din nou Mitropolit se pune în legătură cu Țarul Teodor Alexievici rugându-l să autorize pe mitropolitul Ioachim al Moscovei că acesta să-i dăruiască o tipografie cu toate uneltele trebuincioase (v. *Sextil Pușcariu*, op. cit.).

2) Gheorghe Rakoczy (1591—1643), face parte din vestita familie maghiară pe care istoria o semnalează încă din veacul al X-lea. Fiu al lui Sigismund Rakoczy, a isbutit să fie — în 1630 — ales de Dietă, prinț al Transilvaniei, în care calitate a jucat rolul cunoscut în istoria Românilor de dincolo de Carpați. Sub influența soției sale Sofia Lorantffy, calvinistă fanatică, Gheorghe Rakoczy, a devenit el însuși un zelos luptător protestant, încercând să aducă pe Români la convertire.

În această lumină se cuvine văzută activitatea tipografică și editorială dela Alba-Iulia încurajată de Gheorghe Rakoczy.

în timpul unor tulburări o vedem din nou, instalată în 1683, — nu însă la Alba Iulia, ci la Sebeșul Săsesc.

În ce privește cărțile „racoțiene” din sec. XVII-lea, numite astfel după numele lui Rakoczy, care a înființat tipografia dela Alba Iulia, D-l Prof. Dr. Ioachim Crăciun în conferința amintită afirmă că lui Gheorghe Rakoczy, i se atribue un rol pe care nu l-a avut — această tipografie fiind opera Mitropolitului Ghenadie al Transilvaniei, care s'a bucurat pentru acest lucru de sprijinul lui Mateiu Basarab, meritul lui Rakoczy, nefiind decât acela de a fi dat aprobarea înființării acestei tipografii și de a fi dat bani pentru tipărirea doar a unei singure cărți: *Noul testament* (1648) din cele șapte cărți apărute la Alba Iulia în răstimpul dela 1639—1656.

* * *

Nu putem trece cu vederea, — ca anexă a acestui început de artă grafică, — și celalt auxiliar deopotrivă de prețios al unei activități editoriale. Hârtia a reprezentat, de bună seamă, și atunci, o problemă ce trebuia să fie rezolvată.

Din cercetările făcute, e sigur că hârtia nu era adusă numai din Ardeal.

Hârtia necesară cărților era într'adevăr adusă, până la începutul secolului al XVII-lea, dela Sașii ardeleni. Dar se mai știe că Ieremia, — după cum ne informează *Istoria Comerțului românesc* a lui N. Iorga, — își aducea, în 1605, dela Liov, „hârtie de scris cărți”. Iar Vasile Lupu, care-și ajută negustorii cu scrisori la domnii cei mari din vecinătate, dădu toată îngrijirea acestei părți însemnate a negoțului țării sale, deși relațiile cu Ardealul fură mult mai strânse, grație prieteniei personale cu Gheorghe Rakoczy.¹⁾

Intr'adevăr, în Ardeal, luase ființă și se dezvolta

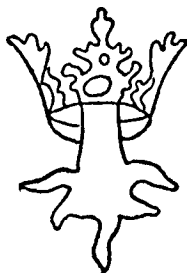
1) N. Iorga. *Istoria Comerțului Românesc* (epoca veche), pag. 284.

o industrie a hârtiei care alimenta nevoile Moldovei și Munteniei.

În această privință o lucrare a lui Viktor Thiel — *Geschichte der Papiererzeugung im Donauraum*, — ne dă prețioase informații.

Cităm din această lucrare.

„Honter întemeieă la 1533 în Kronstadt (Brașov) o tiparniță și probabil că tot el a stăruit la întemeierea unei fabrici de hârtie. În 1545 Hannes Fröh din Braunschweig (care era poreclit Polonul, pentru că, după cum se bănuiește, ar fi venit în țară prin Polonia) cumpără dela ginerele său Hannes Rummel, pentru 25 fiorini, o bucată de pământ în josul podului din Weidenbach (lângă Brașov) unde clădește o fabrică de hârtie. Ca filigran fu folosită stema orașului, pe care o și găsim în 1545, în hrisoavele Brașovului.

Filigranul hârtiei fabricată la Brașov

La Sibiu înființarea unei fabrici de hârtie fu plănuită încă în anul 1555. Consiliul comunal al orașului avansă în acest scop fabricantului de hârtie Jörg 150 fiorini. Totuși, nu se ajunse la înfăptuirea proiectului. O altă sumă, de astădată de 650 fiorini, fu pusă în 1573 de către Consiliul comunal la dispoziția lui Michael Birthalmer, care întemeiază o fabrică de hârtie pe malul râului Zood în apropiere de comuna Tâlmăciu, 19 km. la sud de Sibiu. În anul următor întreprinderea fu preluată de fabricantul de hârtie Georg Berger din Reutlingen. În 1588 o cumpără Merten Rewel și Walter Widman. În acest timp (1584) și Clujul avea fabrica lui proprie de hârtie.”

În țările românești această industrie a hârtiei nu apare decât mai târziu.

Citim în istoria Comerțului Românesc a lui N. Iorga că cea dintâi fabrică de hârtie e datorită lui Scarlat Vodă Ghica. „Hartughia”, — (de unde: hardughie) —

funcționa la Fundeni, moșia lui Dumitrașcu Racoviță. Alexandru Vodă Ipsilanti făcu a doua fabrică de hârtie în satul Batiștea din Prahova, pe apa Leutei, „meșteșug de fala țării și foarte trebuincios, atât politic cu trebuința scrisorilor, cât și Bisericii, cu tipăritul cărților”, întrebuițându-se „cârpiturile ce se află pe la norod”. Nicolae și Iane Lazari aveau conducerea. O prăvălie desfăcea la București produsul.¹⁾

Dealtminteri, cu mult înainte, problema fabricării hârtiei a preocupat pe un Matei Basarab. După cum ne informează D-l C. C. Giurescu în a sa *Istorie a Românilor* Domnul Muntean sprijini înființarea unei fabrici de hârtie ce intră în cadrul unui adevărat plan de industrializare a țării: exploatarea minelor de aramă și fier, o fabrică de sticlă.

„In ce privește fabrica de hârtie, — ne spune D-l C. C. Giurescu, — ea a fost terminată, se pare, în 1644; exista sigur în 1646; un document din acest an, Aprilie 4 (st. v.) ne îngăduie să deducem că era situată pe Valea Oltului, în regiunea Călimăneștilor, poate chiar în Călimănești; ca materie primă se întrebuițau cârpe; locuitorii satelor erau obligați, printre alte dări, și la aceasta a „cârpei”. Hârtia fabricată era de bună calitate — ni s’au păstrat documente scrise pe atare hârtie; avea ca marcă Stema Țării Românești, „acvila cruciată.”²⁾

* * *

În dezvoltarea învățământului, la noi, credem că vom putea de asemeni desprinde și câteva fire ale acestui început de viață editorială. E firesc ca, atunci când rostești cuvântul învățământ gândul să fugă la carte, — implicit, la acea nevoie de statornicire a slovei, — fie dacă ea a fost săpată în piatră, desenată pe nisip sau,

1) N. Iorga: *Istoria Comerțului Românesc* (epoca mai nouă), pag. 111 și V. A. Urechiă: *Istoria Românilor*, I, pag. 95 și urm.

2) C. C. Giurescu: *Istoria Românilor*, vol. III, partea I-a, pag. 77.

mai târziu, pe pergamentul sortit să fie păstrat de vreme.

Vechimea școalei la Români constituie încă o problemă. Am pomenit în paginile precedente, de acea școală domnească întemeiată, — la Suceava — la începutul veacului al XV-lea de Alexandru cel Bun și despre care vorbește Alexandru Hașdeu. Existența acestei școli N. Iorga o contestă pe temeiuri asupra cărora nu stăruim.

Nu e, însă, mai puțin adevărat că încă din vechi timpuri a existat o școală românească, un învățământ ce ființa „nu în legătură cu urmărirea pe căi teoretice a adevărului, ci cu nevoile adânci, neapărate, ale societății care, în vremuri normale, creiază școala și-i determină caracterul”.¹⁾

Tot, însă, istoricul nostru N. Iorga ne lămurește că acest învățământ era „o necesitate impusă de creșterea clerului înalt, de producerea unor călugări învățați, caligrafi și pictori, de inițierea Domnilor și boierilor și de deprinderea profesională a scriitorilor de diplome”, — un învățământ „legat de limba slavonă a statului și de pravoslavnicia Bisericii”.²⁾

În aceste cuvinte găsim, credem definiția învățământului de început la noi și în lumina lor ne putem da seama de strădaniile, pe care am putea să le numim editoriale, ale epocii.

Dacă nu întâlnim nici o carte, ca să-i putem spune didactică, nu e mai puțin adevărat că ceeace era obligatoriu de învățat de către Domni, boeri și dregători se făcea prin călugări, — „călugărașul de casă” — și scopul era doar înțelegerea slavoniei documentelor la cari acei boeri „erau martori sau chiar ispravnici”.

La acești călugări se adaugă și unii învățători, —

1) N. Iorga: *Istoria învățământului românesc*. Ed. Casa Școalelor. Buc. 1928, pag. 6.

2) N. Iorga: *Op. cit.*

ca, de pildă, pisarul Toader Popovici, Ion dascălul, pisarul Coste sau Ifrim dascălul, — având aceeaș menire ca și cei dintâi.

Toate aceste sisteme de învățământ le vedem cristalizate, apoi, în tradițiile mănăstirilor, în acele școli mănăstirești unde se va putea învăța cu oarecare metodă, slavona, caligrafia, pictura, muzica, — unde, mai ales, vor fi date la iveală acele manuscrise atât de frumoase, atât de artistic împodobite și legate în metal prețios, — și unde va înflori școala de „diaci” sortiți să-și închine știința dobândită pentru cărțile domnești.

Rezultatul acestor osteneli cheltuite în mănăstiri sunt toate acele manuscrise pe cari ne îngăduim să le privim drept precursori ale editurii la noi, neînțelegând, desigur, să vedem în carte doar expresia tiparului modern.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceleași forme școlare dăinuiesc și în secolele următoare, păstrând acelaș caracter religios și, din punct de vedere editorial, lucrările apărute se mențin în cadrul celor pomenite în paginile precedente. Adică cele menționate în perioada până la apariția pe meleagurile noastre a tiparului și în primele timpuri după instalarea celor dintâi tipografii.

Vedem, însă, că însuși cuprinsul manuscriselor cari se copiau în mănăstiri ca și al primelor lucrări eșite din teascuri, definesc caracterul acestei vieți editoriale. Un caracter strict religios și această epocă înțelegem s'o închidem în capitolul pe care-l numim al editurii pur religioase.

УСТАВЪ ЖЪТІИ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

сложьмъ вѣнчанъ и діаконства

ОТЕН СЩЕННИКЪ ЖЪТЪ
ВНОЕ СЪВРЪШАТИ ТАИН
СТВО • ДЛЪЖЕНЪ Е ПРІВЪЕ
ОУБО МНРЕНЪ БЫТИ СЪВЪ
СѢМН • НННМѢТИ УТО

а

II.

SPRE CEA DINTĂIU TIPĂRITURĂ ROMANEASCĂ.

Acest caracter religios e păstrat și mai târziu. Cum limba slavonă era limba bisericii, era firesc ca ea, singură, să fie folosită nu numai în acte de ordin public dar și în literatură știut fiind că ea era mănuită de cărturarii timpului, — adică de călugări mai ales, — cari urmaseră școala de slavonie. Intrebuințarea limbei române nu aparținea deci decât celor cari nu știau slavonește. Folosirea ei, la început, a fost, prin urmare, un semn de incultură. Aceasta ar fi concluzia pe care ne-ar îndemna s'o scoatem D-l Sextil Pușcariu în a sa Istorie a literaturii române, — (epoca veche).

E meritul propagandei husite care, străbătând până la noi, a determinat acest fenomen: limba românească ia conștiință de sine și nu va mai trece mult ca ea să-și câștige definitiv drepturile.

N. Iorga mai face dovada că acestei propagande a husitismului printre Români se datoresc cele dintâi traduceri de cărți sfinte în limba română.

„Faptul că Husiții propagau legea sfântă în limba fiecărui neam, — ne spune D-l Sextil Pușcariu, — e de mare însemnătate. Cât de binevenită le va fi fost această inovație, mai ales Românilor ardeleni, preoților acelora cari trebuiau să facă slujba în limba slavonă, având

ei înșiși o cultură slavonă atât de primitivă, încât abia puteau ceti textul biblic fără să-l priceapă bine! Cât de binevenită le va fi fost credincioșilor care aveau pentru întâia dată prilejul să înțeleagă cuvântul mântuitor”.¹⁾

Acestei inovații ce, pentru dezvoltarea limbei românești în cărțile sfinte ca și în cele profane de mai târziu ia proporții de revoluție dându-i caracterul unui moment de răscruce, i se datoresc, desigur, realizări traduse fie în manuscrise, fie prin mijlocirea tiparului.

Cea mai veche traducere în românește, desigur din slavonește, — ce ni s’a păstrat e acel manuscris cuprinzând „*Faptele apostolilor*”, „*Codicele voronețean*”, — apoi, „*Psaltirea*”²⁾, „*Evangelia*”.

Incep să apară cărți în tălmăcire românească și în alte centre ale Ardealului, — toate având acelaș scop de răspândire cât mai largă printre Românii de dincolo de munți dar și de trimitere celor din țara Românească. Apar la Cluj, — în 1551, — „*Geneza*” și „*Exodul*”, — iar, mai târziu, — în 1582, — „*Palia*” la Orăștie.

Toate acestea având caracterul religios.

* * *

Inițiativa pornită pe acest drum, era firesc să nu se oprească doar la tălmăcirile în românește a cărților sfinte și a textelor biblice.

Vedem apărând și alte traduceri având legături cu biserica, — de pildă predici, — dar și cărți populare cum ar fi „*Floarea Darurilor*” care nu a fost păstrată, dar de a cărei existență aflăm dintr’o mărturie

1) v. *Sextil Pușcariu*: Istoria literaturii române (epoca veche), pag. 65—66.

2) Care, în tălmăcirea românească, păstrată în mai multe exemplare, ia numele după locul unde s’au găsit sau după cei ce le-au avut: „*Psaltirea voronețeană*”, „*Hurmuzachi*”, „*Scheiană*”. *Sextil Pușcariu*: op. cit. pag. 70.

găsită într'un manuscris rusesc din veacul al XVIII-lea, în care se spune că a fost tradusă în 1592 „din limba italiană în valahă sau bogdănească de către Gherman Vlahul” — și care va apare, într'o tălmăcire din grecește, către sfârșitul veacului al XVII-lea într'o tălmăcire datorită ieromonahului Filoftei Sfântogorețul dela Sft. Munte.

În orice caz, avem dreptul să vedem în acest fapt semnul apariției celor dintâi traduceri în românește dintr'o limbă apuseană, — semn premergător al apariției acelor traduceri în număr din ce în ce mai mare ivite în secolele următoare.

* * *

Și pentru că ne aflăm pe calea asemuirilor, — a corespondențelor, în câmpul cărții, dintre îndeletnicirile trecute și cele prezente nu ne putem opri să vedem în diaconul Coresi străbunul colportajului, devreme ce acest cărturar, primind îndemnul Sașilor dela Brașov — cari dispuneau în acest oraș de o tipografie și de o fabrică de hârtie, — s'a mutat, împreună cu unul din ucenicii lui, Oprea Logofătul, în acest loc continuând o operă editorială sortită să fie trimisă în Țara Românească. Cu ajutorul lui Coresi, Sașii din Brașov izbutesc acest negoț și vedem, de data aceasta, un caracter comercial dat unei întreprinderi tipografice de editură a cărților bisericești.

E drept că, în Ardeal, unde propaganda pentru credința lui Luther și Calvin pătrunsese adânc în rândul Germanilor și Ungurilor cari încercau să câștige, alături de ei, și pe Români, apare cea dintâi carte în românește datorită tălmăcirii unui sas. E vorba de un *Catehism* tipărit la Sibiu iar tălmăcitorul e Philippus Pictor (Philipp Maler).

Astfel, apar la Brașov, — sub îngrijirea lui Coresi, — cărți cari se răspândesc în Țara Românească. Apare, —

КѸ мѣла лѸдоѸмнезеѸ ѿ дїа
 кѸнѣ кѸр есѣ • дѣка вѣзѸю
 кѣз мѣн тоѧ те лѣмбле ѧѸ кѸ
 вѣнтѸль лѸдоѸмнезеѸ жлѣмбл
 аѸ • нѸманнон рѸмѣнїн на вѣзмь •
 шн хс знсе • мѧфен • рѣ • чѣне
 четѣше сѣжцѣлѣгѣ • шн пѧвель
 ѧпѣль жѣжскрѣне лѧкорѣнѣ • рѣ
 кѣ жнтрѸ бесѣрекѣ мѣн вѣзѣсѣ
 чѣнчн кѸвѣнте кѸ жцелесоѸль мѣ
 еѸ сѣгрѣескѣ кѧ шнѧ лѧлцн сѣжвѣ
 чѣ дѣкѣтъ оѸнтѸнѣрекѣ дѣкѸвѣн
 те не жцелѣсе жнтрѧлте лѣмбн •
 ачѣпѸтѸсѣ ѧсескрѣне ѧчѣтесѣф
 нте Ѹзлѣтнрн • жлоѸна лѸфеврѸ
 арїе, ѿ • знле • шн сѣѸсфѣшн
 тѣ жлоѸна лѸман • кѣз • знле • ж
 чѣтѧте жбращѣвъ • ѿзлѣто • ѿон

în 1567, — un *Octoih*, — în 1562 o *Evanghelie* iar în 1563 un *Apostol*. Toate acestea încă în slavonește.

Dar, în 1559, — dată ce trebuie reținută, — apare, totuși, în această tipografie brașoveană condusă de Coresi *cea dintâi carte în românește* intitulată „*Intrebarea creștinească*” ca, după doi ani să apară, — la 30 Ianuarie 1561, — tot în românește, „*Evangheliarul*”.

În epilogul acestui *Evangheliar* editorul, — Hanăș Beagner arată că „a scris” — adică a editat sfintele cărți în limba română „să fie popilor românești să înțeleagă” citându-se cuvintele apostolului Pavel către Corinteni: „în sfânta besearecă mai bine e a grăi orici cuvinte cu înțeles decât zece mii de cuvinte neînțelease, în limbă striină”.

Experiența s'a dovedit curând nespus de rodnică. La 1563 apare *Praxilul* („*Lucrul apostolesc*”), apoi „*Pravila Sfinților Apostoli*” iar, în 1577, — în slovă română, — *Psaltirea*, — aceasta din urmă cuprinzând un epilog într'o românească pe bună dreptate impresionantă.

Din acest epilog¹⁾ se vede limpede rolul lui Coresi în dobândirea drepturilor firești ale limbei românești și în promovarea ei în prerogative literare.

Dacă ținem seama și de faptul că diaconului Coresi i se contestă calitatea de traducător acordându-i-se doar meritul de a fi *tipărit* și *răspândit* cărțile ce urmau să apară sub îngrijirea lui, editorul român de azi are dreptul să vadă în el nu numai acela care „a contribuit la stabilirea unei limbi literare românești”, ci să-l privească drept precursorul editurii românești așa cum de pildă, gazetarul francez de azi vede în Théophraste Renaudot întemeietorul ziaristiceii franceze.

1) „Cu mila lui Dumnezeu, eu, diacon Coresi, deaca văzui că mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi Românii n'avăm... drept, aceaia, frații miei, preuților, scrisu-v'am aceste Psaltiri cu otveat, de-amû scos deu psaltirea sârbească pre limbă rumânească, să vă fie de înțelegătură”.

Se cuvine să stăruim asupra urmărilor acestui fapt al înscăunării limbii românești în literatura timpului. Dacă apariția celei dintâi cărți în românește înfățișează pentru istoriograful literar un moment de mare însemnatate, pentru editorul român el reprezintă croirea unui drum nou spre apariția unei literaturi de traduceri al căror ecou s'a prelungit până'n zilele noastre.

Intr'adevăr, se știe că printre manuscrisele slavone cari circulau la noi în timpul lui Coresi erau și multe altele cuprinzând cărți populare. Când a început traducerea, în românește, a cărților sfinte, gustul public s'a trezit și a început o adevărată serie de traduceri dintre cari multe, modernizate, le vom întâlni, sub titluri variate, circulând la sate sau chiar la începutul dezvoltării librăriei românești, în prima jumătate și chiar până la sfârșitul veacului trecut. E acea literatură „profană și de imaginație” cum au fost numite acele cărți *mincinoase* cari, după cât se pare, au fost traduse cel dintâi, — diversele legende izvorâte din biblie, ca, de pildă, „*Adam și Eva* sau *Moartea lui Avram*”, — literatura apocaliptică ca, de pildă, „*Apocalipsul Apostolului Pavel*” acest izvor de inspirație pentru *Divina Comedie* a lui Dante, „*Apocalipsul Maicii Domnului*” sau *Apocalipsul lui Ioan*, — acea literatură apocrifă ca „*Epistolia Domnului nostru Isus Christos*”, precum și legende hagiografice ca, de pildă, „*Viața Sfântului Sisoe*”, „*Viața Sfântului Alexie*” și, mai ales, acele cărți populare al căror prototip ar fi „*Albinușa*” sau descrieri de fapte vitejești cum ar fi *Alexandria*, carte ce va cunoaște până'n zilele noastre ceea ce am numi azi un succes de librărie.

* * *

Drumuri noi au fost astfel deschise. Orizonturi luminoase se ivesc în tot veacul al XVII-lea până'n pri-

mele două decenii ale veacului al XVIII-lea. Se vor cheltui strădanii ce vor izbuti să ducă mai departe cuceririle dobândite prin truda unui Coresi și acelea cari au constituit urmările imediate ale acestor cuceriri.

Stema Basarabilor din Pravila dela Govora 1640.

III.

O EPOCĂ INFLORITOARE.

Secolul al XVII-lea își vestește începutul prin biruința definitivă a limbei românești aflătoare, pe câmpul literar, în competițiune cu cea slavonă.

Cărți, în românește, apar în număr din ce în ce mai sporit, în pagubă celor în slavonește.

E epoca de înflorire deschisă, în Muntenia, de Matei Basarab și, în Moldova, de Vasile Lupu, — epoca pe care o vedem cuprinsă respectiv între anii 1632—1654 pentru cel dintâi, — între 1634—1653 pentru cel de al doilea.

Și menționăm producerea unui fenomen vrednic de reținut. Literatura timpului, atât religioasă dar, mai ales, cea profană nu o mai vedem refugiată doar în mănăstiri. Ea trece dincolo de zidurile acestor locașuri ca să se dezvolte mulțumită nouilor tipografii instalate din grija domnitorilor și a multor boeri cărturari.

E epoca ce se prelungește și după Matei Basarab și Vasile Lupu ca să-și adeverească semnificația sub urmașii lor, — sub Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu în Muntenia, — sub marele învățat Dimitrie Cantemir în Moldova.

E epoca boerilor cărturari, a unui Udriște Năsturel, Cantacuzino Stolnicul și Radu Popescu în Muntenia, —

a lui Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, Spătarul Milescu și Ion Neculce în Moldova.

E aceeaș epocă în care păstoreau un Varlaam și Dosoftei în Moldova, — Ștefan, Teodosie, Antim și Damaschin în Muntenia, — Coresi, Simeon Ștefan și Sava Brancovici în Ardeal.

* * *

Evenimentul de seamă al momentului e, desigur, această trecere a literaturii din preocupările mănăstirești în preocupările laicilor.

Și nu mai puțin vrednic de reținut e faptul reînstalării tipografiilor în diferite centre muntene la început, — moldovene mai în urmă, sub oblăduirea Domnilor.

Privind aceste fapte ca editori dornici să însemne evenimentele petrecute pe tărâmul literar, facem o enumerare a cărților mai de seamă apărute în această epocă ocolind considerații critice, istorice sau de istoriografie literară.

Pravila dela Govora, apărută în 1640, din porunca lui Matei Basarab, carte cu caracter juridic, cuprinzând anumite cărți de legi, — ca, șase ani mai târziu, în 1646, — să apară, în Moldova, altă lucrare juridică de proporții mai mari, „scoasă din cărți elinești și latinești”, datorită lui Eustratie Logofătul. E vorba de *Pravila lui Vasile Lupu* („Pravilele împărătești”) în care S. Longinescu vede „unul din cele dintâi coduri din Europa în limba națională”.

* * *

Dacă încep să apară, cum vedem, cărți juridice, nu înseamnă că literatura bisericească e înlăturată sau numai diminuată. Dacă într'un răstimp de patru decenii, — între 1680—1720, — apar în Muntenia optspre-

Pravila dela Govora 1640.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

zece scrieri slavo-române de acest fel, Biserica însăși încearcă să se împotrivescă limbei slavone. Dovadă a acestei înfruntări între limba slavonă apărută cu îndârjire de un conservatorism clerical și limba română care încearcă victorios să-și cucerască locul, o avem în cărțile apărute — în prefața lui Udriște Năsturel la Cazania din 1642 de pildă, același Udriște Năsturel, cumnat al lui Matei Basarab, care a tradus în românește „*Evanghelia învățătoare*”, „*Viața Sfintei Caterina*”, și romanul „*Varlaam și Ioasaf*”.

Vasile Lupu

În Moldova, — la Iași, — în tipografia dela Trei Erarhi, apar sub protecția lui Vasile Lupu, în afara *Pravilei* acele „*Șapte Taine*”, tipărită în 1644, — după ce, cu un an înainte, în 1643, apăruse acea „*Carte românească de învățătură*” a Mitropolitului Varlaam, care cu trei ani mai târziu, — în 1647, — tipărește „*Răspunsul la Catehismul calvinesc din 1640*” semnalat Mitropolitului Moldovei de către Udriște Năsturel, — o activitate bogată pe care urmașul lui, Mitropolitul Dosoftei, o va continua.

* * *

Ea va fi continuată cu atâta strălucire încât, pe bună dreptate, s'a putut spune că „a contribuit mai mult ca oricare alt scriitor bisericesc din secolul al XVII-lea la stabilirea definitivă a graiului strămoșesc în biserică”.

Mitropolitului Dosoftei i se datorește Psaltirea în versuri această lucrare literară de proporții atât de vaste apărută în 1673, cuprinzând peste 8600 de versuri.

Ideea de a traduce și tipări psalmii în versuri chiar

ДВѢРКА И ЦРКВѢ

КАѲІСМА, А. ѠАЛСѢМЪ ЛХИ
 ДАВНІ А. НЕ СКРН ДѢСѢПРА ЛХИ ТНТЛѢ ДЕЛА
 ЁВРІИ. А РАТЖ НТРАЧІСТА ѠАЛШКАЛЕ КАТРЕЪ ФІРНІИЦА
 ЛХИ ЧЕВАЧНѢКЖ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ЕРНЧЕ ДЕ ѠМЪ ЧЕНА МАРУЧЕ,
 РІФАТѢ ЧЕ ЛШР ФЪРІ ДЕЛАЧЕ.
 ШІ КЪРЪИИ НѢВАСТА НКЪРАРЕ,
 ННІАШЕДА НКАѢ ДЕ ПІЕР САРЕ.
 ЧЕ БОА ЛХИ ВАФН ТО КЪДМНІ,
 ШІ ЛАЦА ЛХИ ША ПЕТРАЧЕ СОМНѢ:

dacă nu e originală — știut fiind că poetul francez Clément Marot a versificat, cu un secol înainte, psalmii și că însuși Calvin versificase câțiva psalmi, — dovedește o aplecare spre un început de literatură care, firește, înfățișează un moment în evoluția cărții românești.

Iar după nouă ani, — în 1682, — apare deasemeni acea mare lucrare, „Viața și petrecerea sfinților” care va sluji drept model și izvor de inspirație în multe lucrări de acest fel ce vor urma.

Se cuvine deci să notăm acest fapt: prin Mitropolitul Dosoftei e înțărîtă caracteristica editorială a acestei epoci. Ea nu e numai religioasă, — tinzând, ca și prin lucrările anterioare apărute sub protecția lui Matei Basarab și Vasile Lupu, să fie și culturală.

Mitropolitul Dosoftei

Din Viața și petrecerea Sfinților de Dosoftei.

IV.

DOMNI ȘI BOERI,

CĂRTURARI, TIPOGRAFI ȘI EDITORI

Am spus că suntem în epoca lui Șerban Cantacuzino și a lui Constantin Brâncoveanu, a lui Dimitrie Cantemir, — a lui Udriște Năsturel, Cantacuzino Stolnicul și Radu Popescu, — a lui Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, a lui Ion Neculce și a Spătarului Milescu, — a Mitropoliților Varlaam și Dosoftei, — a lui Teodosie, Antim și Damaschin, — a lui Coresi, Simeon Ștefan și Sava Brancovici.

Nume ce stăruie nu numai în pagini de istorie literară, sau de istorie pur și simplu, — ci, mai ales, în această epocă de prefaceri și de renaștere culturală, în analele vieții editoriale care începe să-și definească un contur. Limba română străbătând din ce în ce mai mult în biserici, firesc e ca și literatura religioasă și cărțile bisericești apărând în românește, să pătrundă în cercuri din ce în ce mai largi și să cucerească locuri. Prin această circulație a cărților dealungul ținuturilor românești, obștea românească, oriunde se va găsi, ia conștiință de sine. Când un Udriște Năsturel comunică Mitropolitului Varlaam cuprinsul catehismului calvinesc sortit să facă o primejdioasă propagandă printre Români sau atunci când o carte trecea dintr'o provincie în alta și când s'a ajuns la acea „naționalizare” a limbei literare, firesc e să vedem, în acest lucru, semnul frământărilor vestitoare ale Unirii.

Apar, — sub Șerban Cantacuzino, — rând pe rând, sub îngrijirea marelui Mitropolit Teodosie, — acel care a putut fi numit „unul din cei dintâi ctitori ai limbei românești în biserică” — *Liturghia*, în 1680, — *Evanghelia* și *Apostolul*, ambele în 1682, — ca această activitate editorială să culmineze, — în 1688, — cu *Biblia* întreagă. Cu acea Biblie, apărută la București în condiții strălucite pentru acea vreme în talmăcirea boerilor din jurul Domnului și „cu îndemnarea dumnealui Constantin Brâncoveanu, marele logofăt”, — adică a Domnului de mai târziu. E vorba de aceeași Biblie a cărei traducere fusese începută înainte de Milescu.

Șerban Cantacuzino

Dacă ținem seama de mijloacele tehnice pe cari le aveau la îndemână tiparnițele vremii, trebuie să considerăm tipărirea Bibliei dela 1688 drept una din cele mai de seamă lucrări tipografice, mai ales că ea a fost făcută în zece luni, din Noembrie 1687 până în Septembrie 1688, depășind puterea acelor timpuri. Trebuie subliniat că ea cuprindea 946 pagini în format folio-mare, pe două coloane cu caractere din cele mai mici.

Suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu este, din punct de vedere editorial, un eveniment de mare însemnătate. Când, — în 1701, — se tipărește la Snagov, *Liturghierul greco-arab*. Patriarhul Atanasie a putut scrie în prefața acestui liturghier, vorbind de Constantin Brâncoveanu, că „a făcut școli grecești, slavonești și românești și *tipografie pentru toate aceste limbi*”.

Se cuvin pomenite, — deasemeni sub titlul însemnătății lor editoriale, — acele „*Almanace*” alcătuite de Ion Românul, „plecata slugă a lui Brâncoveanu” după vestitele „*Foglietti novelli*” atât de răspândite în Italia

[illegible]

СВЯТЫЙ АНГЕЛ СТОИ

ЛІЕ- ВЪСТАНИ БІГЕ ПЛѢХИ. ГЛА, Д.

ЗНАУАМО БѢСЛОВО И СЛОВО
 БѢКЪ БѢХ И БѢКЪ СЛОВО
 СЕБѢ И КОННИКЪ БѢХ. ВЪСѢ
 ТВАРЬ БЫЩА. И БЕЗ НЕГО
 НИЧТО ЖЕ БЫ ЕЖЕ БЫ.
 БЫТО ЖИВО БѢ. И ЖИВО
 БѢ СВѢТЪ УЛКВАРЬ.

УЛ
 А
 И

veacului al XVII-lea. Aduse, la curtea lui Brâncoveanu, probabil de unul din cărturarii italieni aflători pe lângă Domn, — un Anton Maria Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, un Vita Pilutio care a ajuns chiar episcop la Bacău ori chiar de stolnicul Cantacuzino care studiasse la Padova și se bucura atât de prețuirea lui Brâncoveanu.

Un tablou al mișcării culturale și editoriale sub Constantin Brâncoveanu, — nepot al învățatului stolnic Constantin Cantacuzino, care i-a fost și tutore, și continuator al operei lui Șerban Cantacuzino, — ni-l dă D-l C. C. Giurescu: „In vremea lui, se tipăresc zeci de cărți, nu numai bisericești, dar și de altă natură, nu numai pentru nevoile noastre dar și pentru lumea greacă și orientală. La un moment dat, în 1701, funcționează simultan trei tipografii: la București, la Snagov și la Buzău. Domnul e înconjurat de cărturari, clerici și mireni; i se dedică numeroase lucrări; numărul școalelor sporește; o vie activitate culturală domnește în timpul stăpânirii lui”.¹⁾

Constantin Brâncoveanu

* * *

Dar această lucrare a „*Almanacelor*”, — tălmăcirii după cum am spus din italiană, — pare să fi deschis drumul unor noi traduceri. Dacă până către mijlocul veacului al XVII-lea izvorul de inspirație se găsea în texte slavone, — iată că vedem către sfârșitul acestui secol o mișcare de traduceri și din textele grecești. Logofătul Eustratie scoate pravilele traducând din această limbă și chiar Biblia apărută la București, în

1) C. C. Giurescu: op. cit. pag. 179.

1688, sub Constantin Brâncoveanu, despre care am vorbit, tot din grecește a fost tradusă.

O numărătoare a cărților apărute ne arată că, între anii 1680—1720 activitatea editorială a fost îmbelșugată și în direcția tipăririi chiar a cărților grecești¹⁾.

Intr'adevăr, numai în Muntenia ies de sub teascuri 76 cărți dintre cari 35 cărți românești și 38 cărți grecești. Deci acestea din urmă într'o proporție mai mare depășind cu trei unități numărul cărților românești apărute. La acestea adăugându-se și o carte greco-romană și două greco-arabe.

E începutul introducerii culturii umaniste la noi ce va avea urmări în viața editorială de mai târziu.

* * *

Drept urmare a contactului cu Ungurii, cu Polonii, cu viața apuseană, prin venirea meșterilor sau cărturarilor aduși de un Brâncoveanu, de pildă, sau prin trimiterea în străinătate a tineretului boeresc aceste traduceri se vor ivi încetul cu încetul.

În acest capitol al traducerilor timpului, se cuvine să amintim de apariția, în românește, a unor cărți populare și scrieri istorice cari circulau. E traducerea, — în 1655, — a *Vieții lui Nifon*, adică viața Patriarhului Nifon ale cărui moaște au fost aduse de Neagoe la Mănăstirea Dealului, acea *Floarea Darurilor* care nu-i decât o reeditare, — tălmăcire nouă de data aceasta din grecește — a „*Albinușei*” (sau „*Alghinușei*”) despre care am mai vorbit²⁾ sau alt exemplu de traducere, *Războiul Troadei*.³⁾

În aceeași ordine de idei pomenim și romanul creștin tradus de Udriște Năsturel intitulat *Varlaam și*

1) *Sextil Pușcariu*: op. cit. p. 104.

2) Traducător fiind Ieromonahul Filoftei Sfântogorețul.

3) Traducători fiind Grigore Dascălul Buză și Pătrașcu Danovici.

Ioasaș, viața lui *Ioasaș* nefiind decât viața lui Budha, adaptată la creștinism, iar *Varlaam* convertitorul la noua credință ce se arată mântuitoare.

Sunt cărți din cari se vor inspira scriitorii de mai târziu. Insuși *Anton Pan* se pare că-și tipărea cărțile lui populare însușindu-și cuprinsul celor cari circulau în această epocă, — toate aceste cărți fiind traduceri din cărțile populare ale timpului. În rândul acestora intră „*Pildele filosofești*” apărute la Târgoviște în 1713 și, mai ales, vestita *Alexandria*, tipărită cu un an mai târziu, în 1714, și care va fi cartea de căpătâi a unui tineret de cultură din veacul următor, — cartea ce va fi citită cu o plăcere egală aceleia pe care tinerii din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o gustau în lectura lui *Robinson Crusoe*.

* * *

Apar, totodată, acele scrieri originale cari constituiesc, — în afara traducerilor de scrieri bisericești și profane, — temeiurile în virtutea cărora avem dreptul să socotim această epocă un strălucit punct de plecare pentru literatura românească.

La curtea Domnilor se ivesc a-acei scriitori aflători în slujba curții cari vor servi drept istorici ai timpului dar, în acelaș timp, și de a ridica în slavă pe acela în slujba căruia se găsesc, — ca, de pildă, un *Nicolae Costin* și *Axinție Uricariul* la Curtea lui *Nicolae Mavrocordat*.

Nicolae Mavrocordat

E semnul emancipării literaturii de sub autoritatea bisericii, ea începând să fie și privilegiul cărturarilor laici aflători în afara zidurilor mănăstirești.

În Moldova, acel „letopiseț moldovenesc”¹⁾ care a slujit drept izvor și a fost continuat de vornicul Grigore Ureche, lucrare ce nu s’a păstrat — apoi, între 1654—1660, letopisețul lui Simeon, care a putut fi păstrat, — letopiseț continuat de Miron Costin și de fiul său Nicolae Costin, — cronici continuate de Axintie Uricariul urmașul lui Nicolae Costin, la Curtea lui Nicolae Mavrocordat, sau Marele Vistier Constantin Văcărescul, ori marele logofăt Nicolae Ruset aflători la aceeași curte.

Miron Costin

În Muntenia, — unde, după cum glăsuesc anumite mărturii, — fiecare boer își însemna evenimentele timpului. Exemplu de aceste însemnări ar fi *Cronica Buzeștilor* sau *Letopisețul de pe timpul Domniei lui Șerban Cantacuzino* datorit logofătului Stoica Ludescu.

Se cuvine să adăugăm, în aceeași ordine de idei, mișcarea asemănătoare din Ardeal, cu *Cronica Bisericii Sfântului Nicolae*, document prețios din 1633, datorit lui Popa Vasile și care „e însemnată nu numai prin valoarea ei istorică ci și prin faptul că este întâia cronică valabilă scrisă în românește”. (Sext. Pușcariu).

* * *

E, însă, seria acestor cărturari cari au dat la iveală un număr de lucrări ce constituiesc, desigur, acel luminos punct de plecare a limbii românești în drumul ei de cucerire a drepturilor firești în literatură.

În fruntea acestora își au locul boerii cu știință de carte cum sunt frații Șerban și Radu Greceanu, tradu-

1) Atribuit Logofătului Eustratie.

cătorii „Bibliei”, autori în 1691 ai „Mărgăritarelor”, — ai lucrării „Pravoslavnică mărturisire” și „Evanghelia greco-romană”,¹⁾ ca și acel Constantin Văcărescul, mare vistiernic la curtea lui Nicolae Mavrocordat, cel dintâi scriitor din această ilustră familie.

Dar, mai presus de toți, stăruie numele Spătarului Milescu a cărui viață tumultoasă, de bogată aventură, îl așează ca scriitor și om în rândul marilor temperamente ale epocii nu numai dela noi ci și în afara hotarelor românești. Elev la „școala cea mare” din Constantinopol, student al Universității din Padova, mare spătar sub Gheorghe Ghica, trimis ca diplomat de acesta la Înalta Poartă, disgrațiat apoi de urmașul lui Vasile Lupu, osândit chiar să i se taie sgârciul nasului, pribeag dealungul Europei, refugiat la Berlin și primit la curtea marelui Elector Friedrich Wilhelm, scriitor în latinește la Stockholm, și recunoscut cărturar chiar în Franța la curtea Regelui Soare unde îl vedem în 1667, apoi în Rusia și călător în China, ca moartea să-l surprindă în Rusia în calitate de traducător al Țarului și unde a stat treizeci și opt de ani, murind în vârstă de 72 de ani,²⁾ — era firesc ca această viață de autentic cărturar mistuit de spiritul de aventură să se resfrângă în realizări scriitoricești. Mărturii stau acele lucrări pe care le enumărăm:

„Istoria despre sfânta icoană a prea sfintei noastre stăpâne Născătoare de Dumnezeu” scrisă la mănăstirea Neamțu, în 1655, „Carte cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre”, traducere din grecește făcută în 1661.

La Stockholm, unde e trimis de Domnul Gheorghe Ștefan aflător în exil, scrie în latinește cărți lămuritoare asupra ortodoxismului, iar la Paris unde e de asemenea trimis de prințul pribeag, scrie acea lucrare,

1) Primele, în colaborare, — ultimele două scrise separat.

2) S'a născut în Iunie 1636; a murit în 1708.

în grecește și latinește, — singura pe care el a putut-o vedea tipărită, — intitulată „*Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus ecclesiae orientalis scilicet graecae, de transubstantione Domini aliisque controversiis, a Nicolae Spadario Moldo-valaccone, barone ac olim generali Wallachiae conscriptum Holmiae mense Februarii.*”¹⁾

Iar în Rusia, unde și-a petrecut cei mai mulți ani ai vieții sale, — ca traducător oficial al țarului, — plecând în misiune și în China, scrie o *Descriere a Chinei* și un *Jurnal de Călătorie* precum și acele scrisori de nespusă valoare istorică pe cari le adresa Țarului.

După toate acestea, în calitatea sa oficială de traducător, scrie acele compilații erudite ca: „*Arithmologion*” carte de profeții, „*Chresmologion*” carte de explicații a oracolelor, „*Cele 7 minuni ale lumii*”, o „*Carte a ieroglifelor*” un „*Dicționar rusesc-latinesc-grecesc*”.

Stolnicul C. Cantacuzino

* * *

Pe aceeași linie de boeri cărutari, cu o viață însă mai puțin plină, putem așeza, cum am spus pe Miron Costin al cărui nume se leagă de *Letopisețul Țării Moldovei, dela Aron Vodă* și de acea încercare de istorie a Românilor, *Cronica țării Moldovei și Munteniei*, descrierea unei epoci care, la cererea Regelui polon e prefăcută și ia titlul de „*Descriere a țării moldovenești și muntenesti*” sfârșindu-se cu acea scriere intitulată „*Car-*

1) Manual Steaua Orientului strălucind în Occident, adică felul cum înțelege biserica orientală ortodoxă dogma transsubstanțierii Domnului și despre alte controverse, de Nicolae Milescu Spătarul Moldo-Valah și odinioară general al Valahiei, scris la Stockholm în luna Februarie.

tea pentru descălecatul dintâi al țării Moldovei și Neamului moldovenesc” — carte scrisă în românește, mai exact „în graiu moldovenesc”.

Nu mai puțin e înscris numele Stolnicului Constantin Cantacuzino cu a sa *Istorie a Țării Românești*, — a lui Nicolae Costin prin continuarea operei părintelui său și prin lucrarea sa *Ceasornicul Domnilor*, — și Ion Neculce cu *Letopiseșul* său, Grigore Ureche, cu *Cronica* sa.

Dar, deasupra tuturor, istoria își îngăduie pe bună dreptate să așeze pe acel mare Domn cărturar Dimitrie Cantemir care, prin numărul volumelor tipărite în urma ostenelilor lui, solicită editorului român, o atenție particulară mai cu osebire prin numărul volumelor răspândite și dincolo de granițele țărilor românești.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stema lui Șerban Cantacuzino în Liturghierul dela 1680.

V.

UN PRINȚ AL CĂRȚII.

Contimporan al lui Constantin Brâncoveanu a cărui ură împotriva Domnului Moldovei stăruie și în scris, — fie că se suise pe tron, fie că-l înlocuia, ca să spunem așa, fratele său Antioh, fie că era numai pretendent la domnie în anii săi de refugiu la Constantinopol, — Dimitrie

Dimitrie Cantemir

Cantemir trece, în prețuirea românească dincolo de judecarea doar a unei Domnii sau a unui Domn deținător al unei vremelnice puteri. Dimitrie Cantemir intră — în cronica vremii, — desigur ca un mare ambițios, dornic de a-și cuceri un tron izbit de ura și intrigile lui Brâncoveanu, — dar, mai ales, ca unul din cei mai de seamă oameni de cultură ai timpului — mai mult: model de credință, cultură și eru-

diție dobândite la înalta școală din Constantinopol în anii tinereții lui dar și în cursul pribegiilor lui, la Constantinopol alături de dascălul său Ieremia Cacavela, de un Effendi Saadi, filosof și matematician, de Iacomîn filologul, — sau mai târziu, alături de Petru

cel Mare în calitate de i se acordase nu numai de simplu curtean, dar și de diplomat și consilier al Țarului.

Cunoscător al culturii umaniste și emerit orientalist totodată, autor de studii prețuite de învățații timpului, acestea toate au adus lui Cantemir numirea de către Împăratul Germaniei ca Principe al Imperiului Roman și marea cinste de a fi ales — în 11 Iulie 1714, — membru al Academiei din Berlin.

* * *

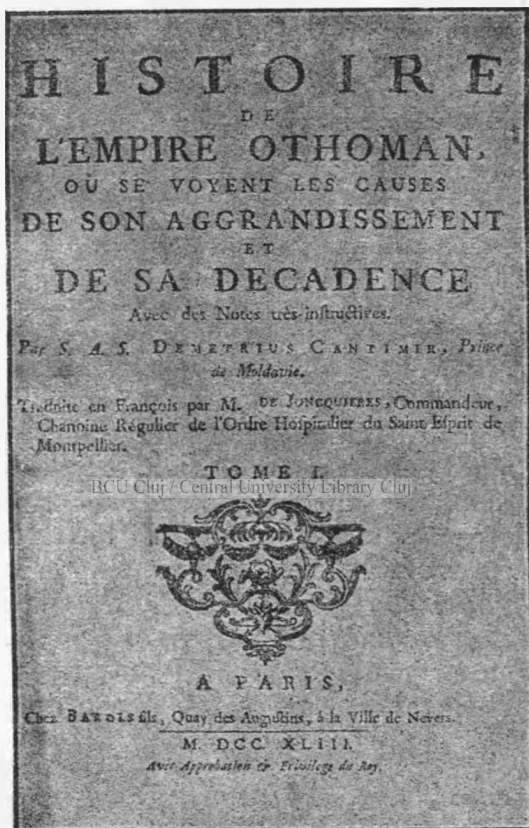
În scurta lui viață, — s'a născut în 26 Octombrie 1674 și a murit în 21 August 1723, — el a putut scrie, în anii maturității și chiar în copilărie, o seamă de lucrări, lăsând în urma lui o operă cu adevărat măreață. Într'adevăr, din copilăria lui au rămas câteva încercări filosofice scrise în latinește și la vârsta de numai 24 de ani, — în 1698, — apare la tipografia din Iași o adevărată lucrare filosofică închinată fratelui său Antioh. E vorba de: „*Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*” tratând veșnica problemă a dualismului, problema sufletului și trupului, arătând în acel antagonism superioritatea celui dintâi asupra celui din urmă.

Urmăm, — în ordine cronologică, — seria lucrărilor lui Dimitrie Cantemir.

În 1705, — deci în vârstă de 31 de ani, — termină a sa *Istorie ieroglifică*.

Din nenorocire, toate lucrările lui Dimitrie Cantemir cu excepția celor dintâi mai sus pomenite, au apărut în Rusia în timpul pribegiei sale la curtea lui Petru cel Mare. Aici a putut da la iveală între 1715—1716, — rod al însemnărilor din timpul auritei sale captivități din Constantinopol și după alegerea sa ca membru al Academiei din Berlin, — acea „*Istorie pentru creșterea*

și *descreșterea curții aliomănești*".¹⁾ carte ce apăru, — în 1743, — deci douăzeci de ani după moartea sa, —

Titlul ediției franceze a Istoriei Imperiului Otoman al lui Dimitrie Cantemir.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

1) Traducere dată de însuși Cantemir în românește titlului operei lui scrisă în latinește: „*Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae*”.

în traducere franceză¹⁾ și care a reprezentat, îndelungă vreme, unicul izvor pentru studiul împărăției otomane. Dar, de cea mai mare însemnătate pentru noi e că, prin această operă vorbindu-se și de țările române — pe cari Dimitrie Cantemir le dorea unite după cum se vede din îndârjita lui luptă cu Brâncoveanu, — ele pot fi cunoscute în acest chip de lumea apuseană.

Faima acestei opere determină și traducerea ei în limba germană după o traducere din englezește făcută de Tindal la porunca Reginei Angliei, apărută cu doi ani mai târziu decât cea franceză.²⁾

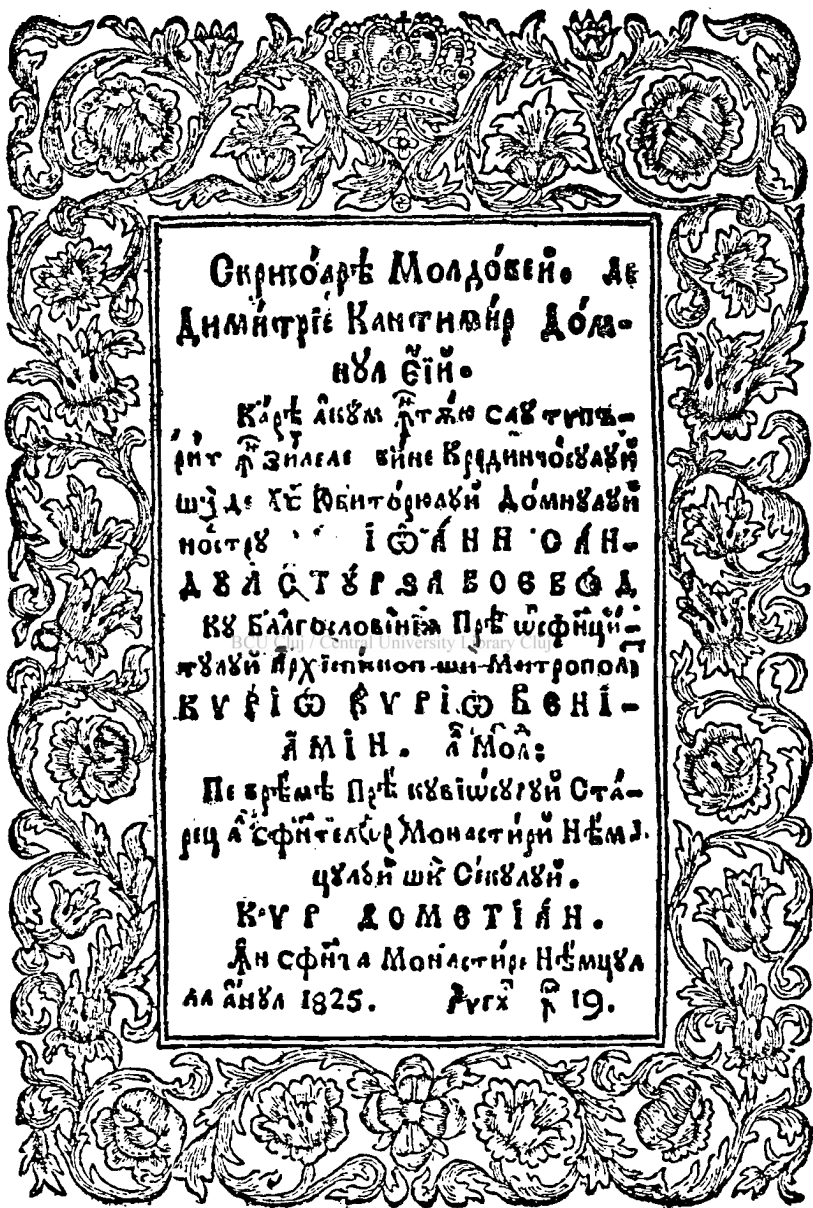
„*Sistema religiei mahomedane*” care a fost scrisă, tot în Rusia, și în latinește,³⁾ a fost tradusă și în rusește și în bulgărește cum tot în latinește scrie *Descriptio Moldaviae* ce, de-asemeni, apare în traducere germană la Hamburg, în 1769 iar în rusește abia în 1789 și în grecește în 1819. Visul autorului de a traduce în românește nu l-a putut realiza. Dimitrie Cantemir dăduse și titlul în românește al acestei opere: „*Cartea hotărîrii Moldovei*” sau „*Geografia Moldovei*”.

La toate acestea se adaugă acele două studii monografice de istorie românească — o biografie a părintelui său: „*Vita Constantini Cantemiri*” și acel quasi pamflet împotriva Brâncovenilor, încercare de justificare a politicei sale.

1) Coperta poartă următorul titlu: *Histoire de l'Empire othoman où se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence, avec des notes très instructives par S. A. S. Demetrius Cantemir, Prince de Moldavie. Traduite en François par M. de Jonquières, Commandeur Chanoine Régulier de l'Ordre Hospitalier du Saint Esprit de Montpellier. — A Paris, chez Barois fils, Quay des Augustins, à la Ville de Nevers. — MDCCXLIII Avec Approbation et Privilège du Roy.*

2) *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachs und Abnehmen, beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fürsten in Moldau. Nebst den Bildern der türkischen Kaiser, die ursprünglich von den Gemälden in dem Seraj durch des Sultans Hofmaler sind abgenommen worden. Aus dem Englischen übersetzt. Hamburg, bey Christian Herold, 1745.*

3) Lucrare ce i-a fost cerută de Petru cel Mare.

Скритоарѣ Молдовей. де
Димитріе Кантимир Дома-
нда Бѣн.

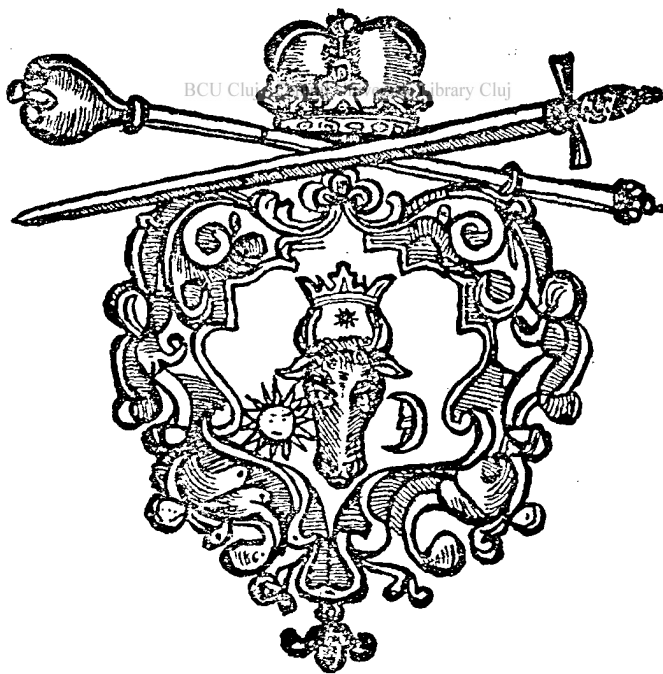
Крѣ лиѣмъ ꙗко савѣтѣ-
итъ ꙗкоже еице вѣдѣиѣмъ
шѣде хѣ вѣдѣиѣмъ доминѣи
ноиѣмъ . . . ІОАНН ОАН-
АВЛСТЪРЗА БОБЕОА
КХ БАЛГОСЛОВІЕМЪ ПРѣ ѿсѣиѣи
ѣмъ архієпископъ митрополъ
КУРІО КУРІО БЕНІ-
АМІН. АМОЛ:

Пє вѣмѣ ПРѣ кѣиѣиѣи СТА-
рицѣ ѿсѣиѣи Монастирѣи НЕМЪ.
цѣиѣи шѣиѣи.

КУР ДОМѢТІАН.

Ан сѣиѣи Монастирѣи НЕМЦѣА
АА АНѢА 1825. Рѣгѣ ꙗко 19.

Cum am spus, dacă din punct de vedere românesc, editura noastră nu s'a putut bucura de covârșitoarea personalitate a cărturarului Domn Moldovean, cele mai multe din cărțile sale fiind scrise și tipărite în Rusia, nu e mai puțin adevărat că prin această operă de literat și de erudit, datorită unui român, dorința cercetării, pasiunea scrisului și nevoia tipăririi se încetățenește și la noi, în țările românești, aflătoare, precum vedem, în drum spre cucerirea progresului, — pe drumul izbutirii.

Stema Moldovei din Psaltirea în versuri.

VI.

1720—1820

UN VEAC DE ȘOSELUIRE EDITORIALĂ.

E poca așa numită fanariotă înfățișează, pentru istoriografii literari, un răstimp de regres cultural. Poate că termenul e oarecum tare. Dar chiar dacă, în această mișcare culturală, pomenita epocă reprezintă numai o stagnare, încă ni se pare exagerată o asemenea definiție.

Mai mult : s'a afirmat că, în secolul al XVIII-lea, cultura a decăzut.

Să ne fie îngăduit a nu intra, ca parte, în această polemică de critică și istoriografie literară mărginindu-ne rolul la acela de cronicari ai faptului editorial. Și, în această lumină, am fi ispițiți să vedem, dealungul acestui interval de timp, nu o decădere a vieții culturale ci o dezvoltare a ei.

Intr'adevăr, între anii 1720 și 1820 au apărut mai bine de 300 cărți. Numai acest lucru, văzut în lumina editorială, constituie un argument mai hotărîtor decât o afirmație de critică personală, deci subiectivă.

„Fanarul” dacă face să intervină evenimente de ordin politic sortite să nu întâmpine neapărat lauda, nu e mai puțin adevărat că el a adus, — și cuvântul nu ni se pare exagerat, — dacă nu chiar o renaștere culturală în orice caz o sporire a gustului de cultură. Pilda cea mai strălucită o dau înșiși Domnii. Un Nicolae

Mavrocordat, aidoma lui Neagoe Basarab, scrie, și el, „*Invățăături*” pentru fiul său Constantin și o serie de scrieri ale sale și le publică în Germania, — la Lipsa, — și la Londra.

* * *

E epoca în care se înfruntă câteva limbi și mai multe influențe deopotrivă de puternice. Din această înfruntare, firește că nu cultura a fost păgubită. Cultura elenă, în primul rând, își cere dreptul de promovare în gustul public ca, mai târziu, să se suprapună acestei culturi o influență italiană și franceză care, firește, aduce un nou avânt spre culturalizare. Prezența la curtea domnească sau la curțile boerilor a atâtor profesori aduși fie din Orient, fie din Apus e încă un factor de contact cu diferitele culturi din cari obștea românească se poate împărtăși.

Astfel, putem vedea că nu întreaga viață culturală se refugiază exclusiv în biserică. Firește, o literatură bisericească pură sau în legătură cu biserica mai continuă să se dezvolte în mănăstiri și în școli mănăstirești. Dar, în afara acestor lăcașuri o mișcare strict literară se desprinde.

E adevărat că, în acest răstimp, pot fi tipărite traducerea lui Damaschin iar episcopul de Râmnic Chesarie, urmaș al lui Antim, traduce din grecește și în cepe, — în 1776, — publicarea unei opere de vaste proporții cuprinzând 12 volume, folosind viețile Sfinților. E vorba de „*Minea*”.

În Moldova, un Iacov Putneanu, un Iacov Stamati și, mai cu osebire, un Vartolomeu Măzăreanu scrie, pe lângă o „*Istorie a Mănăstirii Putna*”, un „*Letopiseș al Moldovei*”, „*Domnia lui Ștefan Voevod cel Viteaz*” și diferite „condici” ale câtorva mănăstiri din Bucovina.

Înflorește deci, în lăuntrul bisericii, o literatură istorică, diferită de preocupările strict religioase de până acum.

Acelaș lucru îl putem observa și în Ardeal, unde un fapt nou stârnește discuții aprinse și dă naștere unei literaturi de polemică bisericească. E vorba de unirea cu Roma a unora dintre Români de peste munți, — lucru împotriva căruia s'au ridicat Români din Ardealul de sud cari se aflau în legătură mai strânsă cu țările românești. Astfel, protopopul bisericii Sft. Nicolae din Brașov — Radu Tempea, — scrie o „*Istorie a Sft. Biserici a Scheailor Brașovului*”, — lucrare ce a fost continuată de Radu Duma, — și o altă lucrare, tot împotriva acestei uniri a Românilor apare sub titlul „*Plângerea Sft. Mănăstiri a Silvașului din Eparhia Hațegului, din Prislop*”.

* * *

Dar, paralel cu aceste lucrări de istorie, se cuvine să semnalăm și acele coduri, — scrise în grecește, — ale lui Ipsilanti și Caragea cari **constituiesc un început de legislație și ne îngăduim să încadrăm aceste lucrări într'un compartiment pe care-l numim juridic.**

Constantin Mavrocordat

Pe de altă parte, oameni de cultură, în afara bisericii, luând pildă dela Domn desigur, încep să scrie o serie de lucrări a căror însemnatate istorică e subliniată sau anulată de specialiștii textelor istorice. Pe noi, însă, ca editori, interesându-ne doar faptul în sine, pomenim numele unui Vasile Buhăescul care scrie *Istoriile țării*

Românești și a țării Moldovei din porunca Domnului Moldovei Constantin Mavrocordat. Stolnicul Ienache copia la sfârșitul sec. al XVIII-lea un letopiseț, *dela domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat V. V.*”

E seria de apologeți aflători în jurul Domnului cari fac din aceste însemnări prilej de lingușire, — dar nu e mai puțin adevărat că aceste îndeletniciri dau naștere unei întregi literaturi.

Printre alte merite recunoscute de istoricii lui Constantin Mavrocordat e și acela că văzând că nu existau destule cărți de slujbă bisericească în româneștele aduce din Muntenia. Înființă apoi, tipografii nu numai la Mitropolie, dar și la episcopii. În 1742, la tipografia din Iași, apărură *Hrisovul Domnesc pentru locuitorii de pe moșiile mănăstirești*. Aceasta a fost prima tipăritură eșită din aceste teascuri. În 1743, apare *Psaltirea* și o serie întreagă de cărți pentru slujba bisericească. La tipografia înființată din porunca lui Constantin Mavrocordat, apare, în 1744, un *Catavasier* iar, după un an, în 1745, un *Ceaslov* și o Liturghie a *Sfântului Ioan Gură de Aur*.

Tot în Moldova, boerul Ioan Canta,¹⁾ scrie deasemeni pagini de istorie iar un alt boer, Gh. Șuțu, scrie, — în 1762, — o „*Condică ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a prea înalților Domni*”.

În Muntenia întâlnim numele Stolnicului Dumitrache, a cneazului Mihai Cantacuzino care scrie, deasemeni, o *Istorie a Țării Românești* dela 1215—1774, al cărei manuscris se află, azi, la Academia Română și mai ales numele lui Dionisie Eclesiarhul.

Desigur, nu toate acestea pot vedea lumina tiparului. Aflătoare sub formă de manuscrise, ca editori ele tot ne interesează prin tendința lor firească de a fi cândva publicate.

* * *

Un fapt nou se ivește în cuprinsul acestui secol. Tocmai prin contactul cu diversele culturi, prin cunoștințele dobândite în școlile ce iau naștere, prin comerțul

1) Prescurtare din Cantacuzino.

cu autorii greci și latini pe cari îi vedem străbătând în formele de învățământ ale epocii, gustul public se ascute. Incepe să fie gustat versul. Legenda *Adam și Eva* apare în versuri iar în 1720 Theodor Corbea, luând pildă dela Dosoftei, versifică *Psaltirea*.

Plăcerea de a ceti versul, — atât de ajutător pentru răspândirea cât mai largă a lucrării, — e atât de vie, încât chiar o „Jalanie a băjenarilor refugiați din Principate în Ardeal” intitulată „*Cântecul Străinătății*” apare în versuri, — cum tot astfel vedem apărând alte opere. („*Versul pustiu*”, — „*Vers mângăios*”, etc.), — iar către sfârșitul secolului al XVIII-lea se cunosc „*Jalnicile istorisirii sau tragedii*” de Alecu Beldiman, — chiar o narațiune cuprinzând 235 de versuri în care e vorba de *Istoria lui Iordache Stavarache, biv vel spătar și bașicapuchiaia al Țării muntenești*” autor presupus fiind Ștefan Rusănescu.

În Moldova apare de pitarul Hristache, „*Istoria lui Mavrogheni Vodă și a răsmeriții din timpul lui*” iar tot ca fapte istorice versificate se cuvine să semnalăm acele „*Stihuri asupra Domnului Grigore Ghica Voevod al Moldovei*” apărute în 1777 de un autor necunoscut, — stihuri a căror însemnătate stă în faptul că descriind decapitarea Domnului moldovean, — cu un lux de amănunte ce fac să se creadă că autorul a fost martor ocular al sângerosului eveniment — a dat loc unei bogate literaturi populare.

* * *

O serie întreagă de traduceri cari se fac e semnul acestor legături cu diferitele culturi ce se succed și, apoi, se suprapun. Nu sunt numai lucrări originale ca, de pildă, acea versificare a *Istoriei Țării Românești de la leat 1769*, descriere în versuri a evenimentelor contemporane datorită lui Ștefan Rusănescu sau acele *Stihuri asupra Domnului Grigore Ghica Voevod al Mol-*

dovei, despre cari am vorbit și cari fac dovada unei vădite aplecări a gustului public spre literaturizare. Sau, — alte exemple, — *Versul lui Adam* ori acea „*Petiție veselă*” scrisă în Ardeal de Gavril Chiș prin care se cere, — în versuri, — ...un gornic în Hunedoara.

Se cuvine să menționăm, în acelaș cadru de preocupări spre cultură chiar a marilor masse, tipărirea la Brașov, — în 1733, — a celui dintâi *Calendar românesc* datorit dascălului Petru Șoanul.

La aceste lucrări originale se adaugă traduceri, — din diferitele limbi cari încep să fie cunoscute în cercurile de cultură, — și cari înfățișează, din punct de vedere editorial, începutul activității de traduceri în editura sortită să se dezvolte cu câteva decenii mai târziu. E o literatură pe care publicul o întâmpină cu entuziasm și care progresează paralel cu cea religioasă și istorică.

Cum am spus, traduceri din diferite limbi circulă în manuscrise, — unele izbutind să vadă și lumina tiparului, — și vedem tâlmăciri din slavonește cum ar fi acea istorie naturală cu tendințe de moralizare intitulat „*Fiziologul*” și acele învățături morale *Archirie și Anadam* pe care le va prelucra mai târziu Anton Pan. Dar, mai ales din grecește, sunt traduse *Etiopicele* lui Heliodor — „*Batjocura Fantasiei și Iliodorul*” serie de povești orientale, „*Sindipa*” care nu reprezintă decât un fel de „*Decameron*” în care sunt povestite „vicleșuguri muieresti”, apoi *Halimaua* care nu e decât o colecție din basmele cuprinse în *Omie și una de nopți*, — *Pildele lui Esop* traduse și ele în a doua jumătate a secolului XVIII-lea în 1776. Iar cu treizeci de ani înainte s’au tradus, — cu cheltuiala Logofătului Ienache Buzilă „*Izvodul cel vechiu moldovenesc al Istoriilor lui Herodot*” și cam din aceeaș epocă există, în manuscris, o traducere a *Odissei*.

Și alte traduceri sunt cunoscute din cari se desprinde prețuirea pentru textele cari să cuprindă fapte

vitejești și episoade sentimentale. Astfel, pomenim *Josif și Aniseta*, apoi o traducere făcută în 1749, — a *Vieții lui Petru cel Mare* făcută de Matei Fărcășanu „biv vel sătrar”, un boer oltean, Vlad Boțulescu, traduce, din germană *Istoria lumii*, o descriere a *vieții lui Scandberg*, eroul Albaniei și, din italienește, romanul *Varlaam și Ioasaș*.

La acestea se adaugă tălmăcirii și din rusește, ca „*Minunile Maicii Domnului*” și traduceri „de istețime a minții”, cum ar fi *Bertolda*, în care se vorbește de un bufon ce se cheltuește în sfaturi pline de înțelepciune, — chiar unele traduceri de opere filosofice, ca, de pildă, *Critil și Andronius*, apărută în 1794, — dintre acestea unele bucurându-se și de faptul de a fi fost tipărite.

* * *

Critica adusă acestui secol pare și mai nedreaptă dacă ținem seama de dezvoltarea învățământului românesc în tot acest răstimp. Sub Nicolae Mavrocordat, sub Gheorghe Matei Ghica și urmașii lui, școlile progresează.

Ne găsim în epoca în care, cum ne spune N. Iorga, „învățământul românesc ieșind din rosturile lui patriarhale țintea acum, mai sus”.

În locul dascălilor scriitori, a „diacilor” apar profesori aduși de peste hotare. Epoca în care oameni de cultură veniseră din străinătate la curțile domnești și imprimă o mișcare culturală, Un Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, de pildă un Conte Bartolomeu Ferrati, un medic german von Brechtenberg care a și tradus și tipărit, în românește, *Catehismul lui Luther* și alte diferite cântări, traducând chiar și pe Tucidide.

Tot atunci fii de boeri trec prin școlile apusului și aduc un suflu nou.

„Grecizarea” atât de hulită s’a tradus prin inițierea în frumusețea vechilor umanități și a marilor valori.

În școli nu se mai învață exclusiv, „ciaslovul, psaltirea, octoiul, catehismul”, — ci începuse să se adauge acestei „programe analitice”, și cursuri de gramatică, de geografie, și de „*alcătuirea scrisorilor*” — adică de învățare a stilului. Se arată semnele unei literaturi didactice prin acea tălmăcire a episcopului Amfitochie, și chiar „*o scurtă filosofie platonească*” Demostene Russo ne spune „Alături, sau în locul ciaslovului și octoiului, dascălii greci citeau cu învățăceii lor poemele omerice și tragediile lui Sofocle, dialogurile lui Platon și pe ceilalți clasici”.

Sunt înființate școli din ce în ce mai multe. Școli în latinește, după modelul celor iezuite. Chiar la Iași funcționa o asemenea școală „elevii obișnuind să se înfățișeze în fiecare an la Curte, salutând pe Domn atât în latinește și grecește cât și în limba părintească”.

Funcționa o școală la Sf. Sava, precum și școala dela Câmpulung dar, mai ales, se cuvine să vorbim de acea școală întemeiată de arhidiaconul Hrisant, care veni la Iași, ca șef al bisericei ierusalimitane, „cu misiunea anume de a creia noul învățământ în Moldova”.

Pomenim și de școala aflătoare în București, la Mănăstirea Văcăreștilor.

Dar, mai presus de toate, „noua școală” cu caracter european ce ia naștere prin actul de fundație, — dat în 1766, — a lui Grigore Alexandru Vodă Ghica. Prin acest act de fundație e întemeiată acea școală superioară de studii literare și științifice, — sau: „*Academia învățăturilor și epistimiilor*” a cărei menire e închinată „spre înmulțirea dascălilor ș’a ucenicilor”, — locul fixat fiind „lângă Mitropolie într’o zidire anume”.

Se mai citează acea școală munteană înființată, — în 1776, — de Alexandru Ipsilanti, — iar, în Moldova, Alexandru Moruzi reface „Academia ieșană de filologie și știință” având o bibliotecă de „trebuincioase cărți, înzestrată totodată și cu „matematicești instrumenturi”.

În acelaș an ia ființă și o școală de învățătură pentru feciorii de preoți și diaconi, având studii în românește: „pe limba noastră părintească”. Această tendință de școală pur românească ia naștere în 1747 și, mai ales, după 1766, anul marelui reforme a învățământului științific. Și, astfel, găsim, după acest an, pe lângă acea școală pur românească dela Râmnic o școală foarte frecventată, la București, având ca elevi, după cum ne informează N. Iorga în a sa „Istorie a Învățământului românesc”, pe un Barbu Știrbey, un Darvari, un Const. Crețulescu, un Gheorghe Greceanu, un Bilciurescu, un Eufrosin Poteca, un ierodiacon al Mitropoliei, un Merișescu, un Hagî Marcu, un Const. Glogoveanu, un Lamotescu, un Nicolae Golescu, un Const. Caracaș, călugări dela Mitropolie și alți feciori de boeri, pe lângă mulți greci.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această dezvoltare a învățământului a pus pe primul plan nu numai necesitatea traducerii cărților de școală ci și nevoia tipăririi lor.

În afara tipografiilor existente, pomenite în capitolele anterioare, iau naștere unele noi.

Așa, de pildă, exista tipografia adăpostită în chiliile dela biserica Trei Ierarhi ce dăinuia, cum am spus, dela Vasile Lupu unde venia un călugăr devenit dascăl al școlii și care, mirean fiind, „scormonia strămoșii latini ca Mucius Scaevola”. La această școală unde a funcționat și Eustratie Logofătul care a dat, — pentru trebuințele școlii desigur judecând după faptul că tălmăcirea se ivește în anii de funcționare a școlii, — o tălmăcire completă a lui Herodot.

E pomenită și acea tipografie a seminarului unde Cantacuzino se pare că tipărea, cu litere grecești, o hartă a Țării românești, — hartă ce nu s'a găsit dar

de a căreii existență aflăm din lucrarea lui Del Chiaro, intitulată „*Revoluțiile Valahiei*”¹⁾).

În Mănăstirea Neamțu, Dosoftei Calmuski, arhondarul Mănăstirii, întemeează la sfârșitul veacului al XVIII-lea o tipografie care dădea la iveală, mai ales cu sprijinul Mitropolitului Veniamin Costaki, cele mai frumoase cărți ale epocii în legătură cu literatura bisericească. Tipografia dăinui până în anul 1883.

* * *

E interesant de știut ce se citea în școli. În 1727, la Iași, se citea „Homer și Aristofane, Teocrit și Opian, Eschil, Euripide, „Deiphosphistul”, Isocrat și Demostene, Aristotele, Xenofon, Hrisostomul și Suidas, Părinți ai Bisericii, Sft. Vasile și Sft. Grigore din Nazianza, gramatici ca a lui Laskaris și dicționare ca al lui Gaza și al lui Varinus, cărți de drept ca Vlastaris, tipăriturile moldovenești dela Cetățuia, — pe lângă cărți latine, Virgiliu, Ovidiu, Cicerone, Salustiu, Cezar, Quint-Curțiu, Euclid, gramatici felurite, o istorie rusească a lui Ioan Patricius, cărți de teologie și logică, de retorică, de dialectică, istorie romană, universală, de geografie, de fizică, de aritmetică, de anatomie. Nu lipseau nici cărți slavone, de școală și de morală, câteva leșești și un Ceaslov georgian. Cele mai multe, evident pentru școală”²⁾).

Dintr’o scrisoare, — a lui Marcu, — deasemeni mai aflăm ce se predă în școala domnească, în prima jumătate a veacului XVIII-lea: „trei științe gramatice, afară de gramatica propriu zisă; la tehnologie se dau teme; dintre științele filosofice se predă fizica și odată sau de două ori pe săptămână teme la gramatica fericitului Alexandru (Mavrocordat). Profesorii predau: „întâiul

1) *Del-Chiaro*: Le moderne rivoluzioni della Vallachia. (Veneția, 1718).

2) *N. Iorga*: Istoria Învățământului Românesc, pag. 65.

dascăl trebuia să predea logica, retorica, dar și fizica și „despre cer”, „despre naștere și peire”, „despre suflet”, adică psihologia și metafizica, — al doilea avea în program cuvântările lui Isocrate, tragediile lui Eschil și Euripid, Cuvântările Sf. Grigorie din Nazianza și versurile acestuia, Epistolele lui Tinesiu și cuvântarea lui despre Împărăție, Pindar însuși, și Demostene... Aceasta numai dimineța, iar după amiază Sintaxa Exaforitului cu teme, Apostolul dar și Xenofont, continuat cu Plutarh, dela care mintea bieților elevi se ridica la Tucidid, cu oarecari încercări de poetică. Celui de al treilea îi reveniau Cugetările lui Chrysoloras, lângă ale lui Caton, Focilide și Pitagora, fabulele lui Esop, dar și „Laudele creștinului Agapet,... și, la capăt, Homer”¹⁾).

Astfel, dacă Nicolae Mavrocordat și Hrisant au dat învățământului caracterul strict elenic, — către sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primii ani ai veacului următor se simte, în școală, întoarcerea la limba românească, lucru ce se manifestă și în cărțile de școală.

* * *

Cărți de școală, — ținând seama de această „programă analitică” în care intră o întreagă bibliotecă de cultură umanistă, — nu puteau fi tipărite la noi în condițiile în care se afla acest început de industrie grafică. Ele se aduceau de dincolo de hotare și dovăda o avem în dania pe care o face acel Domn cărturar Nicolae Mavrocordat, — el însuși autor al cărților „*Despre datorii*” și „*Teatrul politic*”, — când vestește că va împărți cărți latinești acelor cari cunosc această limbă. Apoi, dela școlile latinești ale iezuiților, — de pildă, dela aceea din Iași, — s’a păstrat manualul de retorică al unor elevi, — printre cari se numărau fiii lui Miron Costin.

1) N. Iorga: Op. cit. pag. 50—51.

Se scriu, — și unele apar, — cărți didactice sau în legătură cu școala. Teodor Corbea, acelaș care, în 1720,

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA

AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GRÆCI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSIS
AD S. BARBARAM EPHEMERIO;

LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC
ORDINEM REDACTA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GEORGIO GABRIELE SINKAI,
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.

VINDOBONÆ,
TYP. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK.
M. DCC. LXXX.
1780.

Titlul Gramaticii lui Samuil Micu Clain și Gh. Șincai.
Tipărită la Viena 1780.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

versifică *Psaltirea* serie, — din îndemnul și cu chel-
tuiala episcopului de Râmnic, — un *Dicționar Latin-*

Român al cărui manuscris se află la Blaj. În 1757, într'o tipografie din Brașov, a Dascălului Petru Șoanul, în care se tipărise, în 1733, cel dintâi calendar românesc, acel Eustratie, — care se mai numea Dimitrie Eustratievici sau Eustrathiadis, — scoate *cea dintâi gramatică românească* închinată lui Const. Mavrocordat, iar la 1776 se face la Școala Domnească o gramatică ruso-moldovenească, lucrare ce a putut vedea și lumina tiparului.

Iar în 1772, Amfilohie, acela care, mai târziu, deveni episcop de Hotin, dă la iveală o *gramatică teologhicească* afară de alte manuale didactice, ca să le numim astfel, ca *Gheografia moldovenească* și o *Aritmetică*, tot cărți sortite școlilor, ultima fiind tipărită în 1795, „pentru o nouă școală a Moldovei.

De altminteri, în 1774, exista o „*Geografie pentru elevi*” și dascălul Gheorghe e citat ca autor al unei „*Istории pe scurt a Domnilor*”.

În Ardeal surprindem nu numai o metodă a învățării ci și chiar o tehnică a scrierii cărților de școală.

Astfel, — citind *Istoria Învățământului Românesc* a lui N. Iorga, — aflăm că: „la 12 Decembrie 1781 cele două școli blajene fură unite într'un singur așezământ, Seminariul la care se adause „Seminariul nou al gramaticilor”. Ignatie Darabant, viitorul episcop de Oradea Mare, fiind vicariu la Blaj, introduse în program studiile înalte. Pentru a-i da cărți de școală, se puseră la lucru traducătorii și compilatorii din noua călugărie tânără, care se formase la Institutul pazmanian din Viena, la Sfânta Varvara de acolo, „Colegiul grec de rit catolic” și la școlile înalte din Roma”.

Și astfel vedem că, Samuil Micul Clain lucrează la o *gramatică a limbii românești* care apare la Viena în 1780, cu caractere latine, ca, apoi, să apară — în 1799, — de acelaș autor, o *Teologie* și o *Logică*, și, rând pe rând, *Istoria bisericească*, *Dreptul firii*, *Etica*,

Politica, Istoria bisericească pe scurt, Teologia morală.

Mulțumită și acestei mișcări vedem cum un Petru Maior și Gheorghe Șincai lucrează la manualele didactice. Când Șincai ajunge director al școlii din Blaj el dă la iveală o serie de asemenea manuale. *Catehismul cel mare, Abecedariul cel mare, Bucoavna, Principiile limbii latine și o Aritmetică*, — acestea două din urmă apărute de sub tipar, în 1783 și 1785.

Apar, spre sfârșitul primei jumătăți a veacului trecut cărțile de școală ale lui Dimitrie Gusti ca, de pildă, în 1843, *Geografia nouă pentru școlile începătoare, în colaborare cu V. Fabian, Geografia pentru clasele colegiale, Ritorica română pentru tinerimea studioasă, Catihis sau învățătură în scurt a credinței ortodoxe* (Iași 1859) și în colaborare cu Th. Codrescu cărți de cetire și istorii ca: *Istoria Românilor pentru cl. II și III, primară* (Iași 1861) și *Evanghelia Domnului Isus Hristos, carte de cetire*, (Iași 1862).

Și Teodor Codrescu, în 1841, la Iași, publică o „*Gramatică franceză prelucrată*”.

Dealtminteri în această perioadă înainte de Unire, Ion Brezoianu publică la București, un *Curs elementar de agricultură* — în 1850, — chiar și un „*Manual al Mumelor*”, „*Manualul Societății de Medicină*” și, ca semn al preocupării pentru problemele de învățământ și lucrarea intitulată „*Învățătorul primar*”, apărută în 1850.

* * *

Ne dăm seama prin urmare, — în cuprinsul acestui secol, — de vădita tendință spre culturalizare nu

Petru Maior

numai a păturilor culte dar și a masselor. E o sete nepotolită de apropiere a cunoștințelor ce frământă veacul. Paralel cu literatura bisericească, ia avânt chiar

ИСТОРИЯ

ПЕТРА

АЧЕПУТЪА РОМЪНИЛЪОР АДАКІА.

АТОКМНТЪ

АВ

ПЕТРЪ МАЙІСОР ДЕ ДИЧО-СЯНМЗРТИН,
Протопоп, шѣ ла Анзачѣтѣа Крѣтѣа Консиѣтѣа Документѣа
ла Оунгарѣи

КРЪВСК ЯНЪРЦИЛЪОР РЕВИЗЪОР.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

АЛЕБА.

А Крѣтѣа Типографіа ѡ Оунверситѣи Оунгарѣи Анн Піѣа.

1812.

Titlul la Istoria Românilor de Petru Maior.

Tipărită la Buda în 1812.

Colecția Bibliotecii Academiei Române.

o literatură de imaginație ca această dorință de cultură să-și găsească expresia în școală a cărei dezvoltare e

АНТРОПОЛОГІА

САУ

СКЪРТА КЪНОЩІННДЪ

ДЕПІВОМ

ШН ДЕСПРЕ АСЪШИРИЛЕ САЛЕ

А ТОКМИТЪ ШН АТЪШ АЧЕСТ РЪНА, АДЪСЪ

Д В

ПАУЕЛ ВАСИЧ-УНГЪРІАН

АА МЕДИЦИНЕЙ АЪЗИТОРЮ

BCU Cluj University Library Cluj

August H. Plüschke.
Anthropologie.

А Б У Д А

АА КРЪІАСКА ТІПОГРАФІА УНІВЕРСИТАТЕЙ УНГЪРЕЦІЙ

1 8 3 0.

Titlul volumului Antropologia de Pavel Vasic-Ungurian.

Tipărită la Buda în 1830.

Colecția Autorului.

caracteristica cea mai de preț a acestui răstimp de viață culturală. Apariția manualelor didactice e și ea o elocventă manifestare. Desigur, nota o dădeau înșiși Domnii și boerii. Chiar la începutul secolului al XVIII-lea vedem cu câtă mândrie îndreptățită Radu Brâncoveanu trimite discursul său tipărit lui Hrisant care aduse pentru Brâncoveanu tratatul lui Aristotele „*Despre Virtuți și Vicii*” *lectură potrivită și pentru școlarii săi*.

Aceeași voință de cultură o vedem mărturisită în Hurmuzaki: „Cetirea e o datorie. Cărțile sunt scrise în condică. Peste ele se așează „un epistat credincios, adică bibliotecariu orânduit, având a le păstra cu siguranță și, dacă vreunul din școală are nevoie de cutare carte să i-o dea pentru întrebuințare, primind chitanță de mâna lui, și să i se restituie”.¹⁾

Stăruim, deci, să vedem în această epocă pe care o cuprindem între 1720 și 1820 un punct de plecare pentru cultura românească și implicit, unul deopotrivă de biruitor, pentru editura românească. Ea nu va fi, ca până acum, numai religioasă și culturală.

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

1) Hurmuzaki: XIV, pag. 1277.

VII.

EDITURA PROPAGANDISTICĂ ȘI CULTURALĂ.

Prima jumătate a veacului al XIX-lea e epoca de frământare a ideilor de libertate. Suntem în preajma anului 1848, — și, pe plan național, în drum spre marele eveniment al Unirii.

Un tineret entuziast, dornic de cultură, o elită intelectuală formată în școlile apusului și stăpânită de ideile generoase ale timpului, — iată ce va imprima nota și va da culoare scrisului românesc în anii cari urmează lui 1820 și culminează cu 1859.

Influența culturii apusene, în special a celei franceze, începe să-și arate roadele.

Literatură, — cuvânt luat în sensul lui cât mai cuprinzător, — nu mai e privilegiul cărturarilor aflați înlăuntrul sau în jurul lăcașurilor mănăstirei. Nu mai e apanagiul exclusiv al păturii suprapuse a curtenilor și fiilor de boeri ori dregători. Ea pătrunde în masele largi ale poporului care împărtaşindu-se din cuvântul scris înțelege să-și însușească și puterea lui.

Pentru definirea acestui climat cultural e suficient să subliniem această nevoie de răspândire a cărții. Într-o nespus de prețioasă lucrare de bibliografie datorită D-lui N. Georgescu-Tistu¹⁾ citim: „Și în câmpul atât

1) *N. Georgescu-Tistu: Bibliografia literară Română — Academia Română: Studii și Cercetări (XVIII), Buc. 1932.*

de mic al publicațiilor românești dinainte de 1850 s'a simțit totuși nevoia anunțării către public a cărții".

Intr'adevăr, între foile volante, aflătoare la Academie se poate ceti, de pildă, o foaie volantă, — purtând data din 8 Octombrie 1820, — prin care Marele Postelnic Alexandru Beldiman din Iași face o „înștiințare către toți iubitorii de știință. Pentru cărțile ce se află din nou tipărite care sunt aceste arătate tomuri".

Aceste tomuri fiind *Moartea lui Avel, Istoria lui Orest, Numa Pompiliu*.

Sau, alte liste vechi, — manuscrise, — datând începând cu anul 1833 prin care sunt anunțate cărți la librării ieșeni ca Bogusz, F. Bell, Alexandru Emanuel.¹⁾

* * *

Vedem în aceste manifestări comerciale primele semne ale întemeierii librăriei românești. Numele cari domină această epocă, — mai ales sub acest raport librăresc și editorial, — e al lui Eliade Rădulescu în Muntenia și al lui Gh. Asachi în Moldova.

Iată, de pildă, apărând după 1830, o serie de cataloage ale librăriilor existente. Vorbim bineînțeles de cataloage cu adevărat librărești în cari se vede o preocupare, o disciplină, o metodă de prezentare a cărților apărute sau aflătoare în depozit.

Apare, — data probabilă fiind 1837, — un „*catalog de cărțile ce se află în tipografia lui Eliad*". În aceste patru foi în 8° ale catalogului tipărit cu caractere cirilice vedem anunțate cărți, — aproape numai traduceri și foarte puține originale, — iar autorii înscrși în ordine alfabetică. Sunt tălmăcirii din Molière, — „*Zgârcitul*", trad. de D. I. Russet, „*Bădăranul*" de D. Maior Voinescu II. „*Scapin*" de D. K. Rasti, — iar ca lucrări originale, „*Din ale lui Eliad Culegere de proză și poe-*

1) Radu Rosetti: Despre censura în Moldova.

zie", „*Din poeziile lui I. Văcărescul*”, iar, lucru prețios pentru istoria librăriei românești, pe lângă prețurile cărților sunt anunțate și cărțile aflătoare sub tipar, — deasemeni, tot traduceri și puține originale ca *Gil Blas*, *Cerul și pământul* dramă de Lord Byron, *Enriada* traducere de D. Spătarul Pogor și *Istoria Țării* de D. Medelnicer F. Aaron.

Și, încă un semn al acestui început de dezvoltare a librăriei și editurii românești pe care le vom vedea complet biruitoare după 1860, găsim în acest catalog și o „Înștiințare” către librari de felul cum se vor vinde cărțile, de comisionul ce va fi acordat acestor revânzători și de chipul cum vor fi efectuate plățile.

* * *

Prin urmare, asistăm la nașterea unei vieți librărești ce se oglindește în aceste „înștiințări” și se desprinde din străduințele ce le vedem cuprinse în paginile catalogelor altor librării din țară, — fie din Moldova, fie din Muntenia.

Intr’adevăr, o librărie bucureșteană, a lui „D. Josif Romanov și Compania” e anunțată tot într’un catalog tipărit de Eliade și în ale cărui pagini cititorilor li se aduce vestea că aceleași cărți se găsesc și în librăria ieșeană a lui Dimitria Nika, ori una focșăneană la Hagi Calcu. E vorba de acel catalog cuprinzând opt pagini numerotate în 16° prin care se anunță „*toate cărțile ce se află în Librieriia D. D. Iosif Romanov și Cumpania în București, la No. 419, în Ulița Brașovanilor*” și pe prima pagină, aflăm înștiințarea că aceleași cărți se află „*Și în Iașii la D. D. Dimitria Nika, librer, în Focșani la D. Hr. Hagi Calcu, 1836*”.

E cea mai bună dovadă că, încă din acest an, deci cu aproape un pătrar de veac înainte de marele act al Unirii, — o legătură din ce în ce mai strânsă începe să se închege între cele două țări românești, — rod al

străduințelor lui Matei Basarab, Vasile Lupu și Dimitrie Cantemir, acești străluciți înaintași, vestitori ai unei uniri politice pe care cartea, prin librăria nou născută, va ajuta la desăvârșirea ei preludiind-o printr'o unire spirituală.

* * *

Dintre librăriile ce sunt întemeiate, aceea a lui Iosif Romanov, ni se pare cea mai activă, judecând după cataloagele pe cari le tipărește și le răspândește, iscând, astfel, o mișcare librărească și solicitând atenția tineretului muncitor asupra unei ramuri de activitate comercială vrednică de luat în seamă.

Intr'adevăr, — în 1837, — deci un an mai târziu după apariția catalogului pomenit, aceeași librărie bucureșteană publică un „*Catalog al cărților ce se află în Libreria rumânească a Dumnealor Iosif Romanov și Popovici în București*”, — cuprinzând 8 pagini format în 12°.

Iar, un an mai târziu, — în 1838, — mai găsim un catalog mult mai mare, — având 38 pagini în 8°, — „*de cărțile ce se află în Libreria Rumânească din București a D. D. Iosif Romanov și Comp., — pe Ulița Sf. Gheorghe-Nouă în Brașoveni, București, în tipografia lui Eliad, 1838*”.

Întâlnim în aceste cataloage „cărți bisericești” ca „*Minee pă 12 luni*”, „*Viețile Sfinților*” și „cărți istoricești” ca *Telemach*, *Numa Pompiliu*, „*Cărți pentru Teatrul Național din București*, — *Ermiona* traducere de I. Văcărescu și *Poeziile* lui I. Văcărescu, *Prețioasele* de I. Ghica și *Poeziile* lui Asachi, „cărți profane sau mirenești” ca, de pildă, acel „*Plutarch nouă în 2 to-muri, coala în 8, tradus din limba franțuzească cu 24 chipuri*”.

Și întâlnim, în paginile ultimului catalog, întruniți, scriitori rânduiți în ordine alfabetică din toate părțile

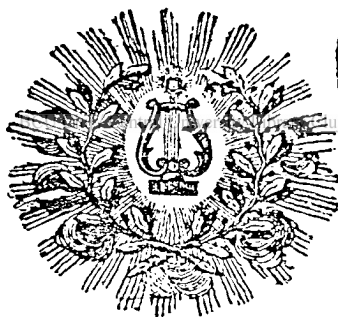
țărilor românești, — *Asachi, Barac, Bojinca, Boteza-
tul, D. Cantemir, Chicindeal, Cihac, Eliad, I. Florescu,*

ΠΟΕΣΙΙ ΑΔΕΟΘ

ΔΙΗ

ΑΛΤ Δ. ΜΑΡΕΛΣΙ

Δ ΟΦΙΤ Ι. ΒΗΚΗΡΒΟΚΗ.

1830

Titlul volumului de Poezii a lui I. Văcărescu.
Colecția Bibliotecii Colegiului Sf. Sava din București.

Genilie, I. Ghica, C. Golescu, G. Gorjan, I. Văcărescu, —
mărturie a acestui vizibil început de unitate culturală,
premergătoare celei politice.

* * *

O librărie al cărei nume trebuie pomenit e aceea a lui Friedrich Walbaum care, însă, și-a îndreptat activitatea mai mult spre industria grafică.

Librăria lui Walbaum ia ființă în 1830, — la care se adaugă mai târziu o tipografie — dar nu dăinuie decât până în 1846 când e preluată de Winterhalder având tovarăș pe C. A. Rosetti.

Acest fapt e aflat dintr'o înștiințare purtând data de 4 Aprilie 1846. C. A. Rosetti și Winterhalder vestesc că au preluat „*Ashezemintul bibliografik al D-lui Fred. Walbaum, împreună cu librăria, o tipografie, un cabinet de citire, o magazie de muzikê, de chârție shi de obiecte de arte*”.

Un an după preluarea acestei librării, — în 1847, — apare — de data aceasta în franceză, indicație asupra celor cărora li se adresează, — un „*Catalogue général des livres, qui se trouvent au magasin de librairie de C. Rosetti et Winterhalder à Bucarest, Imprimerie de C. A. Rosetti et Winterhalder, 1847*”.

Deși despre această librărie editoare vom mai avea prilejul să vorbim, — în joc fiind personalitatea lui C. A. Rosetti în această epocă de luptă și propagandă politică, — ținem să menționăm că, în acest catalog de proporții mari, — el cuprinde 95 de pagini format în 8° găsim o indicație nespus de prețioasă de numele autorilor români cetiți în acea vreme, — rânduiți tot în ordine alfabetică, — la rubrica „*ouvrages valaques*”: C. Aricescu, C. Aristia, C. Bolliac, Eliade, G. Fălcoianu, I. Florescu, I. Genilie, Simion Marcovici, Paris Momuleanu, G. Munteanu, C. Negruți, I. Negulici, I. Papazoglu, A. Pelimon, K. Rasti, I. Roseti, C. A. Rosetti, I. Văcărescu, Ioan Voinescu I. și Ioan Voinescu II.

Dintr'un catalog apărut la Iași putem vedea activi-

1436

КАТАЛОГЪ

Взрцѣлор ромжнещѣ, Бѣсерѣчещѣ,

Исторѣчещѣ, Трагедїи, Роман-

цѣри, шѣ пентрѣ Школле,

аѣхѣ вѣкѣ кѣхѣ шѣ нѣи тѣпѣрѣге,

вѣхѣ вѣкѣ кѣхѣ шѣ нѣи тѣпѣрѣге,

и Лѣбрѣерѣа лѣи

Іосѣф Романов шѣ Товѣрѣшѣа

BCU Cluj / Central University Library Cluj

дѣи Бѣхѣрещѣ,

вѣхѣ вѣкѣ кѣхѣ шѣ нѣи тѣпѣрѣге,

тѣхѣ вѣкѣ кѣхѣ шѣ нѣи тѣпѣрѣге,

1845, 18 Iunie 30.

Titlul Catalogului librăriei Iosif Romanov și Tovărășia, 1845.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

tatea pe acelaș tărâm a lui Asachi, paralelă cu aceea a lui Eliade Rădulescu la București. Vedem în acest „*catalog de cărțile tipărite și manuscriptele aflătoare la Institutul Albinei 1847*”, catalog apărut la tipografia „Albina” tot a lui Asachi, având 14 pagini în 8°, că sunt notate între altele: „*Tabloul istoric al Moldovei cu litografii de G. Asachi*”, manuale didactice, repertoriul Teatrului Național printre cari „*Alzira*” de „Volter”.

Dar despre Asachi ca și despre Eliade Rădulescu vom avea, însă, prilejul să mai revenim.

* * *

Deși însemnătatea librăriei lui George Ioanid se prelungește după anii cuprinși în această epocă, avem datoria s'o semnalăm, — făcându-ne deopotrivă datoria să stăruim mai târziu asupra acestui librar ce a deschis drumul librăriei și editurii românești, — ca fiind întemeată înainte de 1848.

Mărturii ale acestei bogate activități sunt aceste prime cataloage cari mai au însemnătate prin faptul că nu mai sunt scrise în cirilice ci imprimate cu caractere latine.

Iată catalogul din 1847:

„*Catalogulu cărților românesci, bisericesci, istoricesci, moralicesci și romanție, ce se află în librăria George Ioanidu, București, 1847*”.

Iar în 1851:

„*Catalog general de cărți românesci ce se află în Libreria lui George Ioanid în ulița Lipsanilor, la Păun, Bucuresci, Tipografia lui Iosif Kopainig 1851*”.

Librăria lui Ioanid va mai publica mai multe cataloage, — în 1853, 1856, — apoi în 1859 și 1860 iar în 1869 și 1873 deasemeni cu asociatul și ginerele său A. Spirescu.

E interesant de observat predilecția pentru tradu-

B.A.R.

142068

KATALOG GENERAL

Nr. de
KĂRȚI ROMANEȘTI

ce se află în bibliotecă

George Ioanid

în regia Jinskanisop de „Hsana.”

BCU Cluj / Central-University Library Cluj

6.163/1933

BUCUREȘTI

Imprimeria Săntel Mitropolii

1853.

*În an. 1853, a fost de ben,
sape la pp. 1/2 de P. P. P. P. P.*

Titlul Catalogului editurei George Ioanid. 1853.

Colecția Bibliotecii Academiei Române.

ceri — semn al dorinței marelui public de a lua, prin mijlocirea tălmăcirilor, contact cu cultura apuseană atât de prețuită în păturile suprapuse.

În aceste cataloage, — alcătuite cu metodă, — citim : La romane : *Adelaida, Dracul cel schiopu* a lui *Le Sage*, traducere de Cocoana Sâmboteanca, „*Don Chisote*” 2 volume, traducere de I. Eliade.

La „Opere teatrale” : „*Alzira sau Americanii*” tragedie în 5 acte de Voltaire, tradusă de Grig. Alecsandrescu.

La Poesii : *Arkir cu nepotul său Anadam* de Anton Pann, *Balade* de Victor Hugo, tradus de Negruți, *Poesiile* lui Antioh Cantemir.

La „Istorie” : *Agatocles sau răvașe scrise din Roma și din Grecia* în 3 tomuri de Comisul C. Gane, etc.

* * *

Această literatură a cataloagelor ce ni se pare elocventă pentru mișcarea librărească dela noi, ne îndeamnă să pomenim și de acele apărute, în acest sfârșit de epocă, la Iași ca, de pildă, „*Catalog național de cărți românești ce se află în Libreria D. D. Georgie Hristofor și Comp., Iașii, 1852.*”

Tot la Iași, catalogul lui Th. Codrescu : „*Cataloage de cărțile românești aflătoare în Librăria de lângă Biserica Banu, Iașii 1853* (în cirilice).

Întâlnim aci : *almanahurile* lui Kogălniceanu, ale lui Gusti și Codrescu, *Calendarele* lui Asachi, — opere literare originale și traduceri „*Arpa Română*” poezii de C. Aricescu, *Balade* (Cântece bătrânești) de V. Alecsandri, *Ierusalimul liberat* de Torquato Tasso în două volume, traducere de Păclianu, diferite opere teatrale precum și altele.

* * *

Nu mai puțin interesant de cercetat e gustul public din acea vreme spre lectura cărților străine, — în spe-

АЛМАНАХ

DE

Д И В Ъ Ц Ъ Т Ъ Р Ъ

ШІ

ПЕТРЕЧЕРЕ.

ПЪЛКАТ

DE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

МИХАИЛ КОГЪЛНИЧЕАН.

Іауиі

Ла Кантора Фолетъ Сѣтеѣ.

1842.

Titlul Almanahului lui Mihail Kogălniceanu. 1842.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

CALENDAR

PENTRU

POPORUL ROMÂNESC

PE ANUL

1842

care se compune din 365 zile

antichitat pe ziua nerilor românești pe antichitat
cu 26 stampe.

ANUL I.

Iași.

La Cantora Pozei Sătești.

1842.

КАЛЕНДАРЮ

П В

ІНѢЛ ДВАА ХРІСТОС

1 8 3 2.

КАРВАЕ ІОТЪ АІОВЕТ, ШІ ОВ КУПРИНДВ
ДИН 566 ДВ ЗНАВ.

А Т О К М І Т

Прѣ Градѣриае шіи кайма Цѣрїи Оуѣгѣрїи,
а Мѣрелѣи Прїнципѣт ала Ірдѣлахаи, а Цѣ-
рїи Рѣманїи, шіи а Молдавіи.

І С Т В

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Зналае, Дѣмїнїчїае, Озекторїае шіи Септѣ-
мїаїае Календарїаи вїкїю, шіи ачїаи нѣѣ,
Пѣрїїае шіи Тїмїїѣриае Іїїаи, Окїмѣарѣ Іѣ-
нїи, Рѣхрїрѣ Оѣарелїи, Генеалогїа Касїи Іѣ-
стрїи, Тѣргѣриае, шіи алае Фолосїтѣаре аѣхрїи.

А Б В Д А

ла Крѣаска Тїпографїе а Оуѣнїверїтатїи Оуѣ-
гѣрїи.

Astfel, — cităm cataloagele librăriilor mai însemnate din acea vreme:

La București, e catalogul unui asemenea cabinet de lectură — biblioteca de împrumut din zilele noastre, — a librăriei Walbaum despre care am mai vorbit și care a fost preluată, cum am spus, de C. A. Rosetti și Winterhalder:

„Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la librairie de la Cour de Frédéric Walbaum, Bucarest imprimé chez Frédéric Walbaum, 1838”.

La Iași apărea:

„Catalogues des ouvrages français qui se trouvent dans le Cabinet de lecture d'Adolphe Hennig, Jassi, (în 1840 și 1841).

Și tot la Iași mai avem acea:

„Librairie et cabinet de lecture de F. Bell et Cie.”

„Catalogue du Cabinet de lecture français, Jassi, — a L'Imprimerie de l'Institut de l'Abeille”¹⁾, Mars 1846”.

Numărul volumelor cuprinse în acest din urmă catalog se ridică la aproximativ 3000.

Dar, fie la București, fie la Iași, vedem trecuți, în majoritate scriitori francezi: Ducesa d'Abrantés, Alexandre Dumas, Alfred de Musset, Georges Sand, Victor Hugo, Racine, Lamartine, Paul de Kock, Eugène Sue, — apoi Schiller, Walter Scott și alții.

Fără îndoială că, de pe urma lecturilor acestor biblioteci de împrumut, a putut lua naștere gândul editorilor de a da în tâlmăcire românească o serie de autori prețuiți de publicul cetitor.

Va fi opera editorială de mai târziu cu câteva decenii a unui George Ioanid, I. V. Socec și Teodosiu Ionnițiu, adevărați deschizători de drumuri pentru editura comercială.

1) Tipografia lui Asachi.

VIII.

TIPARUL DEVINE LAIC.

Ne-am putut da seama că, până acum, — adică la începutul veacului al XIX-lea, — meșteșugul tipograficesc născut din strădania câtorva călugări nu era exercitat decât de unii cărturari ai chiliilor mănăstirești.

Tot ce se tipărea, — cu excepția doar a câtorva lucrări menite să treacă și dincolo de porțile bisericilor, — era sortit trebuințelor bisericesti. Dacă unele din cărțile apărute, — sau numai scrise, — puteau fi folosite pentru cultura oarecum generală și a câtorva aleși aflători dincolo de pragul bisericii, totuși subiectele erau inspirate tot din Biblie și purcedau din aceste nevoi bisericesti. În orice caz, meșteșugul tipăririi îl dețineau până în această epocă doar unii călugări cari, inițiați de înaintașii lor, în tainele meșteșugului continuau această operă formând adevărate școli de ucenici și alcătuind, uneori, adevărate echipe de meșteri tipografi și legători.

Abia în primele trei decenii ale secolului al XIX-lea se observă o mișcare mirenească pentru însușirea acestui meșteșug.

Intr'adevăr, în anul 1817, ia ființă la București, o tipografie. Ea e datorită Doctorului Constantin Caracaș. Acesta, împreună cu doi boeri, — Răducanu Clineanu

și Dumitrache Topliceanu, — au deschis tipografia dela Cișmeaua Mavrogheni.

În tipografia nouă dela Cișmeaua Mavrogheni apar și traduceri ca „*Brutus*”, tragedie de Voltaire, traducere în vers iambic — reprezentată pentru prima oară pe scena teatrului din București în 17 Martie 1820, *Filip și Orest*, „tragedie scrisă de Victor Alfieri și tradusă din italienește în limba noastră vorbită” și *Merope* „traducere liberă din franțuzește în noul metru iambic”, — toate apărând în 1820.

Tipografia Nouă dela Cișmeaua lui Mavrogheni e vândută, — în ziua de 11 Octombrie 1830, — de eforii Răducanul Clinceanu Stolnicul și Slujerul Dumitrache Topliceanu, (D-rul Constantin Caracaș murise) lui Eliade Rădulescu.

Contemporană tipografiei dela Cișmeaua lui Mavrogheni era și o tipografie de muzică bisericească a lui Petru Efesirul unde s'au tipărit, printre altele, — în 1820, — „*Noul Anastasimatar*” și „*Scurt Doxastar*”.

Dar, din punct de vedere tipograficesc, anul 1829 înseamnă poate cel mai de seamă punct de plecare al acestui tipar laic.

În acest an, la București și în Capitala Moldovei la Iași se petrec două evenimente ce merită să fie subliniate. În timp ce la București Eliade Rădulescu întemeiează primul ziar românesc, o activitate paralelă ia naștere la Iași. „*Curierul de ambe sexe*”, ziarul lui Eliade Rădulescu apare în ziua de 8 Aprilie 1829, cu două luni mai târziu, — la 1 Iunie 1829, — Gheorghe Asachi, la Iași, începe publicarea „*Albine*”. Dar, în timp ce acesta din urmă înființează pentru nevoile publicației lui, imediat, o tipografie — pe care a numit-o Institutul „*Albina*”, Eliade Rădulescu nu-și înființează tipografia decât șase ani mai târziu, — în 1835, — tipografie ce nu dăinuiește decât treizeci de ani. Răs-

timp în care s'a pregătit aci, în tipografia lui Eliade, mișcarea din 1848.¹⁾

Despre aceste tipografii am avut prilejul să vorbim în paginile precedente și vom mai avea prilejul să pomenim de ele, pentrucă ele dominau această epocă de mișcare culturală și, mai ales, propagandistică constituind laboratorul în care fierb ideile pregătitoare ale evenimentelor de mai târziu.

* * *

Ca să arătăm cât de vădit este caracterul propagandistic al acestei mișcări editoriale, amintim apariția, pe câmpul industriei grafice, a unei alte personalități culturale dar, mai ales politice. Am pomenit numele lui C. A. Rosetti.

Cu șaptesprezece ani mai târziu decât Asachi și numai cu unsprezece ani în urma lui Eliade, vedem pe C. A. Rosetti tipograf.

În București exista o tipografie, — anexă a librăriei de care am mai pomenit și care fusese înființată în 1830, — a lui Frederic Walbaum. Această tipografie fusese comandată în Germania la Brockhaus, de „Societatea pentru literatura română”, în vederea imprimării „Prietenul Tinerimii” și a diferitelor opere literare.

Aidoma tipografiilor lui Asachi și a lui Eliade Rădulescu, — tipografia lui C. A. Rosetti a jucat un rol de seamă nu numai în pregătirea ei și în desăvârșirea marilor fapte de mai târziu.

E tipografia care se poate mândri în acea vreme cu o activitate editorială nespus de îmbelșugată și care s'a putut bucura de a fi avut printre alți conducători tehnici și pe Petre Ispirescu. E a fost cumpărată de

1) În 1865 tipografia lui Eliade Rădulescu trece în stăpânirea Ministerului de Război. Mai târziu, ea se contopește cu Imprimeria Statului.

Carol Göbl, — tipografie ce, azi, e continuată de „*Cartea Românească*”.

Prin 1880 exista la București tipografia lui Hara-lambie Grandea care, în 1886, a fost cumpărată tot de Carol Göbl pe prețul de 2.000 lei.

* * *

Dar în acelaș interval de timp se cuvine să amintim și de o serie de tipografii mai puțin strălucite dar care își au, de-asemeni, un loc de vrednicie în viața editorială a timpului.

În afara tipografiei lui Fred. Walbaum, — cumpărată de C. A. Rosetti și Winterhalder, — e aceea a lui Zaharia Carcalechi, care învățase meșteșugul la Pesta și a avut un rol și în întemeierea primului institut grafic din Oltenia, — la Craiova, — devenit azi „*Scrisul Românesc*”. Zaharia Carcalechi înființează, în 1836, tipografia lui în strada Izvor. Nu dăinui decât până în 1857. Și în această tipografie a putut apare un ziar menit să dea culoarea propagandistică a epocii. E vorba de „*Vestitorul Țării Românești*”.

Vin apoi, pe rând, — tipografia Colegiului Național instalată în curtea Bisericii Sf. Sava, — pe locul unde azi se află, pe Bulevardul Academiei, statuia lui Gheorghe Lazăr. Și aici s’au putut imprima în afara diferitelor lucrări oficiale, multe cărți de școală și „*Monitorul Oficial*”. Tipografia a funcționat din 1837 până în 1863.

Urmează Tipografia Pitarului Pencovici, dăinuind dela 1838 până’n 1844, Tipografia lui Anton Pan, având și ea o viață relativ scurtă, — din 1839 până’n 1854, — Tipografia lui Josif Kopaing, dăinuind din 1842 până’n 1855, Tipografia lexică a lui Nifon Bălășescu, din 1846 până’n 1862.

La Iași, — în 1875, — se semnalează o tipografie foarte activă, proprietatea lui H. Goldner.

IX.

INVĂȚĂMÂNTUL, DINAM AL MIȘCĂRII EDITORIALE.

Vom stăruï asupra dezvoltării învățămîntului pentru că avem credința că dela el porcede mișcarea editorială cu care vom avea dreptul să ne mîndrim mai târziu cu două pătrare de veac. Atîta vreme cît ceeace am numi învățămîntul public nu era cunoscut, — el fiind privilegiul odraslelor de boeri, — cartea în general și cea didactică în particular nu va fi decît un mijloc și nu un scop în sine așa cum se va petrece din clipa cînd prin orînduirea regulamentului organic se va face din școală „o instituție permanentă de Stat”.

Până la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea fiii de boeri învățau acasă unii, aducînd profesori străini, ca, de pildă, sub Alexandru Ipsilanti un spaniol, iezuitul Emanuil d'Arriete y Berio sau un prusian Weber, francezi ca un Martinot și Jean Baptiste Trécourt pentru copiii lui Alex. Callimachi, — iar alții plecînd în străinătate la studii, de preferință la Padova, Viena, Sibiu, Lipsca, Berlin sau Paris.

Dar, chiar înainte Regulamentului Organic cînd începuse, după cum vom vedea, să se înfiripeze o școală cu caracter național ea nu era, după cum observă D. Rășcanu în al său „Istoric al Învățămîntului secundar”, decît „numai o binefacere și o milă domnească”.

Și chiar aceste școli întemeiate „dintr’o milă domnească” își căutau materialele de învățământ nu numai în cărțile aduse de dincolo de hotar dar și prin tâlmăciri cari se făceau tot din inițiative domnești sau boierești.

Cum am mai pomenit, la Iași ia ființă acea Academie de științe,—de „epistimuri”—unde învățământul matematicilor ocupă un loc de frunte: „O Academie fără științe e o casă fără ferești”, — se spunea cu stăruință în epoca întemeierii acestei academii, adică în primii ani ai sec. XIX-lea.

Dar, ca să se ajungă la un asemenea învățământ superior, — și în București luă ființă puțin mai târziu o școală inginerască, — desigur că, anterior, au existat școli de pregătire pentru un asemenea învățământ.

Intr’adevăr, afară de acele școli pe cari le numim particulare, — ca acelea din casele boerilor pentru fiii lor,—se observă și școli pentru odraslele oamenilor săraci. Șerban Costachi, fratele mitropolitului Veniamin, întemeiază, prin anul 1803, — la Fălciu, — „o școală obștească de învățătură în limba grecească și moldovenească” — cu un program determinat și cu indicația de a nu da prea multe „slobozenii” adică vacanțe, „ca să nu se uite cele învățate”.

Tot din 1803 datează un hrisov de întemeiere a acelui seminar, — „școala de învățătura feciorilor de preoți și diaconi”, prevăzută cu o programă analitică bine definită cu studii „pe limba noastră cea părintească”.

Dealtminteri, dintr’un raport din 1802, putem afla de existența multor școli nu numai la Iași și București devreme ce se poate ceti că „școlile se află deschise

atât acelea *din afara, din județe, cât și acele de aici, din București*".

Iau naștere eforii școlare, se aduc în măsura în care școala devine cu adevărat laică profesori de specialitate pentru gramatică, filosofie, matematici, latină, franceză, geografie, drept, istorie universală, se instituie examene și premii, — așa cum reiese din actul lui Caragea (Septembrie 1814), — iau ființă chiar școli sătești ca aceea a lui Alexandru Callimachi din Zorlenii Tutovei unde se va învăța „gramatică, aritmetică, teologie și ceva geografie” — iar Scarlat Vodă Callimachi s'a gândit desigur, la o școală de pregătire a profesorilor pentru aceste școli atunci când a prefăcut modesta școală dela Sft. Nicolae în „școală normalicească”.

Asistăm, deci, la punerea de temelii a învățământului primar, secundar și superior, la nașterea unor programe analitice ce-și vor găsi expresia cu adevărat românească mai târziu cu câțiva ani, — la ivirea lui Gheorghe Lazăr din Ardeal, a lui Gh. Asachi și Eliade Rădulescu în țările românești.

* * *

E firesc ca acest avânt să fie luat când problema preocupa mintea unor Domni de cultură, ca un Ioan Caragea de pildă, care a scris versuri, a tradus pe Goldoni și romanul *Paul și Virginia*.

Dar se mai desprinde din aceste întemeeri de școli o tendință. Aceea de a se detrona limba grecească din învățământ în folosul celei românești, a limbei noastre „cea părintească” așa cum glăsuia pomenitul hrisov, din 1803, de întemeiere a „școalei de învățatură feciorilor de preoți și diaconi” sau când Șerban Costachi cerea pentru „școala obștească” din Fălciu un învățământ „în limba grecească și moldovenească”.

Din punctul de vedere al editurii strict românești, faptul e de o însemnătate deosebită. Această vădită

dorință de școală pur românească aduce cu sine nevoia întocmirii de manuale școlare.

Atunci când Gheorghe Lazăr fu chemat de Eforia munteană, el va spune că nu are manuale și că-i trebuie timp ca să le poată tălmăci din latinește. Un Teodor Vernescu scrie, — din îndemnul Episcopului Gherasim de Roman, — o „*gramatică românească*”, — Asachi alcătuia, și el, cărți de școală, — „*aritmetica teoretico-practicească*”, — apoi *algebra, geometria, trigonometria, geodezia*; mai înainte de el un director de școală, — Neofit Duca, — îl vedem autor al unei *gramatici*. În 1828 Eliade Rădulescu publica și el, la Sibiu, *gramatica* sa.

Și dacă după 1821 se observă o stagnare pe acest tărâm, — e vremea când Gh. Lazăr e pus, nu la școală, ci „să îndrepte bătaia tunurilor pe podișul dela Cotroceni”. Nu e mai puțin adevărat că, după evenimentele petrecute, se născu nu nou avânt pe câmpul învățământului, implicit în acela al cărții românești.

„Cartea vrea să așeze „regule”, — cum ne spune N. Iorga, — pentru ca lectura să nu mai fie ca la Ceaslov, după străvechea datină, un simplu act mecanic, și se caută a câștiga sufletele copilărești prin bucăți frumoase de înțeles, luate din fabulistul bănățean Țichindeal” și, — mai departe, — „ea înțelege și a da o direcție în cultura atâta timp ră-tăcită pe meleaguri străine”.¹⁾

Gh. Asachi la Iași și Eliade Rădulescu la București sunt exponenții acestei noi îndrumări. „Se ajunge — ne spune tot N. Iorga, — la tipărirea în București la 1826 a unei *Logice*, din grecește, a cărei prefață de

Gh. Lazăr

1) N. Iorga: Istoria Învățământului Românesc, pag. 176, 177.

Episcopul Grigorie de Râmnic, e un adevărat imn pentru învățământul românesc”.

La examenul din 20 Februarie 1829 se pot număra 300 elevi ai acestei școli noi.

Iar după 1829, pretutindeni, — la Iași, la București, la Craiova, — profesorii școlilor se străduiesc să dea la iveală cărți de școală.

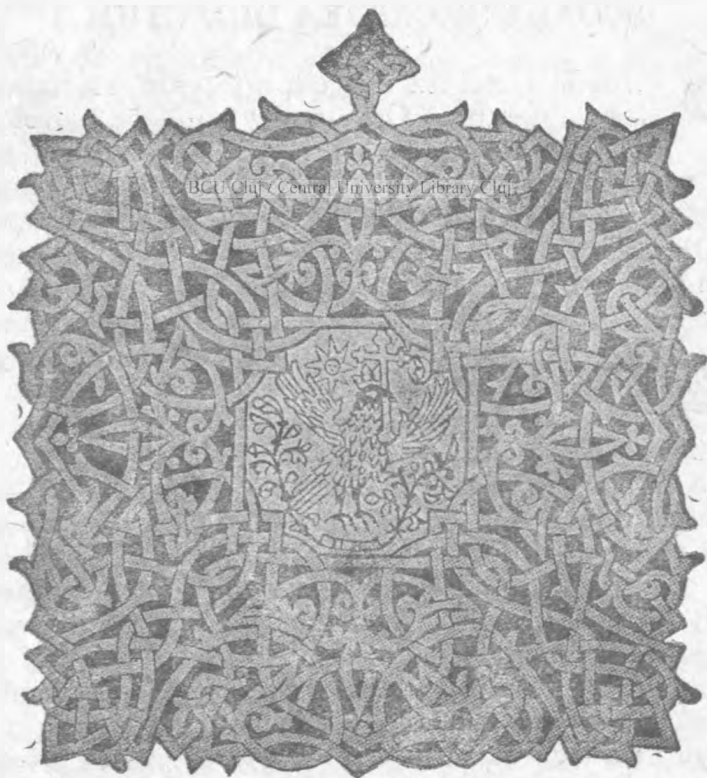
La școala dela Sf. Sava unde se numără printre profesori și Eufrosin Poteca, profesorul Genilie tipărește *cel dintâi manual de geografie*, Gh. Ioanid, profesor de greacă, prelucrează un „*Dicționariu*” de porții mai vaste și profesorul de latină Hill va lucra, în colaborare cu Florian și P. Poenaru, „*Dicționarul frances*”.

Chiar și la Craiova, în aceeași epocă, profesorul Grigore Pleșoianu tipărea, — la Sibiu, — un *Abecedariu româno frances*” iar la Buda în 1820 tipograful Zaharia Carcalechi „cel dintâi ferlegar” — adică editor — pentru cărțile românești, va deveni în București, după cum am văzut nu numai un harnic tipograf și un des- toinic vânzător de literatură națională, dar și un prețios îndrumător în acest început de industrie grafică la noi.

E atâta febrilitate în această ramură a editurii didactice sub impulsul dat de noua școală românească și atâta îndreptățit entuziasm pentru această nouă orientare a învățământului încât par nespuse de elocvente versurile pe care Eliad, într’o odă, le adresează acelor boeri al căror îndemn e semnul cel mai sigur de prețuire a acestora pentru cultură.

*Vouă dar, mărite inimi, ce spre-al tinerimii spor
Așezat-ați școli’n țară, mulțumire va rămâne.
Dacă omului aice, firea dă un născător,
Dela voi adevărata tinerime viață vine.*

Această vie luptă pentru școala românească o va duce biruitoare mai departe Gh. Asachi și Eliade Rădulescu și după Constituția pe care avea s'o dea Regulamentul Organic, — iar de aci învățământul va păși spre o nouă organizare sortită să dea, nu mai puțin, un avânt acestei edituri școlare.

Din Liturghierul Slovenesc din 1508.

X.

REGULAMENTUL ORGANIC, ȘCOALA ȘI CARTEA DIDACTICĂ.

Periода cuprinsă din clipa intrării în vigoare a Regulamentului Organic și până la marele act al Unirii e caracterizată printr'o statornică febrilitate a activității obștești îndreptată spre învățământ, mai cu osebire.

Din momentul în care, așa cum am mai spus, școala devine, — prin acea „constituție” a Regulamentului Organic o instituție de Stat cu caracter de permanență, viața obștei e statornic aplecată asupra nevoii de învățatură. Faptul prezintă, pentru cronicarul evenimentului editorial, o însemnătate lesne de ghicit. Sporirea numărului de școli, — implicit acela al elevilor, — aduce cu sine nu numai punerea pe primul plan a cărții didactice dar a dat naștere mai ales unei păтури de cetitori și creatori de atmosferă atât de prielnică dezvoltării editurii românești. Spunem *românești* pentru că ne găsim în perioada în care limba românească și-a câștigat definitiv drepturile în școală și dacă va mai avea oarecum de luptat mai târziu cu o influență franceză impusă de o parte a așa zisei păтури suspuse, nu e mai puțin adevărat că dela 1830 încolo putem întrezări biruința ei desăvârșită. Și acest fapt mai înseamnă pentru noi și punctul de plecare a străduințelor edito-

riale pur românești, ale căror roade se vor putea vedea numai cu câteva decenii mai târziu, — în România unită, — după ce un Gheorghe Lazăr, un Asachi, un Eliade, un Mihail Kogălniceanu, un Treboniu Laurian, un Maiorescu, un Bărnăușiu, — la cari se cuvin adăugați sumedenia de profesori, adevărați apostoli ai unui învățământ românesc — se vor fi cheltuit în această direcție și vor fi pus, odată cu temelile învățământului național, și pe acelea ale unei edituri școlare cu adevărat românești.

* * *

Intr'adevăr, această frământare obștească pentru punerea pe picior a unui învățământ românesc, sortit să îmbrățișeze pături cât mai largi ale poporului se vede oglindită într'o serie de măsuri și inițiative, de recomandări și proiecte, de străduințe și rezultate dobândite.

Așa, de pildă, dacă ar fi să enumărăm toate acestea, izvorâte din spiritul numitei „constituții” a Regulamentului Organic, desigur că ele abundă.

Se stăruie, în primul rând, asupra caracterului pur românesc al învățământului respectându-se tradiția inaugurată de cărturarul ardelean Gheorghe Lazăr.

Se hotărăște înființarea de școli potrivite menirii ce li se dă: „o casă în fiecare oraș”, — iar acolo unde nu se pot găsi asemenea case, „să se închirieze, de către orășeni, o încăpere destulă”.

Se fac sforțări pentru întocmirea unei cât mai bune programe analitice, — a unor „deslușiri, tălmăciri, însușire loghicească a ideilor, a studiilor”. Astfel, la istorie, „nu se va pierde dinaintea ochilor starea Țării Românești în fiecare veac”, la retorică, „exempluri din istoria națională”, — la geografie, „se va începe dela pământul românesc ca dintr'un centru”. În clasele I-a și a II-a gramatica românească va ocupa un loc de frunte. Se fac, totodată, recomandări utile: se va trece

în predarea cursurilor, „dela simplu la compus” — se atrage luarea aminte că „regulele sunt mijloacele iar nu sfârșit”, — că, pentru învățarea gramaticii lucrul cel mai de folos e lectura „din autorii cei mai vestiți pentru stil curat”; — la aritmetică, „elevul să găsească singur regula”; ș.a.m.d. Se cere stăruitor înființarea de noi cursuri ca, de pildă, unul de istorie generală sau altul „de cunoaștere a literaturii neamurilor vechi”.

Se încearcă, dintru început, o organizare a învățământului pe categorii și vârste. Un învățământ „lancastrian”, cuprinzând, — în programul de clasă, — cetitul, scrisul, catehismul, aritmetica practică, principiile de geografie și primele noțiuni de istorie a țării. E un învățământ care ar corespunde celui primar de azi, — o încercare de școală secundară, — cu aritmetica raționată, geografia, istoria, gramatica românească și grecească, franceza, caligrafia și istoria sacră. Și, în sfârșit un început de învățământ universitar, — având în program, dreptul, literatura latină și franceză, limba germană și slavonă, — la care, se pare, că, în 1832, nu se prea găseau ascultători.

Se înființează, în cadrul aceluiaș învățământ superior, școli tehnice, ba chiar un început de învățământ de medicină, — umană și veterinară, — sporind, cu fiecare an ce trece și cu venirea studenților din străinătate, — fii de boeri sau bursieri, — numărul cursurilor.

Iau ființă școli dealungul țării, nu numai în capitale și centrele mai mari, — la Iași, București, Craiova, — dar și în mici orașe.

Rod al acestei febrile activități, reformele învățământului se succed, — și, drept urmare, noi școli iau ființă.

Se institue examene, se acordă burse de studii în străinătate, se înființează o uniformă școlară, se atribuie premii.

Și, — lucru de nespusă însemnătate, — iau naștere

școlile sătești. Pe alocuri, mai funcționa câte o școală de sat. Ea luase ființă cam tot așa cum funcționau, pe vremuri, celelalte școli: sub titlul unei binefaceri. De data aceasta binefacerea, — pomana, — era datorită câte unui boer care întemeea o școală sătască tot așa cum ar fi ridicat o biserică, o troiță sau ar fi zidit o fântână. Asemenea școli, — rezultat al unei pomeni boerești, — funcționau în Muntenia, la Berislăvești, de pildă, sau, în Moldova, — la Flămânzi, Bozieni, Pomârla. Dar școala de sat progresează, — și aci, își va găsi rostul ei educativ o preoțime învățată în seminariile deasemeni nou înființate, — încât se vor putea număra, în 1839, cam aproape două mii de asemenea școli primare sătești, — lancastriene.

Influența franceză, — în cuprinsul aceleași perioade, — aduce și ea un suflu nou. Iau naștere școli franceze, — pensioane, — la cari au învățat un Mihail Kogălniceanu și un Vasile Alecsandri, — școli al căror număr sporește și funcționează în toată Moldova, nu numai la Iași ci și la Roman, Focșani, Bârlad, Botoșani.

Chiar dacă această inflație de școli franceze a iscat lupte îndârjite împotriva lor, — lupte sfârșind în 1843 cu o totală biruință românească de care se pot mândri o seamă de dascăli ardeleni, — ținem să subliniem însemnătatea lor din punct de vedere editorial știut fiind că ele au trezit gustul pentru anumite literaturi ce se vor cere tălmăcite în românește constituind deasemeni un important sector al editurii noastre.

După revoluția din 1848, — prin izbânda principiului național în învățământ, — dorința de învățatură crește. Învățământul devine gratuit și școala dobândește o asemenea strălucire încât vedem, întruniți ca profesori, numai la una din ele, doar cu câțiva ani înainte de Unire, — la 1855, — pe mulți dintre aceia cari constituie mândria unei adevărate edituri didactice: Treboniu Laurian și Barnuțiu la filosofie; A. Papiu și N.

Ionescu, la istorie; Gr. Cobălcescu la fizico-chimice; I. Pap și I. Pangrati, la matematici.

Și, astfel, dacă în 1832 se numărau, — în Moldova, — aproximativ 3000 de elevi la școlile din Iași și din provincie, iar în Muntenia, în acelaș an, 2500 elevi și, în 1836, 3141 elevi, — ne găsim în anul Unirii, 1859, — cu 117 școli numărând 8700 elevi.

Din rândul acestor profesori ai școlilor din cele două Principate se vor recruta, după cum vom vedea, autorii didactici, iar din rândurile acestei populații școlare se vor ivi scriitorii și cetitorii pasionați, cari vor însufla editura românească.

* * *

Cum am spus, această mișcare în învățământ e creatoare a unei adevărate literaturi didactice. Când Gh. Lazăr a spus că nu va putea preda fără manuale școlare, cuvintele lui au avut sonorități de poruncă.

Încă din al patrulea deceniu al acestui veac circulau o seamă de manuale: *Istoria naturală* de Czihak, *Istoria Universală* de Săulescu, un „*Lexicon juridic sau al Pravilelor*” de Flechtenmacher, „*Gramatica româno-latină*” de Paulini, o „*Prescurtare a geografiei vechi a Daciei, a Moldovei și a Țării Românești*” de Popescu Scriban, „*Elemente de Istoria Lumii pentru trebuința tinerimii începătoare din așezămintele de învățătură și creștere publice și private*” de Aaron Florian. Chiar și pentru muzică apare un manual, — în 1845, — „*Principiuri generale de muzică europeană modernă*” de Wachmann. O „*Istorie generală a lumii*” de Barbu și Gr. Gănescu apare în 1852.

Pentru tipărirea manualelor școlare de curs primar, — a manualelor lancastriene, — se iau în 1839, — măsuri ținând să se adauge acestor manuale „câteva cărțile de coprire morală religioasă și de economia

câmpului, care să se poată cumpăra de școlarii țărani cu un preț cât se va putea mai scăzut”.

Dealtminteri, circulau, încă din 1838, cărți școlare pentru acele școli satești, „de începători”. Pe lângă o „*Geografie mică*”, o „*Aritmetică*”, un „*Catehism*” și o „*Evangheliu*”, găsim un manual de „*Istorie sfântă*” de Florian Aaron, o „*Gramatică*” și un „*Manual de calligrafie*” de Pop.

Un francez, poet și un profesor, — Lucien Repey, — redactează, în franceză și românește, o „*Istorie universală pentru trebuința tinerimii moldo-românești*”.

Se tipăreau: *Dicționarul francez*, încredințat unei comisiuni și menit a fi tras în trei mii de exemplare; apoi gramaticile existente, un *manual de calligrafie* de Neagoe, *Atlasul* lui Genilie. Se termina *dicționarul și gramatica* lui Vaillant, *Istoria* lui Aaron Florian, o *Algebră*, câteva traduceri din clasici. În anul 1849 se putea vorbi de 15 manuale însumând 48.000 de exemplare.

Acestea sunt rezultate ale unei perseverente acțiuni la care au contribuit profesori veniți de dincolo de munți, — un Treboniu Laurian, Maiorescu, Radu Tempea, Eftimie Mugur.

Iar după 1848, — prin proiectul de organizare, dat în sarcina unei comisii alcătuite din Poenaru, Marcovici și Brăiloiu, — se luă măsuri pentru redactarea manualelor didactice. Au fost însărcinați cu aceste lucrări profesorii Pavel, Vioreanu Gheorghe, Ioan și Alecu Pop, G. Ioanid și Gheorghe Hill, Marcovici, Orascu și Zalomit, Ioan Poenaru, Genilie, Wallenstein și alții.

S’au redactat manuale didactice pentru toate obiectele conforme programei analitice întocmite pe temeiul noii reforme a învățământului și la aceste manuale trebuiesc adăugate cărțile de științe naturale ale învățatului Dr. Iuliu Barasch, — „*Minunile Naturii*” — model de stil în această nouă direcție a popularizării științifice.

XI.

FIGURI REPRESENTATIVE.

Domină, în această epocă ce cuprinde câteva decenii de dezvoltare culturală, — deci și editorială, — figuri de scriitori și luptători, pentru cari cultura maselor a înfățișat o problemă vrednică de frământări obștești, pentru cari progresul cultural a reprezentat, nu mai puțin, o poruncă de viață națională.

Ca editori îi privim, cu îndreptățită mândrie, ca pe niște vrednici și pilduitori înaintași nu numai pe aceia cari, prin scrisul lor s'au aplecat asupra vieții culturale obștești dându-i avântul, ci și pe aceia cari, prin lupta lor, și-au închinat viața aceluiaș scop.

De aceea, pe lângă Gheorghe Lazăr, despre care am vorbit, socotit drept întemeetor al învățământului cu adevărat românesc, pomenim numele lui Gheorghe Asachi și Eliade Rădulescu, a lui Mihail Kogălniceanu și C. A. Rosetti.

* * *

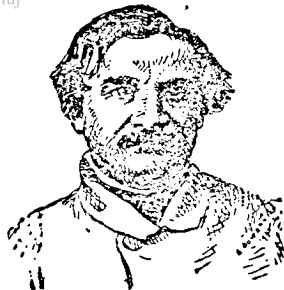
Am avut, în paginile de până acum prilejuri nenumărate să vorbim de Eliade Rădulescu care, în Muntenia, s'a străduit să pună bazele unei autentice mișcări editoriale, așa cum, — în capitala Moldovei, — Gheorghe Asachi s'a cheltuit în aceeaș direcție.

Ceeace a reprezentat tipografia lui Eliade la București, — a însemnat Institutul „*Albina*” lui Asachi la Iași. O permanentă cercetare spre desăvârșirea grafică, o statornică și comună dorință de răspândire a culturii în marile mase ale poporului, — iată care a fost rostul „*Curierului de ambe sexe*” al lui Eliade și al publicației „*Albina românească*” a lui Asachi.

Din punct de vedere cultural — deci editorial, — efortul a fost comun și deopotrivă de rodnic; iar politicește, fără îndoială că, amândoi, — în ciuda rivalității lor de mai târziu, — au fost precursorii unei adânciri a acelei Uniri spirituale care a constituit prefața celei politice dela 1859.

* * *

Activitatea de scriitor, editor și tipograf se poate confunda la Eliade Rădulescu. Dar, mai presus de orice, prin tot ce a scris și publicat acest spirit cu adevărat enciclopedic a izbutit să deschidă orizonturi noi vieții editoriale dela noi, — atât în prima parte a activității lui de înainte de Unire și în aceea de după înfăptuirea acestui mare act când Eliade Rădulescu s'a risipit în ramuri diferite, — în propagandă ca luptător politic, popularizator al literaturilor marilor popoare, ca traducător, iar în scrisul românesc ca scriitor.

I. Eliade Rădulescu

Tipografia lui Eliade dezvăluia una din cele mai îmbelșugate activități editoriale. În afara cărților, publicațiunilor, cataloagelor tipărite la el de alte librării editoare nu numai din București dar și din Iași și provincie, Eliade Rădulescu, el însuși, e autorul și editorul a numeroase lucrări.

În afara câtorva opere ale sale, majoritatea scrie-

rilor lui au apărut în tipografia ce-i poartă numele sau în coloanele „*Curierului Românesc*” și a „*Curierului de ambe sexe*”.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΡΟΜΑΝΕΑΚΗ.

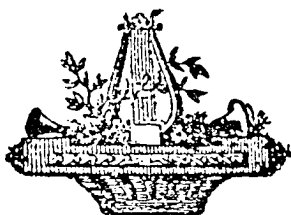
ΑΓ

Δ. Ι. ΕΛΙΑΔ.

ΔΑΤΕ ΑΑ ΤΥΠΑΡ' ΚΒ ΚΑΤΒΙΔΑ'

Δ. ΚΟΚΟΝΒΛΙ ΣΚΑΡΛΑΤ' ΡΟΣΕΤ'

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Λ. Ν. Ν. Ν.

1828.

Titlul Gramaticii lui I. Eliad.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

Până la întemeierea tipografiei, doar „*Gramatica românească*” apare la Sibiu, în 1828, — „cu cheltuiala

coconului Scarlat Roset". Seria lucrărilor de mai târziu apare în „tipografia lui Eliade”: „*Culegere de proze și poezie*”, în 1836; „*Asupra traducției lui Omer*”, în 1837; „*Vocabular de vorbe străine în limba română*” și „*Biblioteca portativă*”, — iar ca traduceri, în volume, apar respectiv în 1831 și 1837, *Mahomet* de Voltaire și *Iulia sau Noua Heloisă* de J. J. Rousseau. Iar în „*Curierul Românesc*” și în „*Curierul de ambe sexe*” dă, deasemeni, tălmăciri din Balzac, Bourdon, L. Blanc, Dumas, Doamna de Genlis, Janin, St. Marc de Girardin, George Sand, E. Sue, Viennet, Joubert, A. Karr, La Bruyère, A. de Lamartine, La Rochefoucauld, Massillon, Walter Scott, și alții.

Sunt toți autori cari vor cunoaște adevărate succese de librărie în traduceri românești ce vor apare în editura românească de după 1850 și, prin aceasta, Eliade Rădulescu poate fi socotit nu numai un inițiator și îndrumător, ci și un mare animator al editurii românești.

* * *

Cum am spus, toate lucrările sale apar în tipografia ce-i poartă numele. Afară de acea *gramatică* a sa tipărită în 1828, la Sibiu, — unde dealtminteri, se imprima și alte cărți didactice ale autorilor profesori din Muntenia, — mai putem pomeni și de lucrările sale cu caracter propagandistic apărute la Paris după 1848, *Souvenir et impressions d'un proscrit*¹⁾, *Epistole și acte ale oamenilor mișcării din 1848*,²⁾ și *Mémoire sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848, accomplis en Valachie*.³⁾

1) Imprimerie de Prève, Paris 1850.

2) Idem, Paris, 1851.

3) Librairie de la propagande démocratique, Paris 1851.

* * *

Nu putem înlătura, în această enumerare și activitatea desfășurată de Eliade Rădulescu după 1848 ca, de pildă, — opere cari nu se vor mai tipări în tipografia sa, ea fiind devastată, în 1848, de către Ruși la intrarea lor în București: *Elemente de istoria Românilor* în 1869 la tipografia Statului, *Curs întreg de poezie generală* 3 volume la Tipografia Lucrătorilor Asociați, în 1868—1870, *Cristianismul și Catolicismul* în 1870 la Tipografia Laboratorii români, *Serafita și Oda Românilor*, poezii inedite, *Satire și fabule* la Craiova, în 1883, *Scrisori din exil* în 1891 și acea scriere postumă, *Istoria critică universală*, — două volume apărute în 1892—1893 la Tipografia Statului.

Se mai cuvin adăugate numeroasele articole și studii publicate în *Curierul Românesc* și în *Curierul de ambe sexe*, prin cari Eliade Rădulescu, acest enciclopedist al veacului trecut, a dat un impuls mișcării școlare și literare iar pe plan editorial dând, el însuși, cel mai strălucit și mai rodnic îndemn prin pildă.

* * *

Personalitatea lui Gh. Asachi, ca editor, — și tipograf, — e prea dominantă în dezvoltarea cărții din epoca lui și urmele lăsate de el au fost prea adânci în anii ce s'au scurs după ce și-a încheiat activitatea, ca să nu stăruim mai mult asupra ei.

Când a venit în capitala Moldovei, — s'a născut 1788 în târgul Herța, după unii din biografii săi, — Gheorghe Asachi avea faimă de cărturar. Doctor în filosofie, inginer și matematician, cunoscător adânc al limbilor germană, latină și polonă mai adaugă acestor cunoștințe un real talent de desenator și se mai dovedi

un destoinic cunoscător al meseriei de tipograf, pe care a învățat-o la Viena.

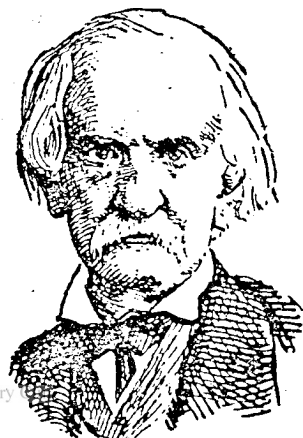
Editorul Gh. Asachi va fi astfel dublat de omul cu adevărat de cultură și de un pasionat al meșteșugului tipograficesc.

Despre viața lui găsim elemente, date poate chiar de el, în acel „Dicționarulu Con-timporanilor” apărut la Paris în 1858. Aceste date au apărut, în 1863, într'o broșură la Insti-tutul Albina Română din Iași, ca apoi, să fie tradusă în româ-nește și tipărită de Frații Șaraga din Iași, în 1890, cu prilejul dez-velirii statuei lui Asachi, — în 14 Octombrie 1890 când a fost răs-pândită, gratuit, în 5000 exem-plare.

Dar ca tipograf și editor, N. Iorga ne-a dat, desigur, studiul cel mai complet¹⁾ care se cuvine cer-

cetat.. Iar pentru înțelegerea lui Gheorghe Asachi, tre-bue adăogată și lucrarea D-lui E. Lovinescu²⁾.

„*Albina Românească*” ziarul lui Asachi apare înain-tea întemeerii tipografiei. Intr'adevăr, această publica-ție, ce a jucat un rol atât de covârșitor nu numai în Moldova dar și în Muntenia, pentru pregătirea marilor evenimente politice de așezare a României unite, a a-părut, la început, în condiții tehnice foarte proaste, la Tipografia Mitropoliei. Autorizația pentru aducerea unei tipografii și a unei litografii i se acordă de către Divan în 23 Decembrie 1830. Drept acte privitoare la întemeerea tipografiei lui Asachi avem un raport „la D. Viț. Pre-

Gheorghe Asachi

1) N. Iorga: Gh. Asachi ca tipograf și editor. Acad. Rom. Analele Sec-ției Istorice. T. XXXIV, pag. 743.

2) E. Lovinescu: Gh. Asachi. București, Ed. Casa Școalelor.

zădent, 1831, maiu 12, Nr. 57" care glăsuește astfel :

„Intru ceea ce să atingi pentru cerire D-sale Agăi Ghiorghei Asachi de a i să da voe să deschidă aice în Iași o tipografie, spre tipărire de cărți în feliori de limbi, cari asămine ceriri este cunoscută obșteștii Adunări a Divanurilor din predlojănia slobozată di către Ecselenția Voastră, încă di la 30 Aprilie a anului trecut 1829, supt Nr. 3214.

„Această Adunare, la 23 a curgătoarei, sub presi-denții Ecselențăiei Voastre, făcând luoare aminte și urmând tratarisăre ci să cuvini au închiet socotință prin jurnal și cu cinsti căzută să predstavisăște Ecselenției Voastri copii de pe acela în alăturare pi lângă aceasta spre pliroforie și întărire după cuviință”.

„Îscăliți: Veniamin, Mitropolit Moldovei, — Varlaam Sardeon, Catargiu Logofăt, Teodor Balș Logofăt, Vel Logofăt Paladi — Vornic Costache Sturza”, și abia în ziua de 1 Ianuarie 1832 *Albina Românească* apare, în tipografie proprie, când încă Moldova se afla sub stăpânirea rusească.

Din acest moment, Gh. Asachi devenit tipograf, pășește spre întemeerea unei instituții pur editoriale, având drept conducător tehnic al atelierelor pe un grec, Dimitrie Contoleos Romanos, iar ca „meșter artistic” pe Friedrich Hoffmann.

Un gând pe care-l nutrea de mult l-a putut astfel realiza: editarea diferitelor tablouri istorice. Și astfel, asemenea tablouri apar în tânăra editură a lui Asachi, ca, de pildă, *Ștefan cel Mare la Neamț*, *Ștefan cel Mare murind*, *Alexandru cel Bun și Solii dela Bizanț*, *Dochia*, *Traian*, *Lupta Moldovenilor cu Crucierii*, ș. a.

Iar din clipa când, editor fiind, își dă seama că trebuie să participe la dezvoltarea unei industrii în strânsă legătură cu editura și cu meșteșugul tipograficesc îl vedem pe Asachi și fabricant de hârtie. Intr’adevăr, pe temeiul unui privilegiu pe care-l avea, Gh. Asachi întemeiază, în 1841, o fabrică de hârtie aducând

materialul trebuincios dela Viena. Și această fabrică a putut chiar funcționa după un an ajungând să aibe, după cum ne informează în studiul său N. Iorga, trei mașini cilindrice, una „de tăiat peticele”, două prese „de apă” și trei „de uscat”.

E drept că, în această ramură de activitate Gh. Asachi nu s'a arătat prea norocos el rămânând până la sfârșitul vieții tipograf-editor. A fost chiar în epoca Unirii Principatelor directorul Tipografiei Statului.

* * *

Asupra lui Gh. Asachi ca autor se cuvin câteva cuvinte, el însuși devenind, de cele mai multe ori, propriul său editor. Despre lucrările lui Asachi și-au rostit cuvântul istoriografii și criticii literari, noi mărginindu-le doar a le pomeni în măsura în care ele au înfățișat, prin tipărirea lor, un fapt editorial petrecut în această dublă epocă, — anume până la Unire și după săvârșirea acestui mare act, în a doua jumătate a veacului trecut.

Autor didactic ca, de pildă, cu *Elemente de matematici* (apărute în 1836—1838) ori *Catehismul Mic*, poet în ale sale „*Fabule alese*” (1854), scriitor istoric cu *Nuvelele istorice* ce au fost traduse și în franceză, îndrumător al învățământului în al său *Raport asupra stării învățământului în Moldova pe anul școlar 1839—1840* publicist și cercetător cu *Tipuri și costume din Moldova* (1854—1855) sau autor dramatic cu dramele sale apărute în 1863, „*Elena Dragoș de Moldaviea*”, *Petru Rareș* și *Voichița*, Gh. Asachi rămâne, pentru noi, mai presus de orice, editorul harnic adevărat deschizător de drumuri rodnice și pildă pentru editura românească de mai târziu.

* * *

Intr'adevăr urmărind catalogul din 1847, Gheorghe Asachi se arată editorul care, dintru început, își întocmește un variat program de activitate.

Opere originale, ca acea *Iconomie rurală* prelucrată de unchiul mamei lui Asachi, Manolache Drăghici, traduceri ca acelea din Voltaire ale Comisului C. Gane, — „*Prințipii Filosofice*” de Weiss, o bibliotecă juridică editând diferite legiuri, „*Codica țivilă a Moldovei*” și „*Codica Criminală*”, traduceri ca *Paulina* de Dumas tatăl în tălmăcirea lui M. Cerkez, *Ruth* a lui Florian, traducere datorită fiicei lui Asachi, Hermiona Asachi, piese de teatru din repertoriul teatrului Național ca *Armundina*, vodevilul lui Kotzebue, chiar și un volum cu *Rețete de bucătărie*. BCU Cluj / Central University Library Cluj

O notă specială se cuvine *Almanahurilor* și *Calendarelor* lui Asachi, precursor în ce privește editarea acestora din urmă, a unui alt editor de mai târziu Theodosiu Ionnițiu ale cărui *Calendare*, — „*Calendarul ilustrat*” și „*Calendarul pentru toți*”, — au însemnat un moment ce a trecut dincolo de importanța faptului strict editorial.

Dar Gheorghe Asachi se impune atenției mai ales ca editor de cărți didactice. El însuși un pasionat al problemelor de învățământ căruia încerca să-i impună o disciplină după teoriile timpului, era firesc să dea o îndrumare mai cu osebite în această direcție editurii sale.

Și vedem apărând în editura lui Gheorghe Asachi tot, — sau aproape tot, — ce putea cuprinde învățământul public: „*Istoria naturală*” a lui Cihac, „*Anticlopedia româno-franțeză*” cu figuri, „*Abecedarul*” lui D. Stamate, „*Abecedarul latino-român*” de Drăghici, „*Abecedarul ruso-român*” de Peltechi, „*Abecedarul fran-*

„cez-român” al lui D. Pop, „Catehismul mic” al lui Asachi și „Catehismul mare” al lui Veniamin Costachi după Mitropolitul rus Platon, „Istoria Sfântă” de Hermiona Asachi, „Analisisul franțezo-român” al lui Stamate și al lui Codrescu, „Gramatica română” a lui C. Platon, „Gramatica analitică” de P. Câmpeanu, „Gramatica franțezo-română” de Codrescu, „Enciclopedia franțezo-română” de Asachi și aceea ruso-română a lui Peltechi, „Sintaxa latino-română” a lui Paulini, o traducere după Tastu datorită lui D. Pop, „Educația Copiilor”, „Istoria Moldovei” de Albineț, „Geografia Veche și Geografia Moldovei” de D. Gusti, „Agronomia” lui Schliff, Cărțile de aritmetică ale lui Asachi și chiar și un *Manual de calligrafie* datorit litografului Institutului „Albina”, Parthenie Antonie.

Vedem în „catalogul de cărțile tipărite și de manuscrisele aflătoare la Institutul Albinei, — Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1847”, 117 lucrări în cari sunt cuprinse și publicații periodice ca „Albina Românească” a lui Asachi și „Alăuta Românească” foaia lui M. Gălbănianu.

În aceste 117 lucrări sunt cuprinse și 5 tablouri istorice ale Moldovei cu litografiile de Gh. Asachi precum și 39 cărți școlare și diferite lucrări de interes didactic.

Iar ca manuscrise însemnate în sus pomenitul catalog ele se ridică la 79 lucrări între cari pe lângă manualele didactice ca, de pildă, diferitele abecedare, mai multe manuale de matematici, o carte de logică, trei manuale de geografie, cursuri de retorică, — și unele cărți originale ca *Poeziile* lui G. Seulescu și acelea ale lui D. Gusti, precum și numeroase traduceri din Fenelon, piese de teatru, tălmăcirii din Voltaire ca „Alzira”; din Kotzebue „Văduva Vicleană”, „Vecinătatea primejdioasă”, „Eduard în Scoția”; din Goldoni „Camarierul la doi stăpâni”; chiar și un manuscris al lui Asachi „Petru Rariș-Vodă” dramă în 2 acte, — din repertoriul

Teatrului Național, — tot lucrări ce solicită și azi atenția cercetătorului.

Catalogul lui Asachi din 1847 înfățișează desigur, oglindirea uneia din cele mai îmbelșugate activități editoriale și, prin caracterul ei, editura lui Asachi face, credem, tranșiția între epoca propagandistică și cea comercială a editurii românești trasând linia de conduită pentru aceasta din urmă.

Om politic, om de carte, Gh. Asachi a cărui viață se sfârșește în anul 1869, la 81 de ani, a rămas, mai presus de orice, tipograf și editor chiar și după anul 1847 când, așa cum spune N. Iorga „își încheie activitatea biruită de energia mai tânără a lui Mihail Kogălniceanu”.

* * *

Nu intră, în cadrul acestor pagini, personalitatea politică a lui C. A. Rosetti. Nu știm însă, dacă în lupta lui pentru crearea unei autentice burghezii românești, tipografia și editura nu au constituit, pentru el, mai mult un mijloc decât un scop. Slova tipărită înfățișa, desigur, motorul acțiunii politice, iar tipografia — ca și librăria și editura, aceasta devenită comercială, -- o pildă de încadrare în ramurile de producție menite să dea conturul unui început de armătură a statului burghez.

C. A. Rosetti apare ca librar și tipograf editor în 1846 deci în preajma anului revoluției.

Încă din 1839, exista, — după cum am mai spus, — o librărie, proprietatea lui Winterhalder cu care C. A. Rosetti se întovărășește. În Noembrie 1846 această asociație izbutește să cumpere, tipografia ce fusese comandată în Germania, de „Societatea pentru literatura Română” în vederea tipăririi diverselor lucrări și a publicației „*Prietenul Tinerimii*”.

În această tipografie, au putut apare, — înainte de 1848, deci înaintea exilului lui C. A. Rosetti, — în afara

ziarului „*Pruncul Român*”¹⁾ multe lucrări secrete ale Comitetului revoluționar.²⁾

Dar, acestor publicații de ordin propagandistic, se cuvin adăugate lucrările literare ale diferiților autori ce s’au tipărit în atelierele lui C. A. Rosetti și Winterhalder: Eufrosin Poteca, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Ion Ghica, Brezoianu, G. Gorjan, Cezar Boliac și alții.

După întoarcerea din exil, însă, activitatea lui C. A. Rosetti, ca tipograf, se arată mai bogată. Apar cărți literare, ale autorilor vremii, ziare și periodice cari, laolaltă pregătesc drumul unei veritabile vieți editoriale ce înglobează nu numai cartea literară și cartea didactică dar și însăși presa în toate manifestările ei.

C. A. Rosetti

În 1857, C. A. Rosetti întemeiază „*Românul*” și, pe rând, apar în tipografia lui două hebdomadare ale sale, „*Traianu*”, „*Țânțarul*”, „*Anunțatorul generațiunii române*”, săptămânalul lui Eugeniu Carada, „*Constituțiunea*” lui Ion Pală, „*Reforma*” lui I. G. Bolintineanu, „*Mama și Copilul*” a Mariei C. A. Rosetti, „*Revista Dunării*” a lui Gr. Serurie, „*Foaia teatrală și literară*” apărând bisăptămânal, „*Artistul*” lui I. C. Angelescu, ziarul humoristic „*Asmodeu*”.

S’au mai tipărit, aci, o bună parte din actele pregătitoare evenimentelor din 11 Februarie 1865, publicația secretă „*Clopotul*”, proclamația pentru alegerea Conte-

1) Apărut în 12 Iunie 1848.

2) Când în 1848 Rosetti a fost proscris, librăria sa fu preluată de cumnatul său E. Grant. Acesta o vându, mai târziu, lui E. Graeve.

Tipografia fu reluată de Walbaum care, în 1852, o vându lui Ferdinand Ohm.

lui Filip de Flandra ca Domn al României și proclamația pentru alegerea principelui Carol de Hohenzollern.

Dar, în această tipografie, unde printre alți conducători au fost Ferdinand Ohm și Petre Ispirescu, — apar și cărți de școală ca, de pildă, „*Manualele de aritmetică practică*” pentru clasa I primară de ambele sexe, de I. Pascal.

Reîntors din exil și refăcându-și tipografia, încercă — prin 1870, — să o predea lucrătorilor săi dar cari neînțelegându-se, Rosetti vinde tipografia lui Dim. Aug. Laurian în asociație cu Conduratu. Iar când Laurian se hotărî s'o vândă, cumpărător se ivi Carol Göbl. Tipografia trecu în posesiunea acestuia în ziua de 16 Aprilie 1876, prețul de cumpărare fiind 6.600 lei.

Tipografia lui C. A. Rosetti dăinuește deci până în anul 1876 când, — așa cum am spus, — e cumpărată de Carol Göbl, tipografie care, azi, este intrată în patrimoniul Societății de Editură „*Cartea Românească*”, care păstrează încă fotoliul și masa de lucru ale lui Rosetti.

Trecând, prin urmare, în revistă toate aceste realizări de librar, tipograf și editor, numele lui C. A. Rosetti ne dă porunca să-l așezăm, pe temeiul lor, printre marii înaintași ai editurii românești de azi.

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

XII.

EDITURA COMERCIALĂ.

Despre evoluția editurii românești, paralelă cu aceea a librăriei românești, încadrată într'o ramură pur comercială, — și, ca atare, constituind un factor al economiei naționale, — s'ar putea spune că ea a început înaintea datei marelui eveniment al Unirii de când pare că se desenează, de fapt, acest caracter al editurii din țara noastră.

Înțelegem prin editură comercială aceea care-și păstrează caracteristicile dominante ale oricărei activități economice. Adică: investiția de capital făcută aproape exclusiv din dorința unui eventual câștig, o organizare menită să asigure, în cele mai bune condiții, crearea unui organism tehnic și de specialitate sortit, deasemeni, să garanteze capitalul investit și contravaloarea comercială a rulmentului la care e supus, — într'un cuvânt, editorul încetează să devină un element de propagandă religioasă, politică sau culturală, ca să fie pur și simplu negustor. Fără ca, bine înțeles, acest cuvânt să cuprindă, în el, o notă pejorativă. Pentrucă, editorul, — în această accepție a cuvântului, — se va pune, desigur, în slujba interesului obștesc, se va face vehiculul ideilor de temelie ale neamului. Din dorința de câștig el, însă, nu se transformă într'un element de dezordine sau de dizolvare. Dar, în a-

celaș timp, va căuta ca, prin destoinicia sa, prin hărnicia administrației pe care el o va organiza, prin vrednicia tuturor aceloră cari fi sunt prețioși auxiliari, — ca, de pildă, librării, — să caute ca, fie și în cazul unei opere de strictă propagandă culturală, politică ori religioasă, să nu nesocotească acest factor care-i răsplăta firească a capitalului investit și a muncii cheltuite. În acest fel, și el și autorul sunt deopotrivă în câștig. Că există presupuși editori cari ocolesc aceste comandamente, — e foarte adevărat. Dar asta nu înseamnă că acestora li se poate decerne titlul de editor, și nu știm dacă pot revendica și pe acel de negustor.

* * *

În această lumină, putem vedea, încă din primele decenii ale veacului trecut, un început al acestei edituri comerciale. Mai exact al librăriei editoare.

S'ar părea că, încă înainte de 1830—1837, dată când vedem apărând primele cataloage librărești, — manuscrise sau tipărite, — nu circulau prea multe cărți românești. Așa, de pildă, în „*Disertația despre tipografiile românești*” (Sibiu 1838), Vasile Popp spune: „Io, în călătoria mea, în anul 1820 și 1821 prin Țara Românească și Moldavia, am aflat multe biblioteci private care cuprindea în sine cei mai vestiți autori grecești, latinești, și mai cu seamă franțuzești, însă aceea ce am căutat, adică cărți românești, nu am aflat”.

Desigur că afirmația nu cuprinde un adevăr absolut căci din paginile precedente am văzut că circulau, atât în Moldova cât și în Țara Românească cărți românești, — și originale și traduceri, acestea din urmă nu numai din autori clasici dar și din marii scriitori ai timpului din Apus. Dacă n'ar fi decât să amintim de acel „catalog” manuscris, purtând data de 8 Octombrie 1820 al Marelui Postelnic Alexandru Beldiman din Iași, prin care face o „înștiințare către toți

iubitorii de știință, — pentru cărțile ce se află din nou tipărite, care sunt aceste arătate tomuri: 1) Moartea lui Avel; 2) Istoria lui Orest; 3) Numa Pompiliu, — sau să mai amintim tot acest fel de cataloage librărești, cari nu sunt decât liste manuscrise ai celor dintâi librari din Iași, F. Bell, Bogusz Alex. Emanuel, toate din jurul anului 1830.

Am vorbit de cataloagele lui Eliade Rădulescu, cele dintâi cataloage adevărate. Acelea ale librăriei lui Josif Romanov, — acesta fie singur, fie în asociație cu I. Popovici, — ale librăriei lui Frederic Walbaum, ale lui Adolf Hennig și ale lui Georgie Hristofor & Comp. din Iași, ale editurii „Albina” lui Asachi din Iași, ale lui C. A. Rosetti și Winterhalder din București, toate cuprinzându-se între anii 1831 și 1840—1852, tipărite cu litere chirilice.

Despre aceste cataloage am mai vorbit în paginile precedente ca să socotim de prisos să mai stăruim asupra lor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ele însă ne dau cea mai prețioasă indicație de felul cum se va dezvolta după 1859, adică după Unirea Principatelor, — și mai ales, după venirea în țară a Principelui Carol de Hohenzollern, care va inaugura pe acest plan al așezării economice, o eră nouă de rodnice prefaceri.

Vedem date la iveală de editura românească și puse în circulație de aceste librării, traduceri din „Molier”, din „Volter”, din Lord Byron, din Racine, Schiller, Balzac, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Paul de Kock, Lamartine, George Sand, Eugène Sue, Walter Scott, — din marii clasici latini și greci, numeroase cărți bisericești, ca de pildă, *Minunile și Viețile Sfinților*, — dar, mai ales, lucrări ale autorilor români cari găsesc astfel rostul lor scriitoricesc prin mijlocirea unei edituri românești pe cale de formație. Întâlnim în aceste cataloage numele celor mai de seamă autori ai timpului: C. Aricescu, C. Aristia, Cezar Bolliac, Ion Eliade-Rădu-

Ilescu, G. Fălcoianu, I. Florescu, I. Genilie, Simion Marcovici, Paris Momuleanu, G. Munteanu, C. Negruși, Negulici, I. Papazoglu, A. Pelimon, K. Rasti, C. A. Rosetti, I. Văcărescu, Ioan Voinescu I. și II. alături de alți scriitori.

O adevărată și plină activitate editorială și librărească vestitoare a anilor rodnici de mai târziu.

Era firesc ca, în această epocă, să înflorească și industria grafică.

Alături de cele existente, întemeiate la București și Iași, iau naștere o serie de tipografii cari, până la dobândirea independenței și după întronarea regalității, vor cunoaște o strălucire din ce în ce mai sporită.

* * *

În această atmosferă de înfrigurată activitate pusă în slujba cărții, — activitate ce se va răspândi cu egal avânt și în centrele de provincie, — se pun temeliile ce se vor dovedi bine înfipite în pământul țării, a editurii românești care, după cum vom vedea, va izbuti, numai în răstimp de câteva decenii doar, să înfrunte, biruitoare, comparația cu vechi edituri din țările apusului.

E interesant de văzut atmosfera în care ia naștere și se dezvoltă această activitate pe terenul cărții, cheltuită pe cele două planuri naturale, — al editurii propriu zise și al librăriei.

Dintr'o conferință pe care G. I. Ionescu-Gion a ținut-o în 1896, în fața Regelui Carol I., desprindem:

„De câte ori nu am ocolit și nu voi mai ocoli încă vechea curte domnească, începând dela Poarta de sus sau Poarta de fer (azi strada Covaci) și până la poarta de jos sau poarta mică (azi strada Șelari), trecând pe la „băile turcești” (Hotel Victoria). Apuc dela Pușcărie (Piața Sft. Anton) în sus spre moara de lângă Bărație, alimentată de apa care vine tocmai din lacul Icoanei, prin târgul Cucului din spatele și laturea Bi-

sericeii Sft. Gheorghe-Nou, ies prin Boiangii în târgul Lipsanilor și trecând prin ulicioarele de lângă Boltele acestor credincioși ai târgului dela Lipsca sau lângă Stavropoleos zidit ca și Hanul Constantin-Vodă (devenit apoi Palatul Poștelor) pe locurile trufașilor Bălăceni.

„Încă vre-o câțiva pași și iată-mă în podul Brașovului, numit din vremurile Brâncoveanului podul Moșoaei, azi uruitoarea Cale a Victoriei. Mă uit la stânga și în față la casele Văcăreștilor (Casa Prager azi birourile C. E. C.-ului) și pornesc la dreapta, privind când de-o parte, când de alta a podului, casele lui Damari (Hotel de France atunci, azi Grand Lafayette), casele Meitani (Prefectura Poliției), Casele Filipeștilor, Cantacuzinilor, Ghiculeștilor, Cocorăștilor, Crețuleștilor și până la locul Colfescului (Palatul Regal).

„Înainte spre stânga puțin și iată-mă în livadea Văcăreștilor (Ateneul). Mă las la dreapta, prin Mahalaua Boteanului (Strada Clemenței); tai la vale, apucând spre Colțea și vechea Carbasala și ferindu-mă la casele Corneștilor (strada Regală) de căinii cei sălbateci ai acestor boeri”.

Cu prilejul acelei conferințe Gion ne face să străbatem vestitul han al Sfântului Gheorghe-Nou, trecem pe lângă „casele Baleanului și Bărcănescului (casa Göbl și vechea Poștă) ajungând în mahalaua Lucacilor până la biserica Oltenilor, de unde la doi pași, dai de pădure”.

Astfel arată Gion cum s’au schimbat Bucureștii. Și, în acest București de prefaceri, în această capitală plină de avânt și dornică de înnoire, își croiesc drumul primii librari și editori români, vrednici cu adevărat de acest nume.

* * *

În primul rând, industria grafică înregistrează un avânt necunoscut până acum în București.

Se află, în nouă Capitală a țării, după 1859, tipo-

grafii cari însumează mai bine de patruzeci de mașini și peste douăsprezece prese. E tipografia lui Andrei Bialtz, înființată în 1850, fosta tipografie a lui Zaharia Carcalechi instalată în hanul Bossel, azi Pasagiul Imobiliara, despre care am mai pomenit și pe care a cumpărat-o, în 1855, Vasile Boerescu, — dăinuind până în 1863; tipografia lui Romanov și Ștefan Rasidescu, înființată în 1856 și dăinuind până în anul 1863, tipografie în care a apărut ziarul de sub direcția lui Dimitrie Bolintineanu, „*Dâmbovița*” precum și o seamă de traduceri în românește atât de mult căutate în acea vreme: *Mizerabilii* lui Hugo. *Contele de Monte-Cristo*, numeroase tălmăciri din franceză datorite lui George Baronzi și Dimitrie Bolintineanu, chiar și romanul acestuia, „*Elena*”.

Carol Göbl cumpără, în 1876, fosta tipografie a lui Rosetti și Winterhalder iar aceea a lui Eliade Rădulescu devine Imprimeria Statului, — toate aceste treceri înregistrând totodată și un progres de ordin tehnic în arta grafică.

Urmează tipografiile cari, fiecare în parte, au jucat un rol — unele mai mare altele mai mic — în dezvoltarea editurii din capitala țării.

Tipografia „*Națională*”, tipografia lui Ioan Weiss, tipografia Socec, Sander și Teclu, tipografia lui Sc. Walter și Fr. Göbl, „*Lucrătorii asociați*”, „*Tipografia Laboratorilor Români*”, condusă de P. Ispirescu și C. Georgian, Tipografia C. Petrescu-Conduratu, Tipografia Teodor Mihăescu, Tipografia Toma Teodorescu, Tipografia Al. A. Grecescu, Tipografia Românului, Tipografia Anton Mănescu, Tipografia Andrici și chiar o tipografie evrească „*Hajoetz*”.

* * *

Școala, deasemeni, ia, — după temeliile puse de constituția Regulamentului Organic, — un avânt me-

BIBLIOTECA LITTERARIA SERIA III.

CONTELE

DE

MONTE-CRISTO.

de

ALESANDRU DUMAS.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
TRADUCERE

de

G. A. Barozzi.

VOL. VIII.

BUCURESCI.

Librăria-Editoră George Ioanid.

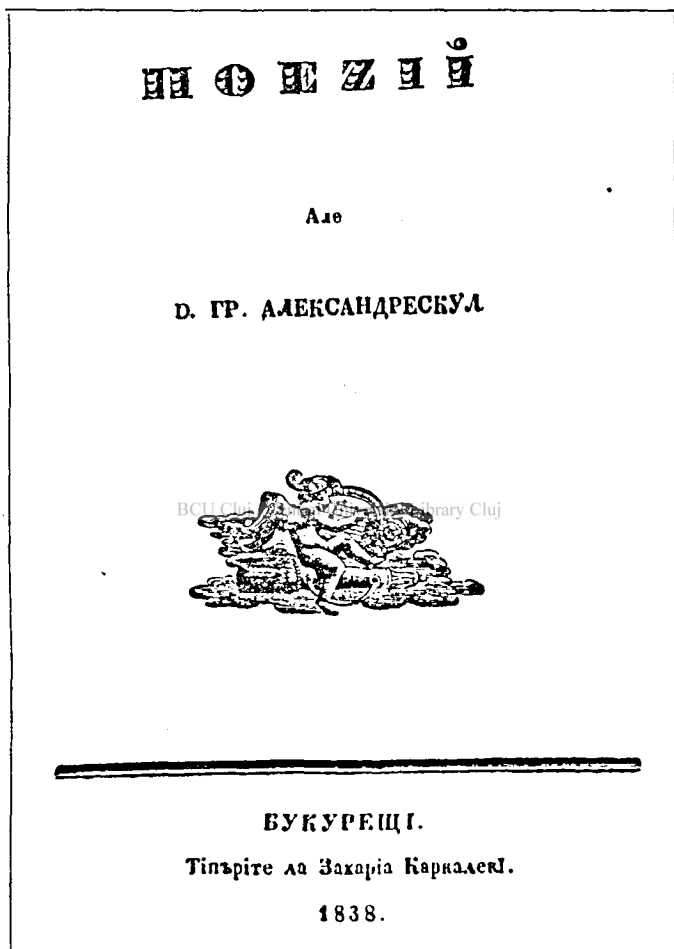
1858.

Titlul unui volum din numeroasele traduceri editate de George Ioanid
în 1858.
Colecția Autorului.

reu crescând. Astfel, numai după un an dela Unire, — în 1860, — se puteau număra 52 școli la sate și, în plus, 31 de școli de cateheți și tot atâtea pentru instructori. Mai ales, în urma ministeriatului lui Mihail Kogălniceanu care hotărăște învățământul sătesc obligatoriu, numărul școlilor sporește cu fiecare an nou. Populația școlară — la școlile secundare de fete numai, — căci se înființează și școli de fete, — e, în acelaș an, de 2461 eleve iar la școlile de băieți numărul elevilor se ridică la 6115. Aceasta numai în Moldova. În Muntenia, învățământul ia, deasemeni, o mare dezvoltare și populația școlară e chiar superioară, ca număr celei din Moldova. E, — cu toate că ne aflăm după Unire, — parcă o întrecere între Muntenia și Moldova în dobândirea unei întâietăți în ce privește progresul învățământului public. Până la unificarea normelor de învățământ această competițiune dăinuiește și se prelungește chiar după această unificare. Și din această continuă emulație firește că toate instituțiile școlare pășesc pe calea progresului. Se înființează școli normale, gimnazii și licee, școli de agricultură, de silvicultură și comerciale, școli de muzică și de belle-arte, — se organizează școli de învățământ superior, — o școală de medicină la București și una la Iași, o facultate de drept, de filosofie și de teologie, — ca, atunci când va veni în fruntea Ministerului Instrucției Publice marele Haret să se pună temeliile adevărate ale învățământului românesc ale căror urmări rodnice se prelungesc până'n zilele noastre.

Ca să ne dăm seama de climatul în care se dezvoltă învățământul public într'o Românie în plină înflorire amintim faptul că toți titularii departamentului Instrucției Publice, din 1859 sub ministeriatul lui Constantin A. Creșulescu și cu toți urmașii lui dela Mihail Kogălniceanu până la Dimitrie Sturza și Spiru Haret, preocuparea constantă era desăvârșirea învățământului public, prin crearea unor norme sortite să

dea cele mai bune rezultate. Astfel ia naștere o serie de reforme cari, în ciuda unei aparente confuzii de doc-

Titlul Poeziilor lui Gr. Alecsandrescu, ediția din 1838.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

trină izbutesc, totuși, să tragă liniile directoare ale învățământului public românesc. Și din înfruntarea celor două concepții, a lui Dimitrie Sturza, — oglindită în

proiectul lui din 1886, — și a lui Spiru Haret a putut lua naștere forma unui învățământ care, cu mici variante, cu adausuri sau suprimări impuse de nouile curente pedagogice, dăinuie până în zilele noastre.

Dar, din aceste continue frământări, din succesia aceasta de proiecte și reforme s'au putut forma profesorii de elită, siliți să alcătuiască manuale didactice necesare noului învățământ, de toate gradele, îmbogățind, astfel, activitatea editurii românești.

E ceea ce se va vedea în munca cheltuită de editorii țării noastre și în paginile cataloagelor de după 1859, a tuturor acestor editori ale căror fapte înfățișează tot atâtea mărturii nespuse de prețioase.

* * *

Dacă în învățământ activitatea se arată din ce în ce mai febrilă, drept urmare firească e frământarea nu mai puțin rodnică în lumea literilor. Toată această epocă ce se află cuprinsă din preajma anului Unirii și până la începutul secolului nostru, se găsește sub semnul unei adevărate febre sortită, parcă, să dea climatul necesar de realizare a talentelor. Pe planuri diferite, — scrieri literare, în proză și poezie, lucrări didactice, cercetări în diferite domenii, opere filosofice, traduceri din diferite limbi, — toate acestea caracterizează întreaga această eră. E epoca dominată în lumea scrisului, — atât în România cât și în provinciile robite, — de numele atâtor mari slujitori ai slovei românești: Ion Maiorescu, August Treboniu Laurian, a lui Aaron Florian, Eliade Rădulescu și Asachi, Teodor Codrescu, Ion Brezoianu, C. Aricescu, Simion Barnuțiu, G. Barițiu, Al. Papiu Ilarian, Eudoxiu Hurmuzachi, Mihail Kogălniceanu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Costache Negri; — e epoca lui Vasile Alecsandri, Alexandru Odobescu, M. Eminescu, Veronica Micle, Traian Demetrescu, D. Bolintineanu, Gr. Alexandrescu, Ioan Creangă, Petre Ispî-

ISTORIA
LUI
HERODOTE

CARTEA I.

de

DIMITRIE BOLINTINEANU

BCU Cluj - Central University Library Cluj

BUGURESTI.

Tipografia Națională a lui I. Romanov et Komn.

1859

rescu, Ion Slavici, G. Coșbuc, Barbu Delavrancea, I. L. Caragiale, Al. Vlahuță, Al. Macedonschi, Duiliu Zamfirescu; — epoca lui A. D. Xenopol, Gr. Tocilescu, V. A. Urechia, A. I. Lambrior, B. P. Hașdeu; a lui Vasile Conta, Titu Maiorescu și Dobrogeanu-Gherea; — a lui Ion Bianu, Iuliu Baraș, M. Gaster, Tiktin, Al. Philipide; — a lui Matei Millo, Teodor Burada, Petre Dulfu, Theodor Speranția, D. Teleor, G. Ionescu-Gion, Anton Bacalbașa, Anton Pan; — a lui Iacob Negruzzi, George Panu, Vasile Pogor, Al. Depărateanu, N. Gane, Gr. Ventura, — și numeroși alți vrednici și credincioși slujitori ai scrisului românesc, căruia pe diferite planuri, unii poate cu rezultate mai puțin strălucite decât alții, dar cu egală credință, i-au închinat viața și s'au realizat în literatură și știință, în filosofie, în cartea de popularizare ca și în cartea de școală, cheltuindu-și sufletul în cuvântul tipărit.

E o activitate scriitoricească ce se vede oglindită dealungul câtorva decenii, până în 1900, al cărei ecou se prelungește, până în zilele noastre și, desigur, va cuprinde epoci și dincolo de noi. Ea se va manifesta în viața editorială care păstrează, și azi, pecetea vremii de atunci și o vedem ori de câte ori editorii noștri reeditează vechi pagini sau dau la iveală autori trecuți, firește pe nedrept, la rubrica celor „uitați”.

Sunt scriitorii cari, constituind mândria culturii românești au izbutit ca, îmbogățind literele să dea, în acelaș timp, un impuls editurii românești a cărei dezvoltare se va adânci și mai mult, odată cu ivirea veacului nostru până la dezlănțuirea marelui războiu din 1916.

* * *

La scrierile originale, desigur că adăugăm toată seria de traduceri nu numai din franceză dar și din germană, — tălmăciri din marii autori ai secolului al

XVII-lea francez, — Molière și Racine mai cu osebire, din al XVIII-lea și al XIX-lea, în special Voltaire, Victor Hugo, Lamartine, Alfred de Musset, Georges Sand, circulând, mai ales, romane ca acele ale D-nei de Genlis, François Coppée, André Theuriet, Alexandre Dumas, Eugène Sue, Augier și Sandeau, Bernardin de Saint Pierre, Walter Scott, chiar și din rusește ca de pildă, acele „Depline anecdote ale lui Balakirev” — traducere datorită lui Teodor, Constantin și Mihail Burada. Întâlnim traduceri chiar și din autori ca Ponson du Terrail cari, pentru criticul literar, sunt compensate de acelea din autorii antichității, mai ales din Plutarh.

Și numărul acestor cărți cari circulă e mărit cu acela al cărților populare, legende care circulau în veacurile trecute și în cari s'a dovedit neîntrecut, printr'o meșteră adaptare, Anton Pan, apoi cărțile acelea de exaltare a vieților vitejești sau sfinte, — broșuri cu viața haiducească sau din viețile sfinților, — ca, de pildă, „*Haiducii*” și *Basmele* lui N. D. Popescu, *Sf. Sisoe*, *Visul Maicii Domnului*, — cărți cari, dacă păcătuiesc poate din punctul de vedere al înaltei literaturi își pot revendica meritul de a fi netezit drumul și mai ales, de a fi trezit, în anumite pături, gustul de lectură, fapt pentru dezvoltarea căruia își pot însuși, deasemeni un merit, editori ca H. Steinberg sau Pinath.

Pentru acei cărora, încă de mult, li s'a așezat zăpada anilor pe tâmpile, e suficient ca, o clipă, să se dăruiască amintirilor copilăriei, ca să deearnă toată însemnătatea acestor nume și acestor cărțulii.

* * *

Acestea se aflau, mai cu osebire, în coșurile acelor librari ambulanți, ce cutreerău bălciurile vânzându-și marfa aidoma acelor negustori cu sau fără dughiană cari își desfăceau, prin acelaș mijloc, articolele de bra-

șovenie. Dealtminteri, înainte de a se deschide librării propriu zise în țară, cărțile ca și hârtia și celelalte articole librărești denumite, azi, „de papetărie” nu erau socotite drept un grup separat. Și cărțile intrau ca produse asemănătoare celor de băcănie și brașovenie. Așa cum ne informează V. A. Urechia cărțile erau socotite, prin 1837, drept un supliment de marfă în prăvăliile brașovenilor, — a acelor veniți de dincolo de munți sau a negustorilor ce aduceau marfă din Brașov. Și aceste cărți se găseau spre vânzare între fierării, bidinele, perii ba chiar alături și de „brânza de Svițera”.

Și, în aceste condiții, funcționau, în afara librăriilor pomenite în paginile precedente cari au avut și o activitate editorială, și altele pe cari le putem considera drept înaintașe ale comerțului librăresc de azi.

De fapt, încă înainte de a se fi instituit, în 1833, acea cenzură aspră în ce privește comerțul de librărie¹⁾ a existat o librărie propriu zisă. Se pare că cea mai veche librărie în București a fost aceea înființată în 1826, de francezul Thierin de Meronville pe locul unde azi se află Palatul Regal. Se cuvine să ne oprim asupra acestei librării pentru că ea este aceea care, mai târziu cu câțiva ani, e cumpărată de Friedrich Walbaum și Weisse, și apoi e preluată de C. A. Rosetti și Winterhalder care, după cum am spus, i-a adăugat o tipografie ce devine proprietatea lui Carol Göbl ca azi să continue în cadrul „Cărții Românești”. Astfel se poate spune că această instituție care-i azi „*Cartea Românească*” e continuarea unei întreprinderi librărești, tipograficești și editoriale care datează de mai bine de un secol.

1) În „Buletinul Oficial” din 1833 se pot ceti ca „măsuri pentru cenzură” în care se spune că „*nimeni nu poate să se neguțătorească cu vânzare de cărți, fără a avea într'adins voie dată de la stăpânire*”, — și această autorizație „*se va da numai la obraze cu purtări bune*”.

DAN
de
A. VLAHUȚĂ

1301 Cluj - Central University Library Cluj

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRARIEI E. GRAEVE & COMP.

1894

Titlul romanului *Dan* de A. Vlahuță.

Dar, după instituirea cenzurii, — care, în urma protestelor rostite, măsurile dictate se îndulciră, — se deschide, în 1836, — cam în acelaș timp cu aceea atât de harnică a lui Romanov, — librăria Fraților Mihail și Simeon Hristidi — iar un an mai târziu, în 1837, Friedrich Walbaum ia succesiunea lui Thierin de Meronville.

La acestea se adaugă librăriile despre cari am mai vorbit până acum, iar, după 1848, se pot cita cele mai de seamă, — ca aceea înființată în 1838 a lui George Ioanid, veritabilă pepinieră librărească, — care, în 1852, e condusă în asociație cu ginerele său Spirescu. E librăria care va deveni apoi, aceea a Fraților Theodosiu și Constantin Ionnițiu, aceiași librărie de unde va porni Ion V. Socec, întemeietorul librăriei editoare ce-i poartă și azi numele.

În acest timp funcționează librăria lui C. A. Rosetti și Winterhalder despre care am mai vorbit, în fosta casă Bossel, — precum și aceea a lui *Adolphe Ulrich*.

În 1855 există și o librărie școlară a lui Ioanin, an în care ia ființă aceea a lui I. V. Socec, fost ca și Theodosiu și Constantin Ionnițiu, în slujba librăriei lui George Ioanid și tot în acelaș an, e înființată o librărie mai mică, Librăria *Rusu și Petriu*.

Mai subliniem activitatea unei alte librării bucureștene, — *Librăria Bălăceanu și Varta*, — care tipărește un catalog destul de bogat sortit să oglindească o activitate vrednică de luat în seamă: „*Catalogu alfabeticu despre numele autoriloru de cărți classice și de fondu franceze, latine și elene, — Bucuresci, Imprim. Ștefan Rasidescu, 1863*”.

Începând cu anul 1870, numărul librăriilor sporște. Chiar în acest an se înființează librăria unui fost slujbaş al lui Adolf Ulrich. E vorba de E. Graeve a cărui librărie urmașă a librăriei lui Rosetti, se afla pe locul unde azi se află, în calea Victoriei, — fost Podul Moșoaei, — magazinul de coloniale Dragomir Niculescu.

E. Graeve a încercat, deasemeni, — aidoma altor librari și tipografi, — să aibe o activitate editorială. Nu a avut, însă continuitate, ea mărginindu-se să fie ocazională. În editura lui E. Graeve a apărut printre altele acel prea cunoscut „*Moș Teacă*”, al lui Anton Bacalbașa, *Dan* romanul lui A. Vlahuță, iar ca manuale didactice „*Cartea de Limba Germană*” de Em. Grigorovița, această activitate manifestându-se în 1894.

Librăria lui E. Graeve va fi preluată, mai târziu, de Emil Storck.

În fața librăriei lui Graeve, — mai exact: tot pe calea Victoriei colț cu Pasagiul Român, unde azi se află un magazin cu aparate de radio și electrice, — exista, librăria lui Carol Müller, întemeietorul „*Bibliotecii pentru toți*”, prima bibliotecă de popularizare la noi în țara care ia ființă.

Și cam în același timp pe baze modeste, librăria lui H. Steinberg, în hanul Goleșcu — unde azi se găsesc casele Nierescher, — e punctul de plecare a actualei edituri ce se numește „*Cultura Românească*”.

Cam tot atunci editura Ig. Haimann dă la lumină cele dintâi cărți ilustrate în culori pentru copii, iar în 1872, apare în aceeași editura, primul volum de versuri a lui Alexandru Macedonsky, intitulat „*Prima Verba*”.

Amintim librăria lui Alessandro Degenmann care, după ce a lucrat la librăria lui Ion V. Socec se stabilește pe cont propriu. Acest librar a scos și o publicație prețioasă pentru viața editorială și, mai ales, librărească din acea vreme. E vorba de „*Bibliografia română. Bulletin mensual al librăriei generale din România și al librăriei române din străinătate*. București, Editor Alessandro Degenmann, Tipografia Al. A. Grecescu 1879—1890”.¹⁾

Bineînțeles, în această enumerare nu poate lipsi, —

1) Seria nouă a acestei bibliografii dată la iveală de Alessandro Degenmann, apare în ultimii ani la tipografia Carol Göbl.

ca apărând în cuprinsul aceleași epoci, — librăria lui Leon Alcalay despre care, ca și despre alții aparținând acestei pleiade de înaintași ne vom face datoria să revenim în rânduri mai puțin avare.

Prin 1885 exista librăria lui Eniu Bălteanu care în 1891 a fost preluată de Constantin Sfetea, manifestându-se apoi printre librăriile fruntașe căreia, deasemeni, i se vor închina, în acest volum, pagini speciale, — tot astfel și editurei Institutului de Arte Grafice Carol Göbl, S-sor Ion St. Rasidescu, care scoate și un „catalog general” în 1905 și 1908.

Carol Göbl a fost, — e drept numai ocazional, — și editor. Activitatea lui nu a fost continuă. Au apărut în această editură ocazională a Tipografiei Carol Göbl S-sor Ion St. Rasidescu, lucrări ca, de pildă, „*Dorul*” — cântece naționale din cari parte aranjate pe note de Năstase Ionescu, chitarist, „*Anuarul Bucureștilor*” apărut în 1884, 1895 și 1899, — „*Călăuza institutoarelor*”, „*Învățămintul manual metodic și simultaneu*” de Aretia Ott „*Cele patru evanghelii, Matei, Marcu, Luca și Ioan*” (1894).

Tot în editura Carol Göbl au apărut și diferite cărți didactice ca de pildă cele de Științe fizico-chimice ale lui St. N. Brăilițeanu, și în timpul monopolului cărților didactice primare, instituit de Spiru Haret editura Carol Göbl a fost una din concesionarele acestui monopol împreună cu librăria-editoare I. V. Socec și efemera Librăria Națională a profesorilor secundari.

În 1896 o librărie bucureșteană E. Robin Dupont, calea Victoriei No. 40 publică un catalog de cărți.

Pentru a ilustra această mișcare editorială și librărească a vremii, notăm că, în ultimul an al secolului trecut, se numărau — numai în București, — cincizecișipatru de librării dintre cari patru erau de colportaj. Iar la acestea se adăugau zece anticării al căror sediu a fost, până în 1897, pe Bulevardul Academiei, — în fosta grădină proprietatea Cantacuzino, pe locul unde, azi, se află

„Cartea Românească”, — de unde au fost siliți să se mute pe bulevardul Elisabeta lângă strada Brezoianu

BIBLIOGRAFIA ROMANA.

BULETIN MENSUAL

A LIBRĂRIEI GENERALE DIN ROMÂNIA

ȘI A LIBRĂRIEI ROMÂNE DIN STRĂINĂTATE

Anul I, No. 7 — 1879 — Iuliu

România, Transilvania și Bucovina 5 Lei pe an. — Străinătate 10 Lei.

Un număr 50 bani

Editor : DEGENMANN, București

Tote cărțile în ori ce limbă, apărute în țară, și cele în limba română sau atin-gătoare de România apărute în străinătate, se publică gratis în această Bibliografie.

DD. Autori, Editori și Typografi sunt rugați, a ne trimite nu numai titlu-rile, ci cărțile lor în natură, pe cât s'ar putea, imediat după aparițiune. De ud dată cu trimiterea cărților să nu se arate și prețu fiecăreia; această indicațiune este foarte necesară pentru completarea anunțului și contribuie mult la împră-sciarea opului respectiv.

Imediat după inserțiune, cărțile primite pentru acest scop se vor înapoia franco. Scrisorile nefrancate nu se primesc.

948. Alexie I. — *Conducătorul scolar*, conținând : Caligrafie, Numerațiune, Cal-cul, Rugăciuni și liniile principale conform cu anul program, a 36-a ed. în 189, 47 p., București, 1879, frații Ionișiu et comp. 35 b.

(Carte aprobată și autorizată în școlile publice de D-nu Ministru al In-strucțiunei publice și Culte pentru școlarii de amba sexe din clasa I pri-mară).

949. Calendarul lectorului român, pe anul 1879. 1 l. 50 b.
Campoducele arbore, vezi *Fragment istoric*.

950. Cloacanelli Aristid P. — *Despre administrațiunea tutorilor în dreptul ro-man și dreptul civil*, Thesă pentru licență, în 89, 74 p. București, 1879, Typ. Rădulescu.

951. — *Colecțiunea legilor pentru atribuțiunile ministerului public, anulara clauzei penale, menținerea și executarea art. 7 din legea rurală de la 15 August 1864, legea rurală, legea pentru judecătorii comunale și de ocote, în 129, p. 71 Buc. 1879, Typ. Rădulescu.* 80 b.

952. Christu Petre. — *Instituțiunea căsătoriei în legislațiunea română și ro-mână, teză pentru licență, susținută înaintea juriului esaminator al fa-cultății de drept din București, în 89, 183 p.*

Prima pagină a Bibliografiei Române 1879.

Colecția Autorului.

ca, de aici, să-i vedem plecați dealungul cheiului Dâm-

boviței — pe porțiunea dintre podul Mihai Vodă și podul numit, azi, al Senatului, — și în sfârșit, prin strădania marelui Iorga, prețuitor al acestui comerț ținut de autentici iubitori ai cărții, să-i vedem, în sfârșit, statorniciți în „Casa Anticarilor” de lângă Vama Poștei.

* * *

Și tot în cuprinsul aceleleași epoci iau ființă, la Iași și în principalele orașe de provincie, o serie de librării editoare cari pot fi socotite drept pietre de temelie a vieții librărești și editoriale de mai târziu.

În fruntea lor stă, — la Iași, — librăria Fraților Șaraga bogată în curajoase inițiative editoriale despre cari vom mai pomeni în paginile următoare, — librăria „cea rumanească” a lui Dimitrie Nica, întemeiată în 1840, aceea a lui Adolf Hennig, întemeiată în acelaș an, a lui F. Bell, având data înființării anul 1850 ca și librăria lui Teodor Codrescu, înființată tot în jurul lui 1850, — librărie purtând numirea „de lângă Biserica Banu”, în al cărei prim catalog, — cuprinzând 22 de pagini în 8°, apărut în 1853, — vedem trecute *Almanahurile* lui Mihail Kogălniceanu, *Gusti* și *Codrescu*, *Calendarele* lui Asachi pe lângă ziarele și publicațiile periodice ale vremii, „*Buciumul Român*”, „*Curierul de ambe sexe*”, „*Zimbrul*” etc.

Prin 1876 mai axista, la Iași, o librărie desigur însemnată, e vorba de aceea a lui Dimitrie Daniel, din strada Mare, judecând după un bogat catalog publicat de această librărie la tipografia Buciumului Român (Iași 1876) din al cărui cuprins desprindem o latură a vieții culturale ieșene în ultimul pătrar al veacului trecut, Cetim în „avisu” acestui catalog că el solicită atențiunea „Domnilor Directori de pensionate, a junimei studioase din gimnazii, licee, seminarii, — a onorabililor Comitete permanente a Primăriilor pentru cărți de premii”, acelaș catalog fiind întocmit „și pentru Domnii studenți din

Universitatea dela Iași, cari vor găsi uvrage de științe, litere, jurisprudență, economie politică, finanse, comerț”, — toți aceștia găsind „și în privirea lecturii cele mai noi scrieri beletristice, teatrale, romane, nuvele, etc. ai alorui mai celebri autori”.

Răsfoind filele catalogului avem o oglindă a vieții librărești ieșene din acea vreme și a circulației cărților în cuprinsul acelei epoci.

Printre cărți de drept, găsim acelea de Nacu, Nănoveanu, M. Panonănă, Tacu, — și *Pravilele* lui Vasile Lupu de Eustratie Logofătul, editate de G. I. Sion.

Iar, în afara cărților de școală, printre cărțile „în privirea lecturii ai celor mai celebri autori” întâlnim numele lui Alecsandri, Beldiman, M. Kogălniceanu, N. A. Caranfil, Th. Codrescu, I. P. Florantin, A. Gorjan, Hașdeu, Eliade, T. Maiorescu, I. Negruzzi, Al. Odobescu, V. A. Urechia, A. Xenopol, — iar ca tălmăciri din Dumas, La Fontaine și ceilalți autori prețuiți ai vremii, — chiar și traducerea lui Otello datorită lui P. P. Carp.

Dar, mai presus de toate, trebuie menționată librăria editoare a lui Asachi depe lângă Institutul „*Albina*”.

La Craiova, solicită atenția munca fraților Ralian și Ignat Samitca, urmași ai lui Ilie Samitca întemeetor, în 1835, al unui așezământ editorial care-i punctul de plecare al strălucitei edituri de azi din capitala Banilor, ce poartă numele „*Scrișul Românesc*”.

Tot la Craiova, ia ființă spre sfârșitul secolului — în 1890, — „*Librăria Centrală*” a lui Filip Lazăr și Fii.

La Ploești, în jurul anului 1880, e întemeetă librăria lui George Carjan care, ca și I. V. Socec și Theodosiu Ionnițiu, și-a făcut ucenicia în breaslă la librăria George Ioanid.

Și la Focșani, menționăm librăria Hr. Hagi Calcu, înființată încă din 1835 și care a jucat un rol de seamă în schimbul de cărți dintre Muntenia și Moldova, înaintea Unirii.

Tot în orașele de provincie, — ca la Galați de

pildă, e *librăria G. D. Nebunelli și Fii* care, urmând pilda librăriilor din București și Iași dă, deasemeni la iveală două serii de cataloage unul cuprinzând și cărți apărute în propria editură alături de cele sosite din București și Iași, și alt catalog pentru cărțile în limba franceză.

În acelaș oraș, o librărie nu mai puțin activă e aceea a lui H. Langer care își are și un cabinet de lectură.

Librăria ieșană — din 1858 — a lui Th. Codrescu, Petrini & Co. e urmașa librăriei A. Hennig despre care am mai pomenit.

* * *

Iar în jurul anului 1885 exista și la Buzău o librărie posesoară a unei tipografii care dovedește o activitate editorială prin catalogul său, — sub formă „listă de cărți” adresată celor interesați. E vorba de „*Librăria Alessandru Georgescu*”.

În Ardeal o strălucită mișcare a librăriei românești se desenează spre sfârșitul secolului trecut și în fruntea acestor librării editoare românești e aceea a lui W. Krafft care a acordat prin cataloagele sale, — acelea din 1887: „*Catalog de cărți românești*” din *Librăria română a lui W. Krafft, Sibiu*” ca și în acela din 1889, până la acel din 1905 o atenție cu totul specială cărților românești cari circulau în Ardealul încă nedezrobot.

Chiar și la Gherla aflăm, prin anul 1880, o librărie românească „Auror’a” din al cărei catalog vedem deasemeni preocuparea de răspândire a cărților românești în Ardeal. Într’un „*Extras din Catalogulu Librăriei „Auror’a” din Gherla Szamosujvar, Gherla, Imprimeri’a „Auror’a” p. A. Todoranu 1884*” găsim trecute cărți venite din România: Eliade, Negruzzi, Maiorescu, Ba-

ronzi și se apărea mai de seamă din autorii români rămași dincolo de Carpați.

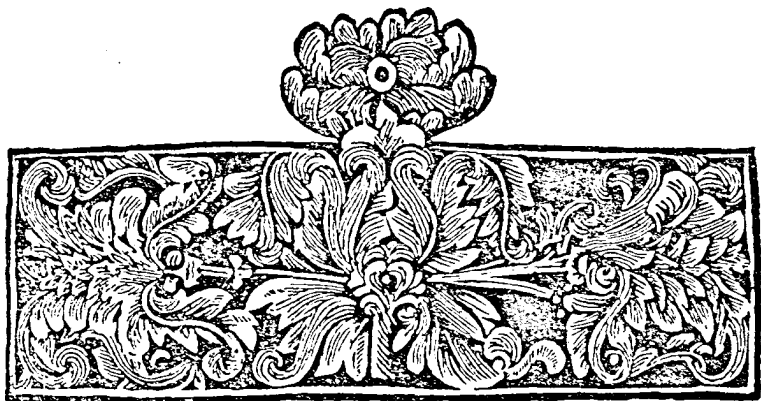
Coperta unuia din Cataloagele librăriei W. Krafft din Sibiu.

În aceste rânduri nu am făcut decât să trecem în revistă începuturile librărești și editoriale. Firește nu

ne-am oprit la acelea rămase fără rezultate și nici la acelea cari au avut o viață efemeră și lipsită de realizări.

Ne-am oprit la acelea cari au lăsat, în amintirea noastră și în pagini de cataloage, urmări. Prin străduințele întemeetorilor ele au dat pilde de viitor și îndrumări prețioase, și închinându-se, cu pasiune, acestei bresle au dat la iveală rezultate sortite să dăinuiască arătând urmașilor calea inițiativei în slujba scrisului românesc. Intr'un cuvânt am pomenit editurile cari prin ceeace am numi curaj editorial și elan librăresc, au ajutat la tipărirea și răspândirea scrisului românesc și gândirei românești.

Vom desprinde din această înșiruire de nume câteva asupra cărora atenția se îndreaptă mai cu osebire, — vom reține figuri vrednice de așezat în galeria înaintașilor cu cari editura românească se mândrește.

Din Noul Testament tip. la Alba Iulia 1648.

XIII.

VREDNICI URMAȘI AI LUI GEORGE IOANID.

In istoricul librărilor dela noi din țară, am înșirat nume de cari se leagă începutul acestui comerț. Dar, aidoma oricărei activități nu toți lasă urme luminoase menite să deschidă drumuri noi și rodnice. Firește că și acei a căror trudă a fost vremelnică își au și ei un titlu de revendicat în galeria celor cari au pus temeliile editurii comerciale la noi, așa cum e înțeleasă azi, — adică nu numai simplu oficiu de înregistrare a unui manuscris predat și supraveghetor fără răspundere a lucrării tehnice. Editura de azi, inițiată de premergători ca George Ioanid, se depășește pe sine. Ea are intuiția nevoilor culturale ale obștii, stimulează energii, stârnește talente, dă chiar îndemnuri scriitori-cești și, prin aceasta, ea devine nu numai inițiatoarea unei activități exclusiv comerciale, ci chiar și a unei activități literare.

* * *

Numele lui George Ioanid stăruie ori de câte ori se va vorbi de începuturile acestei epoci a editurii cu adevărat comerciale. George Ioanid nu a fost omul politic pentru care editura reprezinta un mijloc. Pentru el, cartea, — dela alcătuirea ei până la răspândirea cât mai largă, — înfățișa un scop în sine. George Ioanid a fost negustor, — pur și simplu.

S'a născut în București, la începutul secolului trecut, — în anul 1817. Comerțul de librărie, — căruia puțin mai târziu i-a adăugat pe acela de editură, l'a

George Ioanid

început în anul 1838. „Patenta de neguțător” o primește, — dela Departamentul Visteriei — (adică a Ministerului de Finanțe de azi care îngloba și pe acel al Industriei și Comerțului de mai târziu) — abia în anul 1854 purtând No. 51. Ceea ce ce face dovada că, în această breaslă a neguțătorilor bucureșteni, George Ioanid ocupa unul din primele locuri.

A murit, — având vârsta de 90 de ani, — în anul 1907, tot în București, în casa sa din strada

Polonă 126, în casa cu grădină care a fost proprietatea sa și care a rămas ca loc de odihnă pentru bucureșteanul zilelor noastre. E vorba de grădina ce-i poartă numele: Parcul Ioanid.

George Ioanid pe care-l socotim, pe bună dreptate, un precursor a avut meritul de a fi creat, în librăria lui, — încărcată cum am mai spus, mai mult cu articole de brașovenie, decât cu articole de librărie, — un început de școală a viitorilor librari: în fruntea lor așezăm pe Ion V. Socec și pe Theodosiu Ionnițiu.

Era prin anul 1848 când Ion V. Socec, — părăsește Brașovul. Sosit în București, intră la librăria lui George Ioanid. Stăruim asupra acestui amănunt: în librăria lui George Ioanid, marfa de temei era constituită de articole de brașovenie. E drept că, în acea vreme de prefaceri, a mai existat o librărie mai mare a cărei exis-

Clasa a 3-a.

DEPARTAMENTUL VISTIERIEI

Gheorghe Ioanid, fiu de boier de neam din mahalaua Sfântului Nicolae V. (opseaua) Roșie din corporația mărchitanilor. Negustor fiind de al treilea clasă a patentelor cu No. 3, are toată voia și slobozenia a ținea prăvălie și a se negustori cu amăruntul în locul sălășluirii sale și va dobândi toate drepturile ce sânt legiuite pentru asemenea negustorie. Deci spre a fi știute și cunoscute drepturile sale la toate dregătoriile locului, i s'a dat această patentă la mână, încredințată cu pecetea sfatului administrativ și adeverită de visterie.

Șeful Departamentului.

Secția I.

Anul 1854, luna Iunie.

Șeful Secției.

No. 51.

București.

tență se arată de scurtă durată. E vorba acea librărie a lui C. A. Rosetti și Winterhalder unde chiar dacă se făcea librărie nu e mai puțin adevărat că se făcea mai multă politică. Lucrul e explicabil: suntem doar în plină epocă a editurii propagandistice. Luptele politice au dat naștere câtorva ziare: „*Trompeta Carpaților*” a lui Cezar Bolliac, „*Pruncul Român*” devenit apoi, „*Românul*” al lui C. A. Rosetti.

La George Ioanid, găsim o librărie cu o organizare rudimentară. Cărțile se găseau înfășurate și legate cu frânghii laolaltă cu mărfurile de brașovenie. Meritul lui Ion V. Socec, a fost că, din clipa intrării în librăria lui George Ioanid să despartă, așa cum voia stăpânul lui, articolele de librărie de cele de brașovenie ca apoi, încetul cu încetul, să îndepărteze pe acestea din urmă. Magazinul lui Ioanid luă, în sfârșit, înfățișarea și caracterul librăriei.

Cităm din M. Rudinescu:¹⁾ „Editura nu exista pe acele vremi: Cărțile populare ale lui Anton Pan, autorul și le tipărea singur și le vindea tot așa pe la prieteni binevoitori și cunoscuți cu cari repeta cântece religioase.

„Curând Librăria G. Ioanid începu să publice o serie de traduceri de romane franceze căutate în Apus, ca ale lui Alex. Dumas, Eugène Sue și alții. Astfel inaugura comerțul românesc de editură”.²⁾

Toate acestea, în legătură cu librăria George Ioanid care, cum vedem inițiază din îndemnul lui Ion V. Socec

1) Colaboratorul cel mai apropiat al lui I. V. Socec. A rămas în fruntea editurii Socec până la moartea întemeietorului, apoi și în timpul urmașilor lui, — Frații Socec — ca să-și continue activitatea, în acelaș loc, până când s'a retras, la vârsta de 83 de ani, fiind în slujba editurii Socec mai bine de 60 de ani.

2) Pentru aceste traduceri, sub conducerea lui G. Baronzi, au fost angajați mai mulți traducători. Plata se făcea cu coala, indiferent de valoarea traducerii. E firesc că, în aceste condițiuni să nu punem prea mare temeiul pe valoarea lor literară. După câțiva ani, în urma retragerii lui I. V. Socec, această activitate editorială a librăriei Ioanid ia sfârșit.

un serios început de editură. Și tot la librăria lui George Ioanid, I. V. Socec începe să creeze centre și legături de desfacere în provincie unde, în capitalele de județe, negustori de tot felul de mărfuri își mai îngăduiau, — drept anexă susceptibilă să aducă, fără investiții și fără riscuri, — și puțin din comerțul de librărie.

La Iași, oraș de cărțurari, Socec dorește să se stabilească. Se duce în capitala Moldovei și intră în legătură cu tipograful editor Theodor Codrescu, cu librarul editor G. S. Petrucci, aducând, din editura lor, cărțile apărute, — dicționare, legi, etc.

George Ioanid se împotrivesc proiectului lui Socec. E veșnica poveste a emancipării slujbașului cu adevărat destoinic. Ion V. Socec, inițiat în misterele comerțului de librărie și editură, pătruns de siguranța unei adevărate izbutiri, stăpânit de dorința realizărilor în care credea, părăsește librăria lui G. Ioanid, în ciuda împotrivirii stăpânului, ca să-și înceapă străduințele în vederea stabilirii pe cont propriu.

* * *

În toamna anului 1856, Ion V. Socec, ajutat de Banca lui Mehedințeanu și Hagi Ilie, într-o construcție abia terminată, a cărei schelă încă nu se ridicase, în Calea Mogoșoarei No. 7 — azi Calea Victoriei — alături de casa Baronului Meitani unde azi e Prefectura de Poliție, deschide o librărie sub firma Socec & Co chiar în acelaș loc pe care se află și azi.

În clipa în care Ion V. Socec ia această hotărâre pe care o duce la bun sfârșit cu sprijinul bancar mai sus pomenit, o activitate librărească și editorială din ce în ce mai sporită începe.

În „*Anuarul General al Editurii și Librăriei Româ-*

nești” pe 1937¹⁾ găsim date prețioase privitoare la acest început al editurii lui I. V. Socec. Cităm:

„Editura de cărți de școală, care ar fi fost mai folositoare nu exista. Puținele cărți de școală, ca *Abecedarul* de Dim. Iarcu, *Geografia* de Gr. Vlădescu, *Lectura* de Barbu Ștefănescu, *Istoria Naturală* de Dr. Iuliu Baraș și altele, — despre cari vom avea prilejul să vorbim cu prilejul răsfoirii celor dintâi cataloage, — le tipărea Tipografia Statului și le vindea direct clienților ca și prin librării.

„I. V. Socec a luat, atunci, inițiativa editării cărților de școală și de literatură. Au apărut, în decursul anilor, — cităm pe cele mai însemnate, — *Abecedare* (Barbu Constantinescu), *Cetiri* (Invățătorii Asociați), *Geografii* (Gorjan), *Istoria* (Tocilescu), *Aritmetica* (Haret), *Limba Română* (Manliu) apoi, pentru cursul secundar: *Româna* de Ir. Civca, *Latina* de Bădilescu, *Germana* de Arnold, *Franceza* de Pontbriant, *Italiana* de Spinazzola, *Științele Naturale* cu ilustrații în text de B. Nanianu, *Istoria Generală* pentru cursul universitar de Cernătescu și multe altele.

Dar, în afară acestei edituri didactice, I. V. Socec inițiază o editare a operelor autorilor români. În acea vreme, — desigur mai mult decât azi, — o asemenea întreprindere era plină de riscuri. Un public cetitor, — care să asigure epuizarea unui tiraj cât mai redus, dar sortit să acopere cheltuelile inerente editării unei lucrări — părea inexistent. Totuși, I. V. Socec îndeamnă o serie de scriitori ai epocii să-și publice operele, pe

I. V. Socec

1) M. Toneghin-Bogdan Varvara: „Anuarul General al Editurii și Librăriei Românești”, 1937, pag. 101—113.

cari editorul le cumpără într'un număr de exemplare determinat și pe cari le plătește anticipat. Astfel, s'a putut ajunge la publicarea *Letopiseșilor* și a *Chestiei Dunării* de Mihail Kogălniceanu ca și *Istoria Critică a României* de B. P. Hașdeu, — lucrare de vaste proporții dar din care nu a apărut decât primul volum.

Din cuprinsul aceleiași lucrări¹⁾ mai aflăm că, „în fața lamentabilelor condițiuni de tipar în care apăreau cărțile și în fața altor dificultăți cu tipografii din localitate, I. V. Socec hotărî să înființeze o tipografie proprie. Folosindu-se de strămutarea în București a atelierului grafic „Teclu” din Brașov, Socec se asociază cu proprietarul întreprinderii, investește capitalul necesar și, în toamna anului 1871, ridică în trei săptămâni, în strada Academiei, sub amenințarea iernii, o sală vastă pentru tipografie, aduce, din străinătate, lucrători competenți și șefi de echipe. Tipografiei îi adaugă apoi și Litografia Sander & Co., tot o creațiune a sa, și pune temelia primului „Stabiliment de toate Artele Grafice” din România, sub firma „Socec, Sander și Teclu”. Această firmă era pur internă, pentru relațiile sau conturile cu terții ea depinzând de firma fondatoare. Firma rămâne astfel până când Socec, desfăcându-se de orice obligațiuni străine, rămâne singurul proprietar.

Instituția și-a făcut repede reputația, devenind model pentru toată țara. Lucrătorii în arte grafice formați în acest institut, dădură un impuls puternic și celorlalte ateliere, determinându-le la reforme și la îmbunătățirea producției”.

Aci Socec poate tipări cărți cu înfățișare nouă, putând introduce ilustrații în text, — eveniment grafic al acelei vremi, — și astfel, publică o serie de cărți în ediții cu adevărat de lux, ale epocii, ca de pildă, seria întreagă de „Documente” ale lui Hurmuzachi, *Ateneul Român* cu planșe în culori, *Istoria Bucureștilor*, *Colec-*

1) Anuarul general al Editurii și Librăriei Românești, pag. 102 și urm.

ția de Covoare, colorate de Carmen Sylva, *Cartea de Rugăciuni* de Melhisedec, cărți pentru copii cu figuri colorate și altele.

* * *

În ramura editării de cărți literare și juridice, Socec publică pentru biblioteca de amatori, în cadrul aceluiaș program de activitate editorială, operele complete ale lui V. Alecsandri, Const. Negruzzi, Alex. Odobescu, T. Maiorescu, Eminescu și alții — asupra cărora vom avea prilejul să mai revenim. Deasemenea și cărți în limba franceză de scriitori români ca, de pildă, prima traducere în franceză a operei lui Schopenhauer — *Le Monde comme volonté* — și *Critique de la philosophie Kantienne* de I. A. Cantacuzino, — cărți puse în vânzare, de librăria editoare și pe piețele străine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Dar, totodată, mai vedem în activitatea desfășurată de această librărie editoare petrecându-se un fenomen pe care din nefericire nu-l mai vedem reproduș în editura noastră modernă. Și anume, editarea unor reviste menite să croiască drum nouilor cetitori și, totodată, să grupeze în jurul unei edituri pe scriitorii epocii. Pilde a acestei întreprinderi le avem cu „*Revista Nouă*” a lui Hasdeu și „*Convorbirile Literare*” la mutarea acestora din Iași la București.

Apar, astfel, rând pe rând, la Socec lucrările mai importante ale scriitorilor vremii: Vlahuță, Caragiale, Dobrogeanu Gherea, Gh. Coșbuc și alții.

Progresul se arată cu fiecare zi mai vădit, atelierele se măresc, — se mută din str. Academiei în strada Berzei în săli mai încăpătoare toate acestea în permanentă

legătură telefonică — deasemeni eveniment al epocii — cu centrala din Calea Victoriei.

După o muncă de patruzeci de ani, acest pionier al editurii românești moare în anul 1896. Urmașii săi îi continuă opera când, în 1905, librăria editoare Socec se transformă în societate anonimă, cei doi fii ai întemeietorului, — Jean și Emil I. V. Socec, — fiind administratori delegați ca, în 1919, întreprinderea să intre sub o nouă conducere căreia i se cuvine acordat meritul de a fi continuat cu cinste opera începută de întemeietor fără să-i fi dat o sporire sau o strălucire în plus.

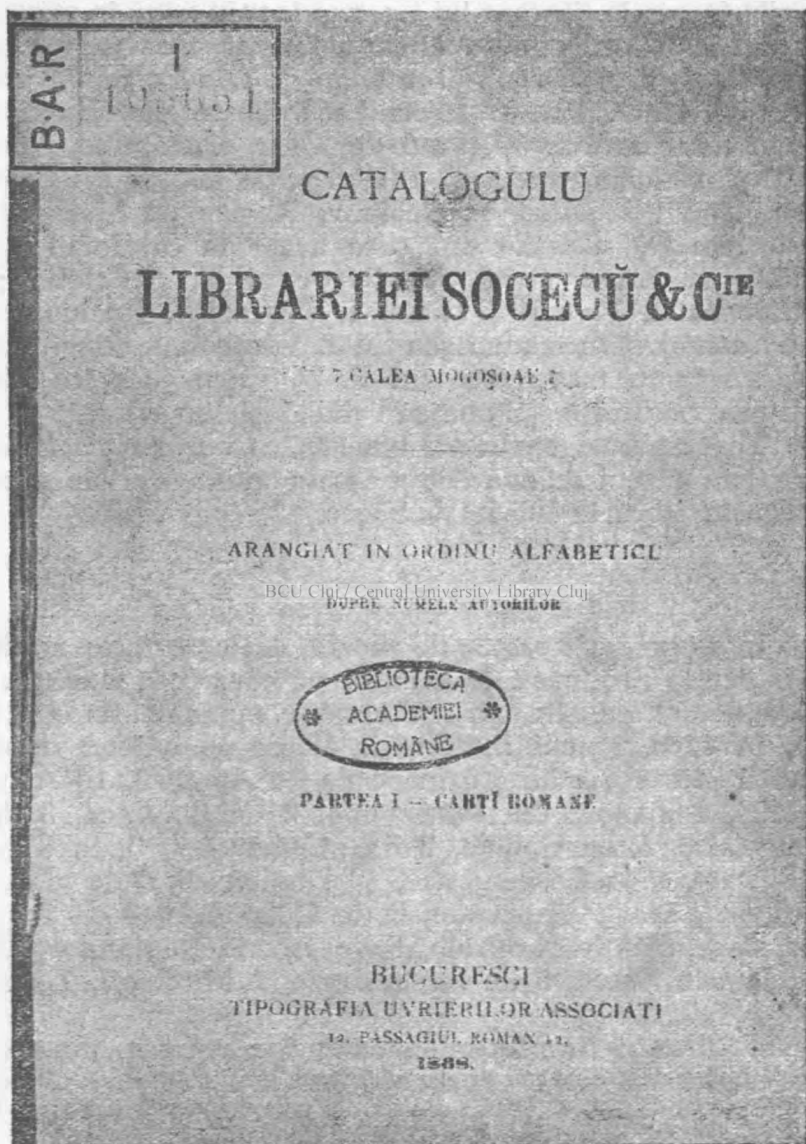
* * *

Cercetând cataloagele librăriei editoare Socec & Co., găsim în cel dintâi — apărut în 1868, — (și din care aflăm că apelul la încrederea „onorabililor comitenți” e solicitată pe temeiul a doisprezece ani de existență) — în afara diverselor publicații, ca de pildă „*Acatistieru de Buzău*”, „*Aghiazmataru de Buzău*” operele lui V. Alecsandri¹⁾, Grigore Alexandrescu²⁾, Cezar Bolliac, — cu ale sale „*Colecțiuni de Poezii vechi și noi*” sau „*Călătorii Arheologice*”, — Dim. Bolintineanu, T. Maiorescu, B. P. Hasdeu, — întâlnim în paginile acestui prim catalog și numele celor cari dominau viața științifică și aceea învățământului din acea vreme: C. D. Aricescu, Ciocanelli, Theodor Codrescu, Iuliu Baraș și alții.

Dar, ceea ce e mai vrednic de semnalat e numărul mare al traducerilor înscrise în acest catalog al anului 1868. E o abundență de traduceri din care vedem drumul străbătut în această direcție de I. V. Socec dela începu-

1) „*Doinele și lăcrămioare*”, — acestea anunțate chiar în ediția II. „*Poesii populare ale Românilor*”, „*Repertoriulu dramaticu*”, „*Lipitorile Satelor*”, „*Rusaliile*”, „*Sgârcitul risipitoru*”, „*Ultra demagogulu și, Ultra liberalulu*”, „*Păcală și Tândală*”.

2) *Meditații, Elegii, Epistole, Satire și Fabule*

Coperta Catalogului Librăriei Socecu & C-ia din 1868.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

turile făcute în librăria lui George Ioanid până în pragul anului 1870. Alexandre Dumas¹⁾ apoi Paul Féval cu „*Misterele Londrei*”, Victor Hugo²⁾, Léo Lespès,³⁾ traducerea lui G. Sion a „*Istoriei și întâmplărilor Baronului de Münhausen*”, Paul de Kock, Lamartine, Abelard și Heloisa, trad.: N. Bilciurescu; *Istoria lui Ciceron*, trad.: Colonel T. Casimir, Xavier de Maistre⁴⁾ Marmontel⁵⁾, Goethe din care avem în catalogul din 1868, pe *Faust* (trad. V. Pogor și N. Scheletu) și „*Ifigenia în Taurida*” (trad. I. Pușcariu), Racine, cu „*Britannicus*” în traducerea lui I. Văcărescu, *Othello și Mackbeth* în traducerea lui P. P. Carp (acestea din editura Societății „Junimea” din Iași, ș. a.)

Toate aceste traduceri bineînțelese unele tipărite în preajma anului de apariție a catalogului, — altele aflătoare în librăria lui I. V. Socec.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În ce privește cartea de școală, același catalog ne dă o indicație prețioasă de avântul pe care îl ia manualul didactic. O numărătoare a acestor manuale ne arată că, în 1868, numai în librăria Socec se găseau după autori: 10 Abecedare, 5 manuale de Algebră, 10 Aritmetici, 1 manual de Astronomie, 2 de Botanică, 3 de Caligrafie, 1 de Chimie, 2 de „Comerț”, 3 de Contabilitate, 2 de Cosmografie, 13 Dicționare, 5 de „Educațiune”, 14 de Geografie, 6 de Geometrie, 8 de Istorie, 9 de Științe Naturale, 6 de Istoria Românilor, 16 de Istorie Sacră, 3 de Mineralogie, 2 Mitologii, 7 ma-

1) „*Aventurele lui Lidericu*”, traducțiune de E. G. Rafael; „*Columbo*”, (trad. Josif Vulcanu), „*Cutia de Argintu*” (trad. Dem. Păltineanu), „*Murat, Don Bernardo di Zuniga*” (trad. I. Raletu), „*Paulina*” (trad. E. Angheliescu).

2) „*Balade*” în traducerea lui Constant Negruzzi.

3) „*Fetele lui Barabas*”, traducțiune de Nicolae Zachariade, 2 vol. m. 8.

4) „*Călătorii în jurul odăii mele*” (trad.: C. D. Aricescu).

5) „*Belizarie*” (trad.: Alexandrina Magheru).

nuale de Filosofie, 5 de Fizică, 1 de Stenografie, 46 manuale pentru studiul limbilor.

I. V. Socec a fost și unul din întemeietorii primei fabrici de hârtie „Letea”, fiind unul din cei mai de seamă acționari, precum și la fabrica de hârtie „Câmpulungul” unde a fost unul dintre fondatori împreună cu bancherul Ștefan Ioanide și Nicolae Ioanid.

* * *

Spre deosebire de I. V. Socec, Theodosiu Ionnițiu nu-i venit de dincolo de hotare. E român, născut în București în ziua de 23 August 1842 din părinți și ei români tatăl său fiind, la nașterea lui Theodosiu Ionnițiu staroste de meseriași în capitala Țării.

În 1847 îl vedem înscris la școala primară dela biserica Radu Vodă. Dar, în urma invaziei trupelor rusești cari își stabilesc cartierul general în localul bisericii, Theodosiu Ionnițiu își întrerupe școala ca s'o continue, după obiceiul vremii, la un dascăl grec, numit Iane, care, necunoscând limba română, își învâța elevii în grecește. Astfel, Theodosiu Ionnițiu a putut învăța, încă din fragedă copilărie, limba care avea să-l inițieze mai târziu în cultura humanistă, ceea ce-i va fi de nespus folos atunci când îl vom vedea editor cu adevărat luminat. Dar această inițiere în limba grecească nu l-a împiedicat să învețe și românește cetind, — din îndemnul aceluias dascăl Iane, — Biblia și alte cărți religioase sortite să-și însușească învățătura românească.

La dascălul Iane urmează școala Theodosiu Ionnițiu până în 1850 când trece elev la Școala Domnească din Culoarea de Verde. Aci a putut termina el școala

Theodossiu Ionnițiu

primară dobândind un premiu care i-a fost înmănat de însuși Mitropolitul Nifon în prezența Domnitorului fapt de care editorul cărturar de mai târziu își va aduce aminte cu îndreptățită plăcere.

A urmat apoi cursurile secundare, — gimnaziale cum se numeau atunci, — la Sft. Sava cu profesorii Alecu Popp, Andrei Nestor, Arhidiaconul Dionisie, Limburg și alții.

Odată sfârșite aceste studii se înscrie la școala de medicină a doctorului Davilla, școală pe care nu o continuă neputând suporta — așa cum s'a întâmplat și se mai întâmplă chiar în zilele noastre mai puțin duioase cu alți candidați la această carieră, — lucrul pe cadavre.

Incearcă, apoi, să îmbrățișeze cariera militară înscriindu-se la școala de ofițeri, — comandant fiind, atunci, Colonelul Costaforu, — de unde a fost nevoit să se retragă în urma împotrivirii părinților.

Și astfel, Theodosiu Ionnițiu se face negustor, — intrând în această breaslă plină de greutatea dar îmbelșugată și în satisfacții, care-i librăria și editura.

Ucenicia și-o face la librăria purtând emblema „La „Vultur” a lui Russu și Petriu, despre care am pomenit, cu un salariu anual de patru sute de lei. La librăria Russu și Petriu, Theodosiu Ionnițiu rămâne până în anul 1860 când trece la librăria lui George Ioanid & Co. unde se va găsi coleg cu I. V. Socec și cu Cârjan, viitor librar la Ploești, — ca, în 1866, — să poată prelua această librărie stabiliindu-se pe cont propriu, în asociație cu fratele său Constantin.

Librăria lui George Ioanid — care-și asociase pe ginerele său Spirescu, — se afla pe podul Mogoșoarei, azi calea Victoriei, pe locul unde se găsește Hotelul Continental. De aci a preluat Theodosiu Ionnițiu, — cu fratele său Constantin Ionnițiu, — librăria lui Ioanid care se va muta din acest loc. Firma noiei librării e Frații Ionnițiu & Co. După câțiva ani librăria se mută în strada Lipscani, — frații Ionnițiu înființând două

librării: una în Casa Hillel unde se găsește azi, librăria Hachette, condusă de Theodosiu Ionnițiu iar cealaltă în fața străzilor Lipscani-Șelari, condusă de Constantin Ionnițiu.

În 1882 asociația dintre frații Ionnițiu se desface rămânând două firme distincte. Aceea a lui Constantin Ionnițiu care continuă un comerț de strictă librărie și papetărie și aceea a lui Theodosiu Ionnițiu care adaugă acestor ramuri aceea de editură căreia îi dă strălucirea ce stăruie în amintirea tuturor iubitorilor de carte.

Theodosiu Ionnițiu își instalează librăria sa în strada Șelari No. 18 unde a stat până în anul 1896 când se mută pe aceeaș stradă la No. 12 și unde mai târziu fiii săi preiau conducerea până în 1918, iar după moartea lui Theodosiu Ionnițiu, această veche librărie, bogată în activitate editorială, trece în constituirea societății „Cartea Românească”.

* * *

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Urmărind activitatea editorială a lui Theodosiu Ionnițiu, atenția e solicitată de sumedenia de tomuri apărute dintre cari majoritatea au umplut goluri simțite în viața cărții, — unele înfățișând adevărate eroisme editoriale.

Firește, nu putem înșirui toate cărțile apărute în editura lui Theodosiu Ionnițiu. Vom reține însă, pe acelea cari cum am spus, au umplut realmente un gol și au îndeplinit un rol bine determinat.

Incepând cu anul 1876 vedem o serie de cărți pe cari, dacă le-am încadra într'o clasificare, ne dăm seama de diversitatea lucrărilor editate.

Sunt cărți populare ca, de pildă, acea *Epistolie a Maicii Domnului*, *Cântecel de Stea*, *Dorul și Amorul* de N. D. Popescu, *Tălmăcirea viselor*, *Genoveva de Brabant*, dar, mai ales, cărți didactice cari înfățișează cu adevărat un moment în dezvoltarea editurii românești. Pomenim *Istoria Naturală* după Belêze de Dimitrie

Iarcu, — o încercare de stilistică, acel „*manual de artă epistolească*”, manualul de „*Economie domestică*”, *Istoria Sacră*” și „*Abecedarul*” de Dimitrie Iarcu, „*Noul Metod de Geografie elementară*” de A. Gorjan, „*Gramatica Română*” de Stelescu, „*Metoda franceză*” de F. Ahn, „*Istoria Limbii Franceze*”, „*Manual de Sintaxă Română*” de C. S. Stoicescu și D. St. Călinescu, „*Aritmetica*” lui Barbu Ștefănescu, „*Gramatica Istorică a Limbii Franceze*” prelucrată de Fr. Damé, „*Metodul practic pentru limba italiană*”, „*Cartea de Cetire*” de I. Ionescu, „*Abecedarul*” lui V. Haram, „*Abecedarul*” lui Serafim Ionescu, *Istoria Română* a lui Gr. Tocilescu, manualele de limba română ale lui Manliu, de matematică ale lui Mirescu, de geografie ale Elenei Dâmbeanu și alții.

La acestea se cuvine adăugat „*Calendarul ilustrat*” și „*Calendarul pentru toți*”, ale căror efemeride politico-istorice erau redactate de către Dimitrie Sturdza, fost prim-ministru și secretar general al Academiei Române și pentru care, timp de peste trei decenii, Theodosiu Ionnițiu a făcut reale sacrificii.

Și, în legătură cu aceasta se mai cuvine să amintim, că, în calitatea sa și de librar, Theodosiu Ionnițiu a adus, în urma unei călătorii la Paris, o inovație. A-nume, introducerea, în 1866, așa numitului *Calendar american*, — adică a acelui calendar de perete cu foi zilnice, importându-l din străinătate la început ca, apoi, să poată fi tipărit în țara noastră. Cele mai multe din toate aceste lucrări apărând încă la Frații Ionnițiu ca, apoi, firma rămânând Theodosiu Ionnițiu acesta să continue singur opera editorială prin reeditări și noi imprimări.

Și tot în prima perioadă, apare, — în 1870, — *Dicționarul Român-Francez*, al lui Ion Costinescu. Operă de mare respirație editorială ținând seama de faptul că lucrarea cuprinde 1300 pagini, că pentru executarea ei se cerea, desigur, o bună pregătire tehnică și că,

DICTIONARU ROMANO-FRANCEZU

LUCRAT DUPE DICTIONARUL ACADEMIEI FRANCEZE

DUPE AL LUI

NAPOLEONE LANDAIS

SI ALTE DICTIONARE LATINE, ITALIANE, etc.

de

ION COSTINESCU

Aprobatu de Eforia școaleloră.

BUCURESCI

—
-LIBRARIA FARTII JOANIȚIU & COMP.

No. 27. — Strada Lipscană No. — 7.

Titlul Dicționarului Româno-Francez, 1870. .

Colecția Autorului.

în acel an, tipărirea unui asemenea dicționar de mari proporții, — adresându-se unui număr restrâns de interesați, — reprezenta, fără îndoială, un adevărat curaj editorial. Tot în editura lui Theodosiu Ionnițiu a apărut și cunoscuta colecțiune de tablouri colorate ale pictorului Dembitzki, reprezentând scene din Războiul Neatârării din 1877—78 precum și depunerea jurământului și încoronarea primului nostru Rege Carol I-iu.

Ca librar, s'a dovedit un mare furnizor de hârtie și se menționează faptul că dela el C. A. Rosetti a putut primi, în momente critice, hârtie de tipar pentru „*Românul*” său.

Theodosiu Ionnițiu moare în vârstă de 76 ani, în anul 1918, — când fiii săi, ca ofițeri, luptau pe front în trecutul războiu al României.

La moartea lui, Nicolae Iorga, aflător în Moldova refugiului de atunci, a scris¹⁾:

„La București a murit și cunoscutul librar Theodosiu Ionnițiu. Puțini cari cunoșteau curata lui prăvălie din Șelari și care căutau la dânsul hârtie care nu lipsea niciodată în bogatele lui depozite, își vor fi aducând aminte că el a fost, cândva, editorul frumoaselor calendare ilustrate, care erau, pe vremea aceea, o inovație și un sacrificiu”.

1) „*Neamul Românesc*” ce apărea la Iași, purtând data de Vineri 9 Februarie 1918.

XIV.

IN MARILE CENTRE DE PROVINCIE ALE ȚĂRII.

Incă înaintea marelui act al Unirei, am văzut că se dezvoltă la Iași și la Craiova o activitate editorială ce se vestește intensă.

În capitala Olteniei se observă o mișcare editorială de dată chiar foarte veche. Dacă ar fi să cercetăm aceste începuturi, am ajunge să constatăm că, încă din primele decenii ale veacului trecut, în cetatea Banilor ia naștere un puternic avânt cultural generator de viață editorială. O boierime dornică de cultură, în statornică legătură cu viața spirituală din Apus, primind cărți, ziare, reviste și diverse publicații prin mijlocirea negustorilor din Sibiu, — și mai ales sub influența ideilor propovăduite de Gheorghe Lazăr și Eliade Rădulescu, această boierime dobândește puțința de a avea o școală. În locul vechei *Școale Grecești dela Obedenaru* e întemeiată *Școala Națională* având drept conducători pe doi discipoli ai lui Eliade Rădulescu, — Căpățineanul și Grigore Pleșoianu, — cărora mai târziu li se adăugă și Florian Aaron. Numărul elevilor sporește. La început nu erau decât 50, ca în 1832 să fie cam două sute iar în 1837, când Ion Maiorescu devine organizator al învățământului, Craiova să ia proporțiile unui mare centru școlar și cultural. Și astfel, se simți nevoia cărții românești. Un atelier de legătorie al lui Iosif Samitca zis Ilie

Logofătul, instalat în curtea bisericii Sft. Ilie, — în 1833, — va fi punctul de plecare al unei mari întreprinderi grafice pe care cei de azi o recunosc în atelierele grafice Samitca, azi „Scrișul Românesc”.

Dintr’o monografie a acestei instituții grafice¹⁾ aflăm cum sub îndemnul lui Stanciu Căpățineanu și Grigore Pleșoianu, harnici traducători, ia naștere o serie de tălmăcirii în românește a operelor străine și de cărți de folos învățământului. Chiar și boierimea olteană, — până atunci doar strângătoare de cărți, — participă la acest curent iscat în rândul dascălilor și începe să traducă și să scrie. Această activitate publicistică era firesc să trezească nevoia unei tipografii. Un profesor — și pictor totodată, — Constantin Leca cunoscuse, la Viena încă din 1829 pe Zaharia Carcalechi, vestit tipograf și editor în Buda¹⁾, dela care, de bună-seamă, a primit îndemnul și îndrumările. El adresează o cerere către stăpânire — în 1837, — pentru a primi „*Inalta Slobozenie a finea un teasc de tipărire în orașul Craioviu*” ceea ce i se acordă și, în Noembrie 1837 cu materialul furnizat chiar de Zaharia Carcalechi, mutat, cu un an înainte, în București, — ia ființă, în casele marelui Clucer Grigore Otetelișanu, primul atelier tipografic. Atelier care cunoaște realizări strălucite, — revista „*Mozaicul*” de pildă, — iar pe terenul editurii propriu zise acea „*Carte metodică de a învăța limba franceză*” întocmită, în 1844, de Grigore Miclescu.

Când Leca, nevoit să plece din Craiova, predă tipografia, legătorul Iosif, inițiat în tainele meșteșugului, a fost acela care continuă în tovărășie cu Iancu Moise opera începută.

Revoluția din 1848, marcând și aici pentru mișcarea

1) „Anuarul General al Editurii și Editurii și Librăriei Românești 1937”, pag. 91 și urm.

2) Încă din 1820 Zaharia Carcalechi tipărea cărți și calendare — și mai ales, vestita *Biblioteca Românească*.

publicistică o oprire în loc, nouii conducători așteaptă trecerea evenimentelor ca activitatea editorială să continue. Inceputul e făcut, în 1850, prin tipărirea vestitei cărți a dr. Iuliu Baraș, *Minunile Naturii*, — adevărat moment în istoria editurii românești din 1865. În urma unei tovărășii legate cu profesorul Teodor Macinca, el însuși proprietar al unei tipografii, — progresul editorial e vădit. Apar: Un „*Curs de Aritmetică Raționată*” de Profesorul I. Grecescu, *Ecube* în traducerea lui P. Ioanide, „*Compendiul de Istorie Naturală*” de Profesorul Simeon S. Michalescu, „*Primele cunoștințe pentru uzul copiilor cari încep a ceti*”, tălmăcire datorită Elenei Zissu după Pierre Blanchard, — ca și alte diferite lucrări cum ar fi, de pildă, cele „*Două scrisori ale M. Sale Domnitorului Alexandru Ioan I*”. — una către Patriarhul Constantinoplei și alta către Marele Vizir al Inaltei Porți.

După retragerea lui Teodor Macinca în 1878 și intrarea lui Ralian Samitca alături de fratele său Ignat, — o nouă activitate rodnică începe — și e continuată 29 de ani, adică până în 1907, activitate din cuprinsul căreia desprindem în afara cărților de școală acea „*Biblioteca de popularizare*”, „*Colecția Romanelor celebre*”, tălmăcirea în românește, datorită Mariei P. Chițu, a *Divinei Comedii*.

Răsfoind cataloagele acestui institut de editură craioveană a fraților Ralian și Ignat Samitca, vedem cum încă dela sfârșitul secolului trecut se desfășoară o bogată activitate cristalizată în diverse Biblioteci, — „de popularizare”, „a romanelor celebre” — și în „colecții de scrieri originale”.

Printre acestea din urmă desprindem printre alții numele lui Tr. Demetrescu, Z. Arbure, G. Coșbuc, — în afara cărților didactice .

Dar, mai ales, această activitate editorială, e îndreptată spre traduceri din cei mai de seamă scriitori ai timpului, — nu numai ai literaturii franceze și germane dar și din operele marilor scriitori nordici și ruși,

cari constituiau un punct de atracție și stârneau aprinse dezbateri, teme de discuții în acest răstimp cuprins între ultimul deceniu al secolului trecut până la războiul cel mare din 1914.

Putem spune că mulțumită străduințelor institutului de editură Samitca din capitala Olteniei s'au făcut cunoscuți în masele mai mari ale poporului, scrisul lui Korolenco, Björnstjerne Björnson, Tolstoi, Jan Neruda, I. P. Jacobsen, Georges Brandes, Pușkin, Dostojewski, Edgar Poë, Petöffi, — precum și aceluia ce au mai cunoscut tălmăciri în românește ca Balzac, Maupassant, Al. Dumas, Goethe, Heine, Paul Hervieu, Jules Lemaitre și alții.

Întreprinderea trece, în 1922, în alte mâini și această nouă activitate, intrată în prețuirea noastră, o cunoaștem, de atunci până azi, sub firma „Scrisul Românesc”, ajunsă la strălucita desvoltare prin priceperea și hărnicia d-lor Em. Tătărescu și Virgil Molin.

E epoca după marele războiu când, în capitala Olteniei se desenează un avânt editorial polarizat nu numai în jurul „*Scrisului Românesc*” ci și a unor edituri mai tinere ca, „*Ramuri*” și „*Editura Școalelor*” cea dintâi datorită străduințelor publicistului C. Saban-Făgețel, cea de a doua unui vechiu librar al Craiovei, Lazăr Sanft, trecută azi sub conducerea D-lui J. D. Fortunescu.

* * *

În aceeaș epocă, — mai exact, tot în 1834, — se menționează, în capitala Moldovei, un atelier de legătorie de cărți. El se află, în Iașul acelei vremi, pe ulița Bucșinescu, și aparținea unui bătrân Șaraga Aizic de care Th. Codrescu în al său „*Uricariu*”¹⁾ pomeneste. „Era în vârstă înaintată, în 1834”, spune Th. Codrescu.

Se pare că tot acest atelier de legătorie a fost lea-

1) Th. Codrescu: *Uricariul*, pag. 447.

gănul unui început de viață editorială cu caracter pe care-l numim comercial. Fenomenul se repeta aidoma celui din capitala Olteniei. O boierime dornică de cultură, avută în cărți străine aduse de dincolo de hotare, — mai cu osebire cărți franceze, — cu biblioteci cari cereau să fie umplute cu tomuri legate după modelul celor din Apus. Urmașii lui Aizic Șaraga, — fiii săi David și Ihil, mai cu osebire acesta din urmă, — continuând meseria părintelui, dau legătoriei de cărți o oarecare extindere datorită, mai ales, lui Gh. Asachi și mișcării dela „Albina Românească” ca, în curând, legătoria fraților Șaraga să devină și anticărie.

Se pare că ceea ce am numi comerțul de librărie era, după cum am văzut din cataloagele și înștiințările semnalate, foarte vechiu în Iași. De-altminteri, chiar înainte de 1833, exista, cum am mai pomenit, o cenzură ce se arăta aspră în ce privește îndeletnicirea vânzătorilor de cărți, nimeni neputând să le răspândească „*fără a avea întrădins voie dată de stăpânire și care voie se va da numai la obraze cu purtări bune*”. Și Prințul A. Demidoff în a sa „*Călătorie în Rusia Meridională și Crimeia, prin Ungaria, Valahia și Moldova*” — carte publicată în 1841, — pomenește de „o librărie și un cabinet de cetit, franțuzesc” aflător pe Ulița Mare.

Mișcarea lui Gh. Asachi dela „Albina Românească” și oamenii evenimentelor dela 1848 au găsit, cum vedem, un început de organizare librărească menită să dea și mai mult avânt activității editoriale, — a celei propagandistice și culturale dela început, a celei comerciale ce se va schița mai târziu, în preajma anului 1878 când, la Iași, găsim, în ființă, înfloritoare ateliere tipografice, în plină dezvoltare, — a lui Codrescu, tipografia „Națională” având drept coproprietar pe Ion Creangă alături de institutorii Costachescu și Preot I. Enăchescu și unde a apărut, vestită în acea vreme, — ajunsă la a 23-a ediție, — „Metoda nouă de scrieri și cetire pentru uzul clasei I-a primară” de in-

stitutorii: I. Creangă, C. Grigorescu, G. Enăchescu, M. Clinescu, V. Răceanu și A. Simionescu.

* * *

Prin 1875, existau, la Iași, mai multe librării: Gh. Petrini, Haifler — librarul despre care se spune că avea obiceiul să trimită clienților ultimele noutăți la domiciliu, ceea ce constituia o curiozitate în acea vreme, — librăria lui Theodor Codrescu, „de lângă biserica Banu”, librăria „Junimea” a lui Lewandowsky, librăria lui O. Popovici în Ulița Mare, librăria lui Th. Maximovici și D. Alexa, o tipografie și editură școlară a asociației P. Iliescu și Grosu, librăria lui Baraș, — iar în 1877 librăria fraților Șaraga care, ca editori, vor cunoaște meritate succese. Așa, de pildă, în catalogul din 1886 găsim în afara „*cărților populare și romansurilor românești*” colecții de tablouri din „*Istoria Românilor*”, tablouri de scriitori, — ca în catalogul din 1884 să găsim la frații Șaraga, un catalog îmbelșugat de cărți didactice, — ca autori întâlnind numele lui A. D. Xenopol, A. Lambrior, I. P. Florantin, Ioan Nădejde, Al. Philippide, iar în 1892 să găsim în afara diferitelor lucrări semnate de Ar. Densușianu, Eduard Gruber, Al. Philippide, — cu a sa „*Introducere în istoria limbei și literaturii române*”, — a *Poesiilor populare* lui Canianu, a „*Poesiilor*” lui C. Konaki și cele două volume cuprinzând operele lui Ion Creangă, — primul fiind apărut în 1890, drept rezultat al străduințelor unui comitet alcătuit din A. D. Xenopol, Gr. Alexandrescu și Eduard Gruber, — iar ca precursor al „*Bibliotecii pentru toți*” inițiată la București de Carol Müller, apare, la Iași, „*Colecția Șaraga*”, în al cărei catalog, întâlnim dintru început numele lui N. A. Bogdan, A. Vlahuță, — tipă-

trindu-se în Nr. 9 al acestei colecții „*Nuvelele*”¹⁾ N. Beldiceanu, N. Iorga, cu ale sale „*Schițe din literatura română*”²⁾ I. L. Caragiale, V. Conta, Carmen Sylva, N. Gane, Traian Demetrescu, Haralamb Lecca, Gr. Alexandrescu, Al. Philippide, A. Steuermann-Rodion, etc.³⁾.

* * *

Se cuvine să subliniem faptul că toată această mișcare a fost inițiată de marele Asachi. Din spiritul care prezida întreaga trudă dela Institutul „Albina” a pornit, desigur, îndemnul rodnic al activității editoriale desfășurate în capitala Moldovei.

Din această pricină opera editorială a lui Asachi o cuprindem într'un capitol special.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

1) „*Din Durerile Lumii*”, „*De-a Baba oarba*”, „*Amintiri*”, „*Epraxia*”, „*Vișan*” și „*Cassian*”.

2) Două Vol. I (No. 18): Alecsandri; Bălcescu; Filimon (1893); Vol. II (No. 22): Bolintineanu, Creangă, Veronica Micle; doi nuveliști: Slavici, Gane; A. Naum (1894).

3) Colecția a apărut în 70 de numere.

XV.

ALTE NUME DE LIBRARI-EDITORI

A ar fi nedrept ca numele acestor înaintași în fruntea cărora stau George Ioanid, I. V. Socec și Theodosiu Ionnițiu, — adevărații deschizători de drumuri pentru editura comercială, — să nu fie însoțite de acelea ale altor librari editori cari au lăsat și ei urme luminoase în viața editorială românească.

Și ei au pus o piatră de temelie la acest edificiu al cărții, — și ei s'au străduit, în măsura mijloacelor de cari dispuneau și a trudei cheltuite, — să ducă mai departe opera precursorilor.

* * *

Incepem cu Leon Alcalay a cărui izbutire în breaslă nu e explicată decât prin marea lui prețuire pentru slujitorii scrisului.

Acest om despre care cei inițiați afirmă că era neștiutor de carte, — singura lui reușită fiind, și asta foarte târziu, semnătura cu utilitate exclusiv comercială, — a fost unul din cei mai mari îndrăgostiți ai cărții, unul din cei mai credincioși slujitori ai ei și al celor cari, prin gândul și talentul lor, au întocmit-o.

Mulțumită acestui elan Leon Alcalay a putut, în răstimpul câtorva decenii, să transforme un dulap îm-

provizat într'una din cele mai frumoase librării-editoare din inima Bucureștilor.

Era prin 1860. Cărțile se vindeau prin iarmaroace, printre bărăicile cu femeia șarpe, cu vițelul cu două capete și cu scamatori gălăgioși. Băeți purtând coșuri pe braț, încărcate cu „*Visul Maicii Domnului*”, „*Meșterul Perdaș și fiul său Gugușel*”, „*Înțeleptul Arghir*”, calendare.

Leon Alcalay, în 1860, la vârsta de 15—16 ani, era unul din acești băeți librari ambulanți. După trei ani de colindare prin țară, — se fixează. Prima lui librărie, doar un dulap, pe podul Mogoșoaci în poarta fostei legații țariste.

Dulapul se popula cu cărți. Nu se mai vindea, din dulapul aflător în poarta acestei legații, numai *Alexandria* și *Genoveva de Brabant*, dar trecuse și la vânzarea altor cărți. În 1886 se mută în localul din Palatul Nifon, de aci se mută în localul din clădirea Hotelului Boulevard unde începe editura didactică și cea literară. În acest local se află azi librăria Remus Cioflec.

Ajutat de harnici și pricepuți colaboratori, — un Isac Gabriel, Carol Segal, H. Penchas, I. Benvenisti, — după câțiva ani de activitate pur librărească pășește la primele încercări editoriale. În primul rând se specializează în editare de opere juridice ce culminează cu acel *Cod general al României* cuprinzând întreaga legislație românească care, prin apariția, an cu an, a unui volum de aproximativ 1000 de pagini realiza o punere la punct a acestei opere începută și continuată cu nespus elan de marele om al Dreptății care a fost C. Hamangiu. La aceste cărți se adaugă o seamă de lucrări de-asemeni cu caracter juridic sortite a fi prețioase îndrumătoare a oamenilor de drept.

O bogată editură didactică e inițiată, cuprinzând nu numai cursul primar dar și cel secundar. Și în această activitate editorială, librăria editoare a lui Leon Alcalay înregistrează succese egal de îndreptățite. Dar, mai pre-

sus de orice, opera editorială a lui Leon Alcalay e încununată prin preluarea, în 1899, dela Carol Müller a „*Bibliotecii pentru toți*”, — această Bibliotecă numărând astăzi mai bine de 1500 numere înglobând numele tuturor scriitorilor români și străini ce se cuveneau reținute de toți autenticii iubitori de lectură. Cei cari, azi, nu sunt pasionați numai de ultimele performanțe sportive, știu ce a însemnat această *Bibliotecă pentru toți*, pentru școlarul sânguitor ca și pentru adultul dornic să găsească într-o lectură un refugiu și un reconfort.

Leon Alcalay moare în anul 1920, — în vârstă de 73 de ani, — lăsând în urma lui o operă editorială pe care urmașii lui nu au continuat-o, întotdeauna, cu aceeași strălucire nici cu egal elan.

* * *

Nu se poate pomeni de „*Biblioteca pentru toți*” ca, prin ea, să nu se evoce numele unui alt librar mai puțin fericit, necunoscând această luminoasă cale a izbucirii, dar deopotrivă de entuziast. E vorba de Carol Müller, adevăratul întemeietor al „*Bibliotecii pentru toți*”.

Din prima clipă a înființării librăriei lui Carol Müller, s'a simțit în atmosfera pe care acest librar a creiat-o, nevoia înfăptuirilor editoriale. Un adevărat cenaclu literar începu să se înfiripeze în jurul biroului aflător în librărie.

Prin 1895, exista pe calea Victoriei, — fost Podul Mogoșoarei — unde azi e colțul cu Pasagiul Român, librăria Carol Müller care deveni loc de întâlnire a cărturarilor și scriitorilor, luând naștere un cerc literar care iniția deocamdată teoretic, — după exemple din străinătate, — biblioteci. Și astfel, sub conducerea lui Dumitru Stăncescu, Carol Müller începe editarea „*Bibliotecii pentru toți*”. Primele numere — traduceri și opere originale, — o revelație — după modelul bibliotecii „U-

niversal-Reclam", „*Poveștile lui Andersen*", „*Păsărilor noastre și legendele lor*" de Simion Florea Marian, „*Despre educație*", de Spencer, „*Icoane șterse*" de Vlahuță, „*Poveștile Peleșului*" de Carmen Sylva, proză de Duiliu Zamfirescu, Titu Maiorescu și altele.

După moartea lui D. Stăncescu, în 1899, ivindu-se și criza economică generală, din acel timp, Carol Müller se vede silit să-și lichideze editura și să părăsească țara, plecând în Germania, după ce a predat „*Biblioteca pentru toți*" așa cum am văzut, lui Leon Alcalay.

* * *

Constantin Sfetea, pe care editura românească modernă îl poate de asemeni revendica drept unul din întemeetorii și îndrumătorii ei, e originar din Ardeal. S'a născut în Brașov și, când a venit în București, ucenicia și-a făcut-o la librăria lui I. V. Socec. Odată inițiat nu numai în tainele librărești și editoriale dar și în acelea ale artei grafice, aflătoare în plină ascensiune, are prilejul să ia conducerea unei tipografii din Ploiești. Aci, ca director al Institutului grafic „*Progresul*", rămâne până în anul 1891 când, urmând pilda înaintașilor săi, — I. V. Socec, fostul său stăpân, și Theodosiu Ionnițiu, — vrea să se stabilească „pe cont propriu" ca să folosim un termen curent. Preluând, în acest an, librăria aflătoare la București, în piața Sf. Gheorghe, a lui Eniu Bălteanu înființează „*Librăria Școalelor*" care, dintru început, cunoaște biruința. Ceea ce îi îngăduie ca, mai târziu cu câțiva ani, să instaleze și o tipografie și o litografie, — construind un local în calea Moșilor, unde azi se

Constantin Sfetea

găsește încă librăria și secția de „en gros” a „Cărții Românești”.

Astfel înarmat, Constantin Sfetea a putut întreprinde o activitate editorială de proporții mai mari dintru început.

Alcătuiind, în jurul librăriei lui, un cerc literar al cărui centru era Gh. Coșbuc, a editat revista „*Vatra*” care a mărit acest cerc și prin promovarea în gustul public a multor scriitori, C. Sfetea a dat îndemnul editării scriitorilor români dând el însuși pilda prin publicarea volumelor de versuri ale lui Gh. Coșbuc și Theodor Speranția. Pentru acei cari știu, — sau își aduc aminte, — ce însemnau greutățile pentru răspândirea unei cărți de proză românească, faptul de a fi editat versuri și de a se fi străduit să le răspândească apoi, e un fapt ce înfățișează fără urmă de îndoială un netăgăduit curaj editorial.

Editura Constantin Sfetea imediat după marele războiu trecut, intra în patrimoniul Societății „*Carlea Românească*” deabia înființată, Constantin Sfetea continuându-și activitatea sa editorială mai departe fiind unul dintre conducătorii ei, până la moarte, — adică până în anul 1924.

* * *

Aparținând aceleași generații de harnici librari-editori se numără pe bună dreptate și Haim Steinberg, născut, ca și Constantin Sfetea, în 1864, — la București, fiu al lui Hascal Steinberg, unul din primii editori stabiliți în cetatea lui Bucur. Intr’adevăr, tatăl său Hascal Steinberg, care-și avea o anticărie pe Podul Calici (azi calea Rahovei) în Hanul Golescu (unde azi se găsesc casele Nierescher) a început editarea unor cărți populare, — ca de pildă, „*Visul Maicii Domnului*”, „*Sf. Sisoe*”, „*Haiduci*” lui N. D. Popescu, cărți cari dacă au păcătit poate văzute în lumina unei severe critici literare,

Titlul volumului de Poezii ale lui Al. Vlahuță. 1894.

și-au îndeplinit totuși un rol și, mai presus de orice, au izbutit să creeze pentru mai târziu un contingent de cettori recrutați dintr'o lume nu prea răsfățată în materie de îndemn spre literatură.

Din acest punct de vedere, un editor al unor cărți asemănătoare, — e vorba de Pinath — poate revendica și el un îndreptățit merit.

Fiul lui Hascal Steinberg și-a putut face, aici, ucenicia la părintele său și această colaborare s'a dovedit rodnică. În 1884 vedem înființată librăria H. Steinberg în care fiul devine asociat ca, mai târziu cu patru ani, — în 1888, — bătrânul Hascal Steinberg retrăgându-se, Haim Steinberg rămâne singur proprietar.

Din acest moment se poate vorbi de ascensiunea librăriei editoare H. Steinberg, la primul ei sediu în casele Ionnițiu, — str. Șelari No. 18, — și apoi, în casa Rusescu, în str. Gabroveni 10, din nou în str. Șelari, la No. 7, apoi în str. Lipscani ca, în sfârșit să se stabilească în imobilul propriu din str. Pitagora No. 18, actualul sediu al Institutului de editură „Cultura Românească” condus, în zilele noastre de nepotul lui Hascal Steinberg, — adică de un reprezentant al celei de a treia generație de editori.

În acest local propriu, H. Steinberg a putut centraliza toate depozitele resfirate — precum și atelierele grafice aflătoare în calea Șerban Vodă No. 204, — întreprinderi anexe necesitate de dezvoltarea din ce în ce mai mare a librăriei sale.

În tot timpul lungii și rodnicei sale vieți — avea 72 de ani, în 1936, când a murit, — Haim Steinberg are înscris în activul său de harnic și onest editor pe lângă seria de cărți populare, cărți didactice din cele mai căutate, lucrări de interes didactic și pedagogic și numeroase tălmăciri din marile literaturi străine.

XVI.

EDITURI DE STAT.

Editura religioasă, — leagăn al întregii edituri românești, — s'a văzut silită să urmeze acelaș ritm, să adopte nouile metode și, deci, să-și rânduiască o organizație pe aceleași temelii comerciale.

Dacă, la început, tipăriturile se făceau în chilii mănăstirești, nu înseamnă că, odată editura trecută la mireni, vechile întemeeri tipografice să-și fi încheiat activitatea. Chiar dacă unele au dispărut, altele s'au contopit constituind puncte de plecare pentru activități viitoare.

E cazul fostei tipografii dela Mitropolie care, după ce s'a despărțit de părți din inventar, s'a repus din nou pe picioare către jumătatea secolului trecut.

Printre alte tipografii cari s'au contopit cu aceea a Mitropoliei, a fost și tipografia școlii Văcăreștilor, în care au apărut în 1741 mai multe cărți, printre cari „*Invățătura bisericească*”, „*Intrebări bogoslovești*” și o „*Liturgie*”.

Contopirea s'a săvârșit mai târziu din porunca lui Grigore Ghica Voevod.

Intr'adevăr, în ziua de 1 August 1852 e zidită „din temelie” *tipografia Nifon*, pe locul unde se află azi *Tipografia Cărților Bisericești*, în strada Principatele Unite, tipografie care-i urmașa celei dintâi.

Tipografia editoare dela Mitropolie a jucat un rol prea important ca să nu stăruim mai îndelung asupra ei pomenind de transformările pe cari le-a suferit.

Această tipografie de editură bisericească care încă dela 1852 se numea Tipografia „Nifon Mitropolitul” e preluată de Stat printr’un vot al Adunării Elective a Țării Românești¹⁾). Așa ia naștere Tipografia Statului care, mai târziu cu un an, preia și tipografia Colegiului Sf. Sava ca, în 1863, să se adauge acestei tipografii și aceea — înființată în 1860 — a Comisiunii Centrale din Focșani, pentru tipărirea protocoalelor comisiunii și a legilor întocmite pentru Principatele Unite.

Denumirea de *Imprimeria Statului* e luată în anul 1863.

Ne folosim de acest prilej ca să dăm și acest istoric al Imprimeriilor Statului al căror început vedem că a fost modest.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În primii ani de funcționare, se afla această Imprimerie a Statului în aripa de jos a Academiei, în încăperile unde era Senatul din Palatul Universității.

Cu sprijinul lui Mihail Kogălniceanu, ca ministru de Interne, tipografia își îmbogățește inventarul, se mută în localul fostei Școale Politehnice, la bariera Podului Mogoșoaiei, ca, în 1869, să se mute iar într’un local mai mare, pe locul unde se află, azi, Banca Națională după ce, cu un an înainte, tipografia se mărise prin preluarea Tipografiei Ministerului de Războiu care, după cum știm, se afla în posesia inventarului tipografiei lui Eliade. Din acest moment, o sporire an cu an a fost adusă tipografiei Statului ca, apropiindu-ne de zilele noastre, să culmineze cu cumpărarea de către Stat în 1930, a instalațiilor editurii „Cultura Națională”.

1) În ședința din 26 Iunie 1859, în urma propunerii lui Ion Brătianu, sprijinit de C. A. Rosetti.

* * *

Activitatea editorială a tipografiei Mitropoliei, — care alcătuește sâmburele tipografiei Nifon și apoi a tipografiei „Cărților Bisericești”, e prea bogată în înfăptuiri cari dezvăluie frământările editoriale din ultimele decenii ale veacului trecut ca să nu-i închinăm rânduri menționându-i obârșia.¹⁾

De-altminteri, proiectul unei edituri exclusiv de cărți bisericești era în aer încă din clipa când ideea revizuirii și retipăririi cărților de ritual și-a croit un drum din vremea lui Cuza Vodă.

Iar atunci când, în 1863, s'a hotărît introducerea alfabetului latin atât în cancelariile oficiale cât și în cărțile de școală, era firesc ca acest lucru de vădită însemnătate să cuprindă și cartea bisericească.

E foarte adevărat că bisericile și preoții mai foloseau vechile cărți de slujbă, tipărite cu litere chirilice. Dar, în măsura în care trecea timpul, alfabetul latin devenea tot mai necesar căci preoții bătrâni dispăreau înlocuiți fiind cu tineri cari cunoșteau mai greu, — sau deloc, — slova veche.

În anul 1874, un tipograf, — A. Mănescu, — ceru Sf. Sinod învoirea ca el să tipărească, folosind literele latine, cărțile de slujbă bisericească. Sf. Sinod a respins cererea hotărând totodată ca să resolve el această problemă. Fără îndoială că, în această hotărîre, se află cauza care a dat îndemnul bogatei activități de mai

1) Pe o inscripție săpată în piatră deasupra ușii de intrare a vechii tipografii se poate citi:

„Tipografia Nifon.

Această tipografie s'a zidit din temelie cu binecuvântarea Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei D. D. Nifon, în al doilea an al arhipăstoriei sale, — Anul 1852 August 1”.

târziu a tipografiei Cărților Bisericești, urmașă a vechei tipografii Nifon.

Chiar dacă vreme de câțiva ani nu se mai vorbește tot atât de stăruitor despre o editare de cărți bisericești vedem că, în 1879, Episcopul Melhisedec citește în ședința Sf. Sinod¹⁾ raportul privitor la tipărirea *Cărții de Tedeum* și, cu acest prilej, se hotărăște ca tipărirea să se facă prin licitație în 12.000 de exemplare. Proiectul nu a fost realizat. În orice caz, cinci luni mai târziu, Mitropolitul Primat Calinic Miclescu²⁾ constată că dorința nu a fost satisfăcută și că, în locul tipăririi de către organele sinodale a cărților bisericești, nu s'a oferit decât „un domn izrailit” care întreprinde retipărirea acestor cărți bisericești cu litere latine printre cari „*Mineele*” pe care însuși Mitropolitul Primat le-a și corectat.

Acest fapt, trezind luarea aminte a sinodalilor s'a pus, din nou, în discuție chestiunea revizuirii și retipăririi cărților de slujbă ce nu se mai găseau, mai ales că erau căutate cărți tipărite cu litere latine.

S'a alcătuit atunci, o comisie, — compusă din Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, Episcopul Melhisedec al Romanului, Episcopul Inochentie al Buzăului și arhieriei Silvestru Bălănescu și Inocențiu Ploeșteanu, — având menirea să întocmească un regulament pentru executarea acestei revizuii și tipăririi a cărților de ritual. Raportul Comisiei, întocmit de Episcopul Melhisedec, a fost prezentat Sf. Sinod, împreună cu proiectul de regulament.³⁾

Au avut loc discuțiuni aprinse căci se mai găseau apărători ai literelor chirilice între cari se număra și Episcopul Melhisedec. Dintru început s'a cerut amânarea discuției ca problema să fie mai bine studiată în

1) Ședința din 18 Ianuarie 1879.

2) Ședința Sf. Sinod din 4 Iunie 1879.

3) În sesiunea din toamna anului 1880.

legătură cu nevoile vremii, unii pretinzând încă prezența cărții de slujbă cu litere chirilice știut fiind că mare parte din preoți erau grămățici, cari nu puteau ceti cărțile tipărite cu litere latine.

Prin stăruința însă a Ministrului Cultelor, V. A. Ureche, regulamentul a fost votat, fiind apoi sancționat.¹⁾

Articolul 2 din acest regulament prevedea înființarea *Tipografiei Cărilor Bisericești*.

Articolul 11 din acelaș regulament mai prevedea că Președintele Sf. Sinod să aibe grije ca retipărirea cărților bisericești să se facă fără întârziere prin procurarea mijloacelor necesare pentru înființarea, întreținerea și organizarea tipografiei în vederea tipăririi cărților de slujbă. Ministrul Cultelor punea la dispoziție suma de 15.000 lei.

În vederea acestui scop, comisia, din îndemnul Sf. Sinod, cere prin Ministrul Cultelor tipografia luată de Stat din Mănăstirea Neamțu precum și aceea a Mitropoliei Ungro-Vlahiei și chiar resturile tipografiei dela Episcopia de Buzău.

Episcopul de Buzău dăruiește noiei tipografii a Cărilor Bisericești două prese și litera chirilică cu clișeele din tipografia pe care o mai avea.²⁾

Materialul tipografic și preșele ce aparțineau tipografiei bisericești întemeeată de Mitropolitul Nifon în 1852 și cari se cuveneau, cum era firesc, noiei tipografii a cărților bisericești, nu au mai ajuns la această destinație ele fiind date după cum am mai spus, de Ministerul Cultelor, Imprimeriei Statului.

În schimb, Ministerul Cultelor a pus la dispoziția tipografiei Cărilor Bisericești localul în care se află

1) *Monitorul Oficial* No. 140 din 25 Sept. 1881.

2) Mai târziu, una din aceste prese a fost dăruită unor călugări dela Atos. Pe când o transportau spre Sf. Munte, ea a fost confiscată de Turci. Cealaltă presă a fost vândută ca fier vechiu.

și azi și care, atunci, era școala primară No. 3, iar mai înainte, după cum pomeneste inscripția citată, fusese tipografia Nifon.

În felul acesta Mitropolitul Calinic a putut spune, în Noembrie 1881, la deschiderea Sf. Sinod că tipografia Cărților Bisericești atât de mult dorită de membrii Sf. Sinod este aproape a fi instalată și că, în urma stăruințelor depuse Primăria a înapoiat Mitropoliei casele „ce erau anume cu această destinațiune” iar comisiunea aleasă de Sf. Sinod a și procurat, din străinătate, literă trebuitoare pentru un început de editură.

Tipografia a folosit călugări drept lucrători ceea ce-i îngăduia să tipărească mai efin, conducător fiind Ioan Penescu.

Alți mireni cari mai lucrau la Tipografia Cărților Bisericești erau Fr. Göbl adus, — odată cu preșele și literele, — dela Viena, unde lucra la tipografia Imperială, precum și Ștefan Rasidescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Cum Tipografia Cărților Bisericești o socotim urmașă a Tipografiei Nifon, credem că se cuvine să amintim de unele tipăriri eșite din preșele acesteia din urmă, între anii 1852—1862. Firește că nu e vorba decât de cărți de slujbă : *Apostolul*, *Liturghii*, *Octoiul*, *Ceaslovul*, *Molitvenicul*, *Triodul*, *Evanghelia*, *Tipicul*, *Chiriadodromion*, *Mineele* (12 vol.) și *Tipicul bisericesc*.

În Tipografia Cărților Bisericești, cea dintâi tipăritură a fost fascicula 1 (No. 1), an. VI. (1882) al revistei Sf. Sinod, „*Biserica Ortodoxă-Română*”.

Cea dintâi carte de slujbă pusă în lucru la Tipografia Cărților Bisericești a fost *Orologiul Mare*¹⁾ (*Ceaslovul*). Tiparul acestei cărți, început în 1882 s'a termi-

1) După textul *Orologiului Mare*, tipărit de Mitropolitul Veniamin și revizuit de Sf. Sinod.

nat în 1887. Cartea aceasta s'a tras în 1000 de exemplare cuprinzând 100 coale în folio. Cu tipărirea ei s'a cheltuit, în acea vreme, suma de 60.000 lei și s'a pus în vânzare cu prețul de 15 lei exemplarul. Până azi a rămas cea mai voluminoasă și mai împodobită carte de ritual, bineînțeles cu mijloacele tehnice de atunci. Cuprinde icoane în culori, litere inițiale xilografiate și numeroase vederi de mănăstiri și biserici din țară. Lucrările de xilografie au fost executate de Iuliu Pop.

Intre primele cărți de slujbă tipărite la Tipografia Cărților Bisericești însemnăm în afara *Orologiului Mare* tipărit cum am spus între 1882—1887, — *Orologiul mic* (1886), *Psaltirea Mare* (1887), *Psaltirea Mică* (1883) *Evangelhia* (1889) *Prohodul* (1889) *Aghiazmatar* (1891) *Molitfelnicul* (1889) *Apostol* (1893) *Triodul* (1893) *Liturghii* (1894) *Catavasier* (1895) *Mineele* (1897).

Tipografia Cărților Bisericești își continuă activitatea pe acelaș tărâm și în anii cari au precedat marele războiu din 1916 iar după 1918 a putut îndeplini ca editură specializată un rol însemnat ca, azi, să fie socotită, pe bună dreptate, cea mai de seamă editură bisericească și de cărți în legătură cu problemele religioase.¹⁾

* * *

Fără urmă de îndoială că, dintre instituțiile de stat cu ramuri de activitate editorială, Academia Română ocupă locul de frunte.

Rostul acestor rânduri nu e să îmbrățișeze toată vasta activitate și întreaga dezvoltare a Academiei Române cuprinsă între anii 1866, data întemeierii ei, — și până azi. Ci acela de a reține doar acea parte de activitate, atât de bogată, care revendică pentru această

1) Cele mai multe din notele privitoare la trecutul Tipografiei Cărților Bisericești — al cărui director actual e Părintele Grigore Oancea, ne-au fost comunicate prin bunăvoința Părintelui Diacon Gheorghe I. Moiescu, asistent universitar, căruia îi aducem toate mulțumirile noastre.

instituție culturală dreptul de a fi așezată printre marile edituri ale țării la care, firește, interesul științific e singurul care călăuzește programul de lucru.

Această activitate începe puțin după înființarea Academiei Române, — a cărei denumire inițială a fost, pe temeiul Decretului Locotenenței Domnești a Principatelor Unite Române din 1 Aprilie 1866, *Societatea Literară Română*.

Chiar din scopul care a călăuzit înființarea Societății Literare Române se desprinde activitatea editorială din primele timpuri ale acestei instituții.

Intr'adevăr, C. A. Rosetti care fusese însărcinat și cu raportul suspomenitului decret al locotenenței Domnești a pornit dela ideea că scopul acestei Societăți, — sâmbure al viitoareii Academii Române, — era, după cum remarcă Dl. Prof. C. Rădulescu Motru¹⁾ nu de a face din limba națională o limbă de circulație universală cum a voit Richelieu cu limba țării sale la întemeierea Academiei Franceze ci „de a face din ea o dovadă a latinității și un mijloc pentru realizarea unității de cultură”.

Astfel, primele preocupări ale Societății Literare Române, ca și mai târziu când, după întocmirea statutelor, s'a numit „*Societatea Academică Română*” și după 1879 când, devenind instituție națională ia numele de *Academia Română*, — au fost alcătuirea unei ortografii, a unei gramatici și a unui dicționar al limbei române.

Când s'a trecut la realizarea practică, în fața a mai multor sisteme de așezare a ortografiei românești²⁾ a fost adoptat acela al lui Timoteiu Cipariu care s'a publicat sub titlul: „*Principie de orthographia romana*”.

Cu această lucrare putem spune că se inaugurează activitatea editorială a Academiei Române de azi, ur-

1) LXXV de ani dela înființarea Academiei Române (Cuvântare rostită în ședința festivă din 29 Mai 1941). Academia Română, Buc. 1941.

2) Se înfruntau sistemele de ortografie ale lui I. E. Rădulescu, Timoteiu Cipariu, Gavril Munteanu, Ion Sbiera și C. Massim.

DICTIONARIULU LIMBEI ROMANE

DUPO INSARCINAREA DATA DE SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA

ELABORATU' CA PROIECTU

DE

A. T. LAURIANU si J. C. MASSIMU.
BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCURESCI.

NOUA TYPOGRAPHIA A LABORATORIILORU ROMANI.

19 STRATA ACADEMIEI 19
1871.

Titlul Dicționarului limbei române de A. T. Laurianu și
I. C. Massimu. 1871.
Colecția Autorului.

mașa „Societății Literare Române” și a „Societății Academice Române”.

A urmat, apoi, întocmirea gramaticii pentru care s'a instituit și un concurs, premiat fiind, — în 1868, — manuscrisul lui Timoteiu Cipariu care a fost publicat un an mai târziu, — în 1869 — în prima sa parte (Analistica) iar partea doua (Sintactica) pusă deasemeni la concurs iar manuscrisul premiat a fost tot al lui T. Cipariu, publicat în 1877.

În ce privește *Dicționarulu limbii române* care a stârnit atâtea discuții aprinse, mulțumită strădaniilor lui Laurian și Massim, cari au fost însărcinați cu coordonarea și revizuirea materialului, întregul proiect al acestei lucrări a putut fi prezentat în ședința din 7 Septembrie 1876 și în răstimp de șase ani a fost tipărită în 2 volume, format în — 8° cuprinzând 2890 pagini iar glosarul cuprinzând 584 pagini.

În acest chip, programul editorial schițat dela începuturile Societății Literare Române a putut fi realizat în întregime.

* * *

După 1879, dată când în ședința din 29 Martie a acestui an ia denumirea de azi iar prin legea special întocmită se acordă o subvenție anuală pentru publicațiile sale, — în afara localului ce i-a fost dat în 1890 pentru depozitul de cărți și documente, — începe epoca de înflorire a editurii inițiată de Academia Română.

La aceste încurajări se adaugă aceea a participării active a primului Rege al României la lucrările Academiei și din îndemnul Său încep să lucreze și celelalte trei secțiuni, — prevăzute în organizarea din 1867, și anume: secțiunea literară filologică, secțiunea istorică arheologică și secțiunea științelor naturale.

Se cuvine să spunem că, tot din îndemnul Regelui Carol I, s'au început lucrările acelui *Etymologicum*

Magnum Romaniae, — lucrare cu care au fost însărcinați, succesiv, B. P. Hașdeu, iar mai târziu când lucrarea e denumită „*Dicționarul limbei românești*” Al. Philippide și apoi Sextil Pușcariu și care-și așteaptă, și azi, realizarea.

Sporirea producției, pe plan editorial, crește an cu an începând dela 1879.

Pe lângă lucrările amintite au fost date la iveală, după cum afirmă în cuvântarea sa fostul președinte, D-l Prof. Rădulescu-Motru, o serie de retipăriri după texte de literatură veche, lucrări de etnografie și folklor, o bibliografie științifică a României, lucrări de istorie și critică literară, de artă și filosofie, comunicările făcute și apărute în memoriile secțiunilor, — din care au apărut până acum numeroase volume pe cari le vom enumera.

Secția istorică s'a arătat nespus de activă prin rodnică participare a marelui N. Iorga. Ea a putut publica texte de scrieri istorice, documente externe și interne, studii și cercetări, rapoarte pentru culegeri de documente și pentru exploatări arheologice, propuneri și comunicări, — acestea din urmă fiind cuprinse în cincizeci de volume, — iar celelalte secțiuni publică buletine științifice, memoriile secțiunii științifice, lucrări originale cari au apărut până acum într'un număr de 61 de volume, studii și cercetări științifice, monografii științifice, într'un cuvânt, Academia Română izbutind să înglobeze, în activitatea ei editorială, toate ramurile în cari s'a cheltuit gândirea românească.

* * *

E această activitate ce se oglindește în *Catalogul* pe care Academia Română l-a dat la iveală în 1937, întocmit cronologic, în prima parte a lui și alfabetic

în partea doua și a cărei sinteză o putem da în următoarea enumerare¹⁾:

1) *Analele*, — seria I, vol. I—XI; seria II, vol. I—LXII.

2) *Memoriile* (literare, istorice, științifice) — seria I (în *Anale*) ; seria II, (vol. I—XLI) ; seria III, (vol. I—IX, vol. I—XXV, vol. I—XVIII).

3) *Bulletin de la Section historique* (vol. I—XXIV),

4) *Bulletin de la Section scientifique* (vol. I—XXIV).

5) *Bulletin de la Section littéraire* (vol. I—II).

6) *Colecția Documentelor Hurmuzachi* (vol. I—XX, supl. I: 5 vol. II: 3 vol.).

7) *Din viața poporului român* (vol. I—XL).

8) *Anuarul Arhivei de Folklor* (vol. I—VI).

9) *Autori clasici traduși* (7 autori în 14 volume).

10) *Publicații economice* (8 vol.).

11) *Publicații bibliografice* (4 autori în 23 vol.).

12) *Publicații etnografice* (18 autori în 20 vol.).

13) *Publicații filologice* (22 autori în 30 vol.).

14) *Publicații istorice* (28 vol.).

15) *Publicații științifice* (7 vol.).

16) *Publicațiile Fond. Simu* (5 vol.).

17) *Publicațiile Fond. Al. Știrbey* (12 vol.).

18) *Publicațiile Fond. Adamachi* (10 vol.).

19) *Studii și cercetări* (vol. I—LX).

20) *Etudes et recherches* (vol. I—XVI).

21) *Discursuri de recepție*.

Avem, la data când scriem aceste rânduri, — un total de 510 volume, ceea ce ținând seama că această operă editorială se adresa numai oamenilor de specialitate, a acestui cerc restrâns de cercetători în diferitele domenii, accentul activității nu cădea pe nota comercială ci exclusiv pe aceea de îndrumare spirituală, de propagandă științifică și de cunoaștere a gândirii ro-

1) Pe care o avem din comunicarea ce atât de binevoitor ne-a dat-o d-l G. Băiculescu, bibliotecarul Academiei Române.

mânești și dincolo de hotarele țării. Tirajul cărților nu a putut fi, deci, mare. El este, pentru publicațiile Academiei Române, — de 1000 exemplare. Deci, ținând seama că s'au tipărit 510 volume, avem un tiraj total de 510.000 exemplare care, în acest răstimp, cuprins în trei pătrare de veac reprezintă, de bunăseamă, o cifră destul de însemnată mai ales dacă subliniem faptul că activitatea editorială deși începută în 1869, adică trei ani după Decretul Locotenenții Domnești a Principatelor Unite, — ea nu a luat dezvoltarea pe care o cunoaștem decât din 1879 când devine cu adevărat o instituție națională și începe să se bucure de o subvenție anuală pentru tipărirea publicațiilor ei. Adică într'un interval de timp de aproximativ 60 de ani.

E foarte adevărat că această prodigioasă activitate editorială s'a bucurat de îndrumările celor mai luminați oameni ai neamului, începând cu un Eliade Rădulescu și C. A. Rosetti, ei înșiși după cum am văzut, cunoscători ai vieții și problemelor editoriale, cu Dimitrie Sturza, Ion Bianu, N. Iorga, G. Țițeica, C. Rădulescu-Motru și Al. Lapedatu, și sfârșind cu actualul președinte al Academiei Române, D-l Prof. I. Simionescu, care, aflat, — sub acest raport al dragostei pentru editura românească și pentru tot ce se leagă de viața cărții — pe linia lui I. Eliade Rădulescu, Asachi și C. A. Rosetti, nu e numai omul de știință, omul de mare cultură și de gust, scriitorul de talent atât de prețuit de cititorul român dar și în ceceace ne interesează — în cadrul vieții noastre editoriale, fiind președintele consiliului de administrație al editurii „Cartea Românească” — e, totodată, prin constanta participare la rânduirea editorială dela noi, îndrumător de preț și sprijin statornic pentru întreaga editură românească. Era firesc ca, și la *Academia Română*, al cărei președinte e azi, să dea, prin pasiunea de carte ce-l însuflețește, un avânt editurii acestei instituții, ceea ce se vede dealtminteri, prin nouile publicații apărute și prin

proectele, ce, desigur, vor fi realizate și vor purta pecetea acestei personalități aparținând nu numai culturii românești dar și editurii românești.

* * *

Către sfârșitul veacului trecut, — în 1896, — ia ființă o editură care, în dezvoltarea cărții românești și a materialului didactic, — a avut unul din cele mai însemnate roluri. Sub ministeriatul lui P. Poni și din inițiativa ministrului se întemeează acea „*Casă a Școalelor*”, căreia i s'a dat menirea de a suplini unele lipsuri ale editurii particulare, care nu-și putea îngădui luxul întreprinderilor sortite dintru început deficitului. Erau o seamă de lucrări pe cari numai Statul, — în organizarea defectuoasă la care era supusă cartea, — le putea tipări și răspândi neținând seama de acele considerații de ordin strict comercial care poruncește anumite percepțe, ca să le spunem astfel, de balanță comercială.

E foarte adevărat, că, dacă întreprinderile comerciale, — măcar acelea cari au făcut dovada unei destoinicii necontestate, — s'ar fi bucurat de un sprijin cât de mic din partea Statului pentru inițierea de lucrări oarecum speciale, firește că această editură de Stat n'ar fi înregistrat atâtea deficite, cartea s'ar fi bucurat de o mai adâncă răspândire și inițiativa particulară ar fi fost învrednicită de un meritat și încurajator impuls. Niciodată, în istoria mai apropiată a editurii românești, nu a fost semnalat cazul când s'ar fi cerut, de către Stat, editarea pe baze comerciale, a unor lucrări cărora să li se asigure o răspândire minimă, sortită să acopere, — cel puțin o parte din cheltuelile investite, — adică o răspândire fie pentru biblioteci publice, fie pentru nevoia cercurilor interesate. Și azi, orice editură românească e asaltată, — la apariția unei cărți — de atâtea cereri din partea tuturor bibliotecilor publice, populare, sătești,

învățătoresți, încât ar putea epuiza un tiraj. Și ne gândim dacă acest rol de înființare, organizare, control și aprovizionare a tuturor acestor biblioteci solicitante nu și l-ar putea îndeplini însuși Statul cu folos și pentru aceste nevoi obștești și pentru o dreaptă încurajare a cărții.

Din această pricină, cei mai mulți editori, — în ciuda bunelor intenții ce-i însuflețesc, — sunt siliți să țină seama, în primul rând, de considerații mai puțin sentimentale și mai mult comerciale, și fără îndoială, că, tot din această pricină a luat ființă acum cincizeci de ani o editură de stat ca această *Casă a Școalelor* iar, mai aproape de noi, acea editură regală de mare hărnicie care, de-asemeni, — prin numeroasele sprijine acordate, — a putut împlini goluri.

Aceasta nu înseamnă că aceste goluri nu au fost împlinite, de multe ori, și de editura particulară, — adică de acea editură care nu se bucura de niciun sprijin, atunci când nu i se aruncau în cale greutăți. Dar numai cei inițiați în tainele editurii românești din ultimele opt decenii cunosc sacrificiile îndurate.

Casa Școalelor, trebuie să recunoaștem și-a îndeplinit cu cinste rolul de mare editură care i s'a atribuit.

Numai după doi ani de funcționare tipărește, — între 1898 și 1900, — numeroase tablouri istorice, tablouri religioase și icoane, tablouri demonstrative pentru unitățile de măsură și corpuri geometrice, hărți, — ale României și ale continentelor, — tablouri intuitive de botanică și zoologie, albume de cusături și țesături, albume de ouă încondeiate, de covoare, — deci tot lucrări necesare școlilor de diferite feluri.

Iar ca editură propriu zisă se cuvine să notăm că, dela întemeiere, *Editura Casei Școalelor* a dat la iveală treisprezece biblioteci în cari au apărut 1372 lucrări totalizând până'n preajma războiului, 7.606.157 exemplare.

E o bogată activitate editorială care se adaugă la seria tablourilor amintite.

Aceste treisprezece biblioteci sunt:

Biblioteca populară, — care a tipărit, în acest răstimp, 216 lucrări cu un tiraj total de 2.086.730 exemplare.

Biblioteca „Steaua”, — totalizând 216.000 exemplare.

Biblioteca pedagogică numărând 148 de lucrări într'un tiraj total de 640.154 exemplare.

Biblioteca traducerilor clasice având editate 183 de lucrări în 918.332 exemplare.

Biblioteca cărților didactice, — pentru școli speciale, — cu 182 lucrări înregistrând un tiraj total de 613.000 exemplare.

Biblioteca pentru tineret și școlari, cu 203 lucrări în 1.233.850 exemplare.

Biblioteca literară cu 145 lucrări în 720.156 exemplare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biblioteca cursurilor universitare, având 41 de lucrări în 121.135 exemplare.

Biblioteca artistică numai de 2 lucrări dar într'un tiraj de 60.000 exemplare.

Biblioteca științifică de sub conducerea unor șavanți ca profesorii David Emanuel, I. Simionescu, Dr. A. Babeș, Dr. P. Bogdan, — având tipărite 17 lucrări în 51.000 exemplare.

Biblioteca filosofică-pedagogică și juridică cu 22 lucrări în 182.300 exemplare.

Biblioteca filosofică cu 10 lucrări în 33.500 exemplare.

Biblioteca istorică, — ce a fost sub conducerea lui N. Iorga, — și care a dat la iveală 7 lucrări în 47.000 exemplare.

Numai această însușire e suficientă pentru oglindirea unei activități cu adevărat îmbelșugată care dacă s'a arătat, uneori, din pricina organizării ei în cadrul

Statului, oarecum defectuoasă sub raportul strict comercial, s'a dovedit, în schimb, plină de învățământ pentru editura particulară. Privită în această lumină, activitatea editorială a *Casei Școalelor* poate fi judecată sub titlul unor folositoare experiențe, — să le spunem de laborator, — nespuse de prețioase editurii particulare.

* * *

În cadrul editurilor de Stat putem îngloba și Fundațiile Regale, a căror activitate, aidoma celor dintâi, cu toată autonomia de care dispune, se bucură de încurajarea Statului, fără a fi însă sub controlul lui, Fundațiile Regale fiind din acest punct de vedere asemănătoare cu editurile particulare. Fundațiile în număr de cinci — nu sunt de dată recentă, ci numai unirea lor într'o singură organizație datează din *Aprilie 1933*. Cea mai veche dintre fundații, — e vorba de „*Fundația Universitară Carol I*”, împlinește aproape cinci decenii de la întemeiere, — apoi *Fundația „Principele Carol”*, azi „*Fundația Culturală Regele Mihai I*”, „*Fundația Ferdinand I*” la Iași, „*Institutul de Cercetări științifice*” din Cluj și, în sfârșit, a cincea din 1933 „*Fundația pentru Literatură și Artă*”. Toate aceste fundații au fost întrunite într'un organism central de conducere, sub denumirea de *Uniunea Fundațiilor Culturale Regale*.

În jurul acestor fundații s'au înfiripat rodnice activități editoriale, — lucrări științifice și publicații periodice, — dar, mai ales, s'au pus bazele uneia din cele mai active edituri de către cea mai nouă dintre Fundații, am pomenit „*Fundația pentru Literatură și Artă*”.

Diferite colecții și biblioteci caracterizează activitatea editorială a acestei fundații culturale regale.

Biblioteca „*Energia*” care, prin volumele publicate, — originale și traduceri, — a realizat scopul de „a sti-

mula spiritul de inițiativă, curaj și sacrificiu atât de necesar în dezvoltarea națiunilor". Biblioteca „Energia” a întâmpinat un netăgăduit succes în marele public, — mai cu osebire în rândurile tineretului, — ceea ce a îngăduit tiraje destul de ridicate.

Colecția „*Enciclopedică*” al cărei titlu încheie, în el, programul, a cunoscut de-așemenea un îndreptățit succes. Cărțile apărute în această colecție înfățișează o autentică biruință editorială, ele purtând semnătura Profesorului Giurescu cu a sa *Istorie a Românilor*, lucrare cu care s'a inaugurat colecția. Printre cei cari au colaborat la această colecție, menționăm: Prof. I. Simionescu, Dr. G. Banu, Prof. Cartoian, G. Călinescu și alții.

În „*Colecția Autorilor Români Contemporani*” s'au publicat operele scriitorilor români din cei consacrați cât și promovându-se scrisul multor tineri.

Pentru cei dintâi a luat de altminteri naștere, în cadrul suspomenitei colecții, acele „*Ediții Critice Definitive*” în care a apărut și va mai apare opera comentată a celor mai de seamă reprezentanți ai scrisului românesc, din trecut ca și din zilele noastre, fără a fi dați la o parte chiar și acei „scriitori români uitați”..

Au apărut deci în cadrul acestei activități editoriale toate manifestările spiritului contemporan, — nu numai cele românești, — apărând, prin străduințele „*Fundației pentru Literatură și Artă*” romanul, versul, cartea de știință, cartea de popularizare, eseu, critica.

Tot de către această Fundație se tipărește „*Revista Fundațiilor Regale*” care prin linia ei sobră și obiectivitatea de conducere dă prilej unei manifestațiuni de înaltă ținută culturală.

De către „*Fundația Culturală Regele Mihai I*” s'au tipărit acele minunate volume intitulate destul de sugestiv: „*Cartea Satului*”, care au umplut cu sfaturi, datini și slovă neaoșe toate meleagurile țării noastre, com-

pletând gustul cetitului la sate cu prea frumoasa revistă populară „Albina”.

Printre editurile cari nu pot fi trecute în rândul instituțiilor de inițiativă particulară, „*Fundația pentru Literatură și Artă*” împreună cu celelalte patru Fundații se înscriu fără urmă de îndoială, — grație realizărilor lor, — printre editurile cele mai harnice și mai vrednice de recunoștința iubitorului de carte din România.

* * *

Cum editura particulară nu a putut să-și însușească un program de tipărire a cărții științifice și de specialitate, acestea s’au bucurat de un sprijin oarecare din partea Statului atunci când asemenea lucrări nu constituiau o preocupare editorială a autorilor noștri.

De-aceea suntem ispitiți să încadrăm această ramură de activitate editorială în acest capitol.

Intr’adevăr, cartea științifică trebuie să constatăm, desigur cu îndreptățită părere de rău, că încă nu dispune de edituri a căror activitate să se îndrepte exclusiv asupra acestor fel de lucrări. Nu avem edituri de știință pură, — ca, de pildă, Gauthier-Villars la Paris, — sau I. Springer din Berlin, sau specializate cum ar fi, în medicină de exemplu, Maloine și Masson tot în capitala Franței sau Georg Thieme din Leipzig, cum nu avem nici o editură militară de felul aceleia pe care ne-o înfățișează tot Franța prin Berger-Levrault sau Lavauzelle.

Aceasta nu înseamnă că, și la noi, cartea științifică nu s’a bucurat de dezvoltare.

Cum bine observă D-l Petre Sergescu, profesor de matematici la Universitatea din Cluj și membru corespondent al Academiei Române¹⁾, cartea de știință a

1) Conferință rostită la microfonul postului nostru de radio-difuziune, în ziua de 15 Martie 1943 despre „Istoria Cărții Științifice”.

circulat, la noi, până chiar după întemeierea Academii-
lor, sub formă de manuscrise. Dintre acestea se mai
păstrează o parte din cele rămase de pe urma cursu-
rilor predate la Academia din Iași și Academia din
București, — aflătoare în biblioteca Mitropoliei și a
Seminarului din Iași, ca, de pildă, manuscrisele lui
Teofil Coridoleu cu o *Astronomie* și o *Fizică*, Nikifor
Teotokis cu o *Aritmetică* (1758) și o *Geometrie* (1764),
— Forneiu cu o *Trigonometrie* sau Cercel cu un curs de
matematici.

Abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea încep să a-
pară manuale în locul manuscriselor.

Cum am văzut, Românii din Ardeal dispuneau de
tiparul din Viena, Buda și Blaj tipărindu-se cărți de
știință de pildă la tipografia românească dela Univer-
sitatea din Buda unde cenzori și corectori pentru aceste
lucrări erau Samuil Micu Clain, Gh. Șincai și Petru
Maior.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În străbaterea pe care am făcut-o dealungul di-
verselor epoci ale editurii românești am pomenit de
aceste cărți de știință în majoritatea lor manuale didac-
tice ori lucrări de popularizare.

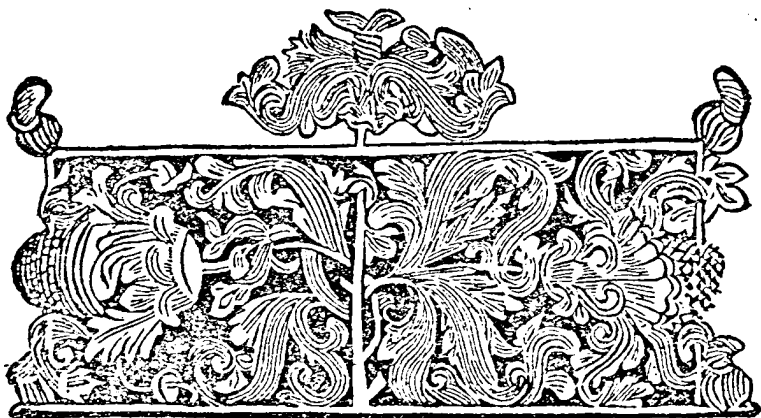
Cartea de știință, așa cum e ea înțeleasă de cerce-
tători, și de oamenii de specialitate, nu a fost cunoscută,
de fapt, la noi, decât din străduințele Academiei Române,
care, în această direcție, a dat, desigur, un punct de
plecare. Un punct de plecare nu încă pentru inițiativa
particulară ci pentru alte instituții științifice. Astfel, —
tot D-l Petre Sergescu ne informează, — Universita-
tea din Cluj și-a organizat un oficiu de editură știin-
țifică. Pentru tipărirea lucrărilor, această organizație
editorială a Universității Clujene cheltuia, anual, 600.000
lei. În douăzeci de ani, Universitatea din Cluj a putut
publica peste 350 volume însumând 110.000 pagini, 20
manuale universitare, 30 colecții periodice cu 218 vo-
lume, 20 colecții neperiodice cu 113 volume.

Mutat la Timișoara acest oficiu de editură al Universității din Cluj își continuă activitatea.

Fără urmă de îndoială că aceste inițiative deschid drumul, — pentru mai târziu, — acelor edituri particulare românești cari, prin sporirea instituțiilor universitare și a numărului celor cari se interesează de cartea științifică, își vor putea asigura debușeul necesar sortit să pună la adăpost de nereușită orice întreprindere având caracterul comercial.

Nu e mai puțin adevărat, — și acest lucru ni-l îngăduim să-l spunem în paranteză, deci fără să stăruim prea îndelung asupra lui, — că, printr'o metodică organizare la care, firește, se impune să participe și Statul acordând o efectivă încurajare, s'ar putea ajunge la întemeierea unei edituri pur științifice la care colaborarea oamenilor de specialitate să fie obligatorie.

Iată problema ce îndrăznim să o ridicăm și cu a cărei rezolvare fericită nădăjduim că se va însărcina ziua de mâine.

Din Noul Testament tip. la Alba Iulia 1648.

XVII.

EDITURI ROMÂNEȘTI DINCOLO DE HOTARELE VECHEI ROMÂNII.

Nu mult înainte de întregirea României, — încă din prima jumătate a veacului trecut, — o mișcare editorială pe care o vedem destul de puternică se desenează nu numai dincolo de Carpați dar chiar și mai departe.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am vorbit de activitatea editorială românească la Buda a lui Zaharia Carcalechi, după cum vom vedea atunci când vom pomeni de cărțile apărute în capitala Ungariei.

Dar, o editură românească și-a semnalat activitatea și în Stiria, la Graz.

Intr'adevăr cunoaștem un catalog de cărți editate la librăria *Paul Cieslar din Graz, Hamerlinggasse 1.*

Cum s'a făcut ca această editură românească să ajungă în Stiria sau cum s'a putut ajunge ca un librar din Graz să devină în acest oraș editor român și cine-i acest librar editor Paul Cieslar, ne lămurește o notă manuscrisă semnată I. Moisil adăugată la sfârșitul menționatului catalog aflător la Academia Română.

„Încă de pe la anul 1870 — ne informează această notă, ce poartă data Octombrie 1929 — studenții români cari urmau la Universitatea din Graz (Stiria) stăteau în relațiuni cu librarul de acolo Paul Cieslar. Astfel au fost studenții ardeleni: Artamiu P. Alexi și

Paul Tanco, — mai târziu profesori la Liceul românesc din Năsăud I. C. Drăgescu (medic la Constanța-Craiova) ș. a. și mai târziu, Aug. Frățilă, G. Candrea, Sever Ganea, ș. m. a.

A. P. Alexi, profesor de științe naturale la Năsăud (dela 1893—1896) împreună cu profesorul de religie și istorie Maxim Pop, tot de aici, (1865—1892) au publicat „*Resbelul oriental ilustrat*” în anul 1878, editat de P. Cieslar și, în special, partea relativă la războiul româno-turc. (Pentru care au și fost decorați de Regele Carol I).

Tot la Cieslar a apărut și „*Resbelul franco-german din 1870—71*” de A. Bujor, pe vremea aceea student acolo.

Un alt student, Nicolae Enescu, a publicat trei lucrări: „*Schițe geografice*”, „*Tipuri din antichitate*” și „*Asasinul invizibil*”.

Nicolae Enescu era din comuna Bran (Brașov), a urmat medicina în Graz și în urmă fu medic în com. Novaci (Gorj) unde muri între anii 1905—1908. Din vânzarea cărților pe cari le-a publicat, autorul a putut să-și urmeze studiile acolo.

Toate cărțile din editura lui Cieslar erau foarte frumoase tipărite și ilustrate.

După cum îmi spunea Nic. Enescu, acest librar P. Cieslar ar fi fost român istrian”.

Dar, pe lângă aceste cărți semnalate de nota I. Moisi mai găsim în catalogul librăriei editoare P. Cieslar din Graz o „*istorie naturală*” (pentru cursul I) de E. Andreescu pe care editorul o anunță că „este aprobată deja pentru școalele populare din Ungaria și sperăm că se va aproba și de celelalte autorități școlare române”. Apoi, „*Globul pământesc și misterele lui*”, de G. Nicolescu, — un roman istoric, intitulat „*In Exil*”, de J. Codrescu și tot de acelaș autor, un roman în trei tomuri, „*Vânătoarea de aur*”, — chiar și tălmăciri din diferite limbi străine, ca, de pildă, *Pillone*, de Bergsoë,

„narațiune interesantă a renumitului scriitor șvedian”, descriind „viața unuia din cei mai renumiți bandiți italieni”, — apoi alt roman de G. Buzdugan intitulat „Sibille Sates”, „narațiune californică dându-ne viața minerilor din California”, — o altă „narațiune” — de data aceasta „italiană” — „*Banditul fără voie*” — istorioară care „are meritul de a fi adevărată”.

Nu lipsesc nici culegeri de glume ca acea „umorescă foarte nostimă conținând o mulțime de scene interesante și iritatoare” sau acele „*Picături întăritoare*” semnate Păcală G. Glumețul.

Vedem dar o activitate editorială care, chiar dacă nu e prea bogată e destul de eclectică. La cărțile de școală și de literatură puțin sensațională adaugă, după cum vedem, o literatură umoristică minoră care e compensată, însă, și de editarea unor tablouri istorice ca, de pildă, „*Luarea unui drapel turcesc de un roșior român*”, „*Ocuparea Plevnei*”, „*Reîntoarcerea Regimentului 13 de Dorobanți și primirea lui în Iași*”, „*Foia memorabilă la Împăratul Josif II*”, în care se vede „între altele când primesce în audiență pe Horia”.

* * *

De-altminteri, dincolo de Carpați a pulsat dintru început, o intensă viață editorială. Fiecare centru românesc din Ardeal, prin străduințele cărturarilor și luptătorilor de aici, a înfățișat o constantă preocupare pentru tipărirea de cărți.

Mai mult, chiar mai departe de Ardeal, — la Budapesta, — acești cărturari ai Ardealului găseau mijlocul tipăriturilor și vom vedea că, în capitala Ungariei, chiar înaintea instalării lui Zaharia Carcalechi, apăreau cărți pentru folosul învățământului românesc din Ardeal, mai ales.

Nu intrăm în considerații de ordin istoric menite să ne lămurească pricina pentru care românii ardeleni căutau să tipărească lucrări, — mai cu osebire de interes

didactic, — chiar mai departe de granițele Ardealului, ca, de pildă, la Buda sau cum am văzut, la un Paul Cieslar din Graz. Insemnăm acest fapt sub titlul unui moment editorial românesc, adăugând observația că, dela o anumită dată, această editură românească refugiată în centre atât de puțin românești se va cheltui în cuprinsul Ardealului și anume în cât mai multe orașe.

Cum se poate lesne observa, interesul editorial era aproape exclusiv îndreptat spre viața școlarului, pentru grija școalei românești și pentru problemele de ordin didactic. Iată deci vom vedea, încă din primii ani ai secolului trecut, un belșug de cărți cu acest conținut.

Intr'un catalog al cărților pedagogice românești, aparținând librăriei Arhidiecezana din Sibiu¹⁾, găsim o oglindă a acestei vieți editoriale risipită în centrele ardelenesti și prelungită până la Budapesta. Catalogul întocmit de Dr. Onisifor Ghibu, ne dă prin această sistematizare a cărților cuprinse în el, prilejul să desprindem un aspect al acestei vieți editoriale ardelenesti.

Sunt, afară de Buda, Sibiu, Caransebeșul, Aradul, Blajul, Brașovul, Făgărașul și Gherla, cari slujesc drept adăpost unei activități editoriale stărnită fie de cărturarii grupați în jurul centrelor religioase, ca, de pildă, acela dela Seminarul Greco-Catolic din Blaj sau dela editura Librăriei Diecezane din Arad, fie de inițiativa particulară, fie chiar de librari-editori pur și simplu cari vedeau, în tipărirea și răspândirea cărților românești în Ardeal nu numai un interes exclusiv cultural dar și unul comercial.

* * *

Din cercetarea acestor cataloage ca, de pildă, cele pomenite dela librăria Arhidiecezană din Sibiu, dela editura Diecezanală din Arad, dela librarul Filtsch din

1) Apărut la Sibiu, în 20 Sept. 1910 la Librăria Arhidiecezană și întocmit de Dr. Onisifor Ghibu.

Sibiu și mai târziu, — în acelaș oraș, dela librăria editoare W. Krafft, urmaș al lui Filtsch, cuprindem cele mai de seamă cărți apărute în Ardeal dela începutul secolului trecut și până nu mulți ani înainte de declanșarea marelui războiu din 1914.

Insemnăm o parte din cărțile apărute la Buda ca să ne dăm seama de acest început de activitate editorială românească desfășurată în capitala Ungariei.

În primul rând lucrarea lui Gh. Lazăr, — „*Povățuitorul tinereții către adevărata și dreapta citire*”, — a apărut la Buda în 1826, — după ce, înainte cu opt ani, în 1816, apăruse tot la Buda și o tălmăcire după Campa, datorită lui I. Theodorovici, „*Descoperirea Americii*”, iar, în 1833, o „carte morală” intitulată „*Theophron sau iscusitul sfătuitor pentru neiscusita tinerețe*”. Dar chiar înainte de aceste lucrări a apărut la Buda, volumul intitulat: „*Regule scolastice*”. (Buda, 1806). „*Pedagogia*” și „*Metodica*” lui Naum Petrovici apar în 1818. „*Învățăturile pentru tinerețe*” apar la Buda în 1827 iar în 1830 apare lucrarea „*Diregătorul bunei creșteri*” de D. Bojinca.

Se cuvine adăugată, la toate aceste lucrări apărute dincolo de granițele românismului dar pentru folosul exclusiv al Românilor din Ardeal și acea „*carticea pentru învățătorii Nuuniților românescilor mai mici în școli în împă- și crăeștilor țări*”, apărută la Viena încă la sfârșitul sec. al XVIII-lea, în 1785.

Tot la Viena au apărut de asemeni cărți încă la sfârșitul sec. al XVIII-lea ca de pildă acele „*Observații gramaticești asupra limbii române*” de Enache Văcărescu și, tot de acelaș autor, *Gramatica Română* (Viena 1787).

* * *

La Sibiu se pare că a fost centrul cel mai activ, judecând după numărul cărților apărute semnalate de bibliografii și de cataloagele librăriilor-editoare locale.

I. 142.100.

В І А Ц А,

и

П И Д Д Е Л Е

и

Е О О П.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

С Н Б І Ю,

и Типография А.В. Гольдберг в Казани

1 8 3 4

Titlul volumului *Viața și pildele prea înțeleptului Esop*. Sibiu 1834.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

Notăm la întâmplare o parte din acestea, în ordinea apariției, cari ne dau aspectul căutat al vieții editoriale ardelenesi înainte de Întregire. „*Icoana creșterii rele cu mijloacele de a o face și mai rea*”, „*Prelucrare pentru români*” după Saltzmann de Andrei Mureșanu (Sibiu 1848); „*Modul de educație la Romani, Greci, etc.*” de M. Bota (Sibiu, 1858); O „*adunare a cuvântărilor comisarilor școlari din anii 1863—1864*” (Sibiu, 1864); „*Instrucțiunile pentru învățători*” ale Baronului A. de Șaguna (Sibiu 1865 și 1869); „*Despre simțăminte*” de N. Cristea (Sibiu 1871); Manualele didactice ale lui I. Popescu, „*Compuctul în școala poporală*” (Sibiu 1875) și „*Compendiu de pedagogie*” (Sibiu, 1876); „*Principii de pedagogie generală*” de Dr. T. Pușcariu (Sibiu 1880); o „*Pedagogie*”, o „*Psihologie*”, o „*Metodică pentru studiul religiunii*” (Sibiu, 1882); lucrările D-rului D. P. Barcianu, „*Lucrul de mână în școalele de băeți și institutele pedagogice*” (Sibiu 1885) și „*Elemente de istorie naturală pentru școalele populare*” (Sibiu 1881); „*Igiena școlară*” de I. Beu (Sibiu 1904); „*Exercițiile de stil în școala poporală*” de D. Lapădat; „*Conferințele învățătoarești arhidiecezane*” (Sibiu 1898); lucrările didactice de Span (Sibiu 1903—1909); un „*Dicționar de muzică*” de T. Popovici (Sibiu 1905); „*Studiile pedagogice și discursurile*” de Dr. V. Bologa (Sibiu 1909) și multe altele.

La acestea vom adăuga acelea apărute la editura W. Krafft care pare a fi polarizat, în jurul ei, la un moment dat, această viață editorială românească încadrând-o într’o organizație cu adevărat comercială. Privită din acest punct de vedere, — al editurii comerciale, — vom închina rânduri speciale acestei edituri sibiene.

* * *

La Arad, Brașov, Caransebeș, Blaj, Gherla, Făgăraș, deasemeni apar cărți românești luând ființă tot-

odată librării menite să răspândească aceste cărți precum și acelea trimise de editorii din vechiul regat cu cari se aflau în statornică legătură.

Așa, de pildă, „*Despre institutul preparandial*” de D. Țichindeal (Arad, 1813); „*Iubirea față de copii*” de Dr. St. Petrovici (Arad, 1873); „*Compendiu de pedagogie*” (Arad, 1880); „*Istoria pedagogiei*” de Dr. P. Pipos (Arad, 1906); „*Prelegeri metodice din istorioare biblice*” (Arad, 1908); „*Cuvântare scolaricească*” de G. Barițiu (Brașov, 1837); „*Disciplina și Devotamentul în serviciul educației*” și „*Idealul învățătorului român*” de I. Darius (Brașov, 1883); „*Greșelile Învățătorilor*”, traducere după I. Hughes de V. Goldiș (Brașov, 1894); „*Promovarea elevilor*” de D. Făgărășanu (Brașov, 1897); „*Chemarea Învățătorului*” de I. Bota (Brașov, 1899); „*Conferințele Pedagogice*” de V. Onițiu (Brașov, 1897-1900); „*Istoria Școalelor Românești din Brașov*” de A. Bârseanu (Brașov 1902); „*Analize psihologice pentru învățământul secundar*” de Dr. I. Blaga (Brașov, 1903); „*Lecții de istorie naturală*” de R. Trișcu (Brașov, 1907). Iar la Caransebeș „*Cugetări asupra creșterii omului*” de T. Barzu (Caransebeș 1885); „*Convorbiri pedagogice*” de Hodoș Enea; seria de cărți didactice ale lui G. Joandrea, „*Religia în școala veche și în școala nouă*”, „*Religia în școala populară*” de Dr. P. Barbu (Caransebeș 1899) etc.

Și, în aceeași epocă, apar la Blaj, cărți având în cuprinsul lor aceleași preocupări:

„*Educație și instrucție generală*” de S. Muntean (Blaj, 1874); o „*schităre de prelegeri pedagogice*” după Fr. I. Herbart (Blaj 1901); „*Educația la Romani*” de G. Precup (Blaj, 1910); tot la Blaj au apărut „*Acte și Documente lat.-romanesce*” de T. Cipariu (Blaj, 1855);

Sub același titlu de informație găsim, la Gherla și Făgăraș, printre altele: „*Carte conducătoare la propunerea calculării în școlile populare*” de G. Trifu (Gherla 1886); „*Merinde dela școală sau învățăture*

6

31
O P A O P A P I E

пре імені лімеїи шн О'рдографіей Бис-
речіи, шн ѡсвѣрѣ Дѣлѣктелѣ; приѣм
саѣ сѣрмѣт Дѣла 1835. ѡ Тѣпогѣфіѣ де
маи жѣс.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ὅτι δὲ μή τις αὐτὸ ἐκείν ἐργάσῃ σῖλα,
καί τις τ' ἐκεῖνα σταθῇ, κρηὶς ταῦτα.
Α. μᾶζι

Блѣж, 1841.

↑ Тупограф. Семинária 8н.

Titlul unui tratat de Geografie tipărit la Blaj în 1841.
Colecția Bibliotecii Academiei Române.

pentru popor” de Dr. G. Popa (Gherla, 1888) „*Cântul în școala populară*” de I. Pop (Gherla, 1893); „*Metodul fenomenic aplicat la învățarea cititului și scrisului în românește*” de Gh. Boeriu și B. Condrea (Făgăraș, 1908) precum și altele.

Bineînțeles, editurile din vechiul regat, trimiteau, — în măsura în care lucrul era posibil ținând seama de opreliștele cenzurii maghiare, — cărțile didactice și literare aflătoare în circulație în țările românești fiind răspândite după cum vom vedea de librării ardeleni cărora colegii lor din Regat li se adresau prin cataloagele lor și chiar în cercuri mai restrânse prin adunările culturale cari constituiau un mijloc de propagandă. Asociația „*Astra*” a jucat și din acest punct de vedere un rol de mare însemnătate, în afara aceluia de a fi dat curs multor inițiative editoriale.

BCU Cluj / Central*Univ*ity Library Cluj

Dar, dintre librăriile editoare din Ardeal, aceea care a jucat unul din cele mai de seamă roluri nu numai în tipărirea ci, mai ales, în răspândirea cărților românești în ținuturile de dincolo de Carpați a fost aceea a lui W. Krafft din Sibiu.

E foarte adevărat că nu e vorba de o librărie editoare curat românească dar, pentru serviciile aduse cărții românești în Ardeal ea poate fi încadrată printre întreprinderile editoriale având caracterul românesc.

Se cuvine să adăugăm, însă, că activitatea acestei întreprinderi nu era călăuzită decât de principii strict comerciale și, ca atare, dela aceste considerente a pornit, de bună seamă, acțiunea editorială românească a firmei W. Krafft.

E drept că tradiția de librărie românească W. Krafft a moștenit-o oarecum dela înaintașii acestei librării și anume dela aceea a lui Samuel Filtsch, aflătoare tot la Sibiu, întemeiată fiind încă din 1825.

W. Krafft a fost ginerele lui Filtsch dela care a preluat conducerea și, apoi, proprietatea librăriei, a tipografiei și editurii punând bazele celei mai puternice organizații librărești și editoriale din Ardeal.

Despre dezvoltarea acestei librării ne vorbește într-o prefață a catalogului librăriei W. Krafft (1905) D-rul C. Diaconovich, autorul Enciclopediei române și D-l N. Georgescu-Tistu pomeneste în a sa Bibliografie literară română de o lucrare pe care D-sa a văzut-o la D-l Horia Petra-Petrescu, secretarul literar al „Asociației Transilvane” din Sibiu¹⁾. Această lucrare nu am putut-o ceti și firma Krafft căreia ne-am îngăduit să-i cerem date, nu ne-a comunicat-o cu toate stăruințele noastre. Credem că, în ipoteza că vor fi necesare unele completări, să avem prilejul a le face într-o ediție viitoare pe care îndrăznim s'o nădăjduim, — când desigur, vom putea aduce, și în cuprinsul altor capitole, completări utile acestei „încercări” de istorie a editurii românești.

Date prețioase privitoare la librăria editoare Krafft ne furnizează, însă, și cataloagele.

Astfel, atât din *Catalogul de cărți românești din librăria română a lui W. Krafft în Sibiu, 1889*, cât și din acelea apărute ulterior putem trage concluzii de folos.

Așa, de pildă, înțelegem cum cartea românească avea o căutare în straturi cât mai mari și așa se explică faptul că, în special W. Krafft, a dat expresia comercială acestei nevoi a obștei românești din Ardeal. În „*Oesterreich-ungarische Buchhändler - Korrespondenz*”, din care extrage, pentru catalogul său, părți privitoare la „*Negoțul cu cărți românești în Austro-Ungaria*” găsim, în legătură cu acest lucru, date prețioase. Fără urmă

1) Lucrarea e scrisă, — spune d-l N. Georgescu-Tistu, — la mașină și e intitulată: *Die Entwicklung der Firma W. Krafft in Hermannstadt, Buchdruckerei, Verlags- und Sortimentsbuchhandlung, gegründet von Samuel Filtsch — 1825—1827 zusammengestellt von C. W. Krafft, Hermannstadt, Krafft u. Drotleff A. G. für graphische Industrie, 1928.*

de îndoială că acest negoț în fosta monarhie austro-ungară și, mai cu osebire, în Ardeal era foarte rentabil. Dar un asemenea comerț nu era liber. De aceea ginelele lui Filtsch, primul Krafft, a cerut, prin 1860, dreptul de a importa cărți românești în Ardeal, — drept ce i-a fost acordat. Din acest moment librăria Krafft din Sibiu a putut să adauge și calitatea ei de „românească” pe coperta cataloagelor adresate librarilor români din Ardeal pe cari, de altminteri, într'unul din cataloage Krafft îl pomenește.

Era natural ca, odată pornit pe acest drum care s'a arătat bogat în perspective, Krafft să se gândească și la editarea unor lucrări românești cerute fie de școală, fie de o propagandă culturală românească. Și astfel, a început editarea unor publicațiuni periodice românești. Cel dintâi a fost „*Luceafărul*” care a apărut în 1906—1914 a lui O. Goga și Tăslăoanu, apoi un „*Calendar*” (Almanach), „*Amicul poporului*”, care a intrat în al 75-lea an de apariție. „*Albina Carpaților*” (1879—1880), „*Observatoriul*”, diariu politicu-nationalu, economicu și literariu de Gheorghe Barițiu (1878—1885). „*Calendarul săteanului*” care împlinește acum 51 de ani dela apariție și o seamă de cărți bisericești.

Vin pe rând: *Enciclopedia română* de Dr. C. Diacovich, lucrare editată la sfârșitul secolului trecut, în 1895, și care a însemnat un moment în viața cărții românești din Ardealul rob.

Apar rând pe rând în această perioadă cărți alese de istorie a Transilvaniei de G. Barițiu (1889—1891). „*Calicul*” umor și satiră de I. Popa (1884—1895), „*Calendarul Calicului*” (1886—1895) redacția I. Popa, „*Poznașul*”, calendar umoristic (1896—1916) redacția Emil Borcia.

Dintre autorii editați de Krafft Sibiu, este și N. Iorga cu o *Istorie a Românilor* în limba germană și altă lucrare, „*Portretele Domnilor Români*”. D-l Sextil Pușcariu a scos tot la editura Krafft, a sa „*Istorie a litera-*

Titlul „Halimalei” tipărită la Brașov, 1836.
 Colecția Bibliotecii Academiei Române.

turii române”, — apoi un *Dicționar român-german* de Sava P. Barcianu, „*Părți alese din istoria Transilvaniei*” de George Barițiu, ș. a.

Cataloagele librăriei editoare Krafft-Sibiu (azi Krafft și Drotleff S. A.) — ne dau cele mai prețioase indicații privitoare la cărțile editate și de această librărie, ca și de alte librării editoare ardelenene precum și de cărțile aduse din Regat și aflătoare la Krafft „*In comisiune*” — adică „*în compt comision*” sau „*în conșignație*” cum spunem azi. Întâlnim, în paginile acestor cataloage afară de lucrările mai sus pomenite și altele ca, de pildă: „*Elemente de Istoria Românilor*” de Tr. Laurian, — „oprită pentru școalele din Ungaria” cum glăsuște catalogul, — o „*Istorie literară română*”, „*Elemente de poetică română*” un „*Dicționar româno-maghiar*” de Lazariciu, „*Biografii*” de Petra-Petrescu, cărți de școală de I. Popescu, o „*Antologie a poeziei române*” de Pop Retegan, *Cărți de citire* de I. Rusu și Viciu, în afara cărților de rugăciune și a cărților populare cari circulau în regat. La aceste se adaugă cărțile aflătoare, cum am spus, „*în comisiune*” care deasemeni ne dau lămuriri de circulația cărților românești în cuprinsul Ardealului.

Vedem că, în a doua jumătate a secolului trecut și la începutul acestui secol, numele scriitorilor români din Regat circulau și se pare că întâmpinau în Ardeal o primire mai entuziastă chiar decât în România. Vasile Alecsandri, Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu, Dim. Bolintineanu, C. Negruzzi, A. Odobescu, Gr. Urechia, A. Bacalbașa, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Barbu Delavrancea, Tr. Demetrescu, A. Densușianu, Mihail Eminescu, M. Gaster, N. Gane, C. Dobrogeanu-Gherea, B. P. Hașdeu, Ionnescu Gion, N. Iorga, Petre Ispirescu, T. Maiorescu, I. Negruzzi, Ion Slavici, Th. Speranția, A. Vlahtuță, — sunt autorii pe care îi vedem prețuiți în Ardeal, în aceeași epocă în care numele lor le întâlnim în paginile tuturor cataloagelor de librărie din România.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΡΩΜΑΝΙΚΗ,

ΗΤΟΙ

ΜΑΚΕΔΟΝΟΒΛΑΧΙΚΗ.

ΣΚΕΛΙΑΣΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΝ ΕΙΣ ΦΩΣ ΑΧΘΕΙΣΑ

ΤΗΘ

ΜΙΧΑΗΛ Γ. ΜΠΟΪΑΤΖΗ,

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΕΝΤΑΥΘΑ ΑΠΑΘΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ.

Romanische,

oder

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Macedonowlaßische

Sprache.

Berfasst und zum ersten Male herausgegeben

von

Michael G. Boiadji,

öffentlichen griechischen Lehrer der hiesigen
National-Schule.

EN BIENNII ΤΗΣ ΑΟΤΕΤΡΙΑΣ

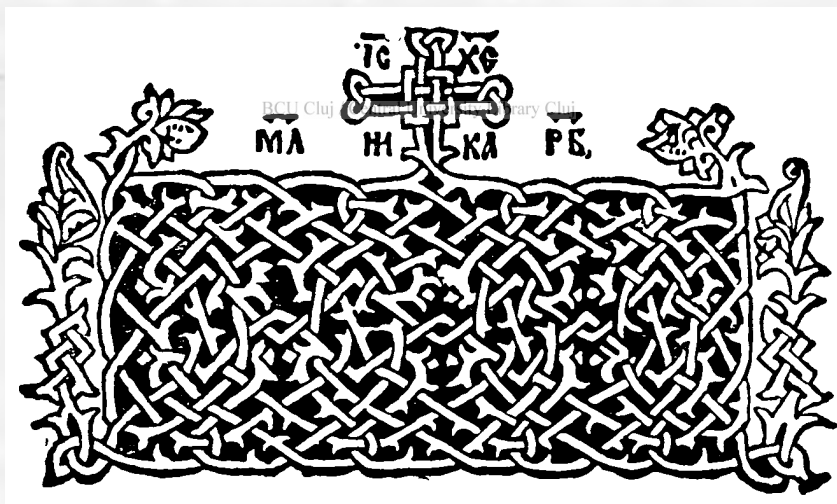
ΕΝ ΤΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΗΚΡΕΡ

1813.

Titlul la Gramatica Macedo-Română de Mihail Boiadji,
tipărită la Viena, 1813.
Colecția Autorului.

În anul 1922 librăria editoare W. Krafft fuzionează cu firma Jos. Drotleff, — aceasta din urmă înființată în 1850, — și care de asemenea a editat printre altele „*Albumul de creștături în lemn*” de prof. Comșa și „*Din ornamentica română*” de Maria Comșa, „*Albumul de broderii și țesături*” precum și „*Albumul de broderii și țesături românești*” iar timp de treizeci de ani, Jos. Drotleff a tipărit un „*abecedar*” și un „*legendar*” pentru școlile românești din Ardeal.

În anul 1941, editura Krafft și Drotleff trece în proprietatea grupului etnic german.

Din Tetraevanghelul lui Coresi, 1561.

XVIII.

1900—1916 și 1918—1939.

Inceputul secolului nostru poartă, în viața editorială, — ca, de altminteri în mai toate compartimentele vieții economice, — pecetea străduințelor înaintașilor de dinainte de 1900, semnul unei renașteri pe acest țărâm imprimată de regalitatea nou întronată și de spiritul organizator al celui dintâi Rege al României.

Avântul pe care-l iau toate ramurile de învățământ, dorul de cultură de care e stăpânită nu numai pătura conducătoare alcătuită din vechii boeri cunoscători și iubitori ai apusului, dar și acea burghezie în formare care deasemeni ia un contact mai strâns cu civilizația occidentală, progresul pe care-l înregistrează presa, atât cea politică și, mai ales, cea de informație, vehicularea ideilor liberale prin mijlocirea acestei prese, începutul de participare la rezolvarea nevoilor obștești a tuturor cetățenilor, lupta dusă nu numai pentru promovarea la viața publică a claselor năpăstuite dar și acțiunea acelor „tineri generoși” grupați fie în jurul cluburilor politice, fie în jurul cercurilor culturale, acțiunea împotriva analfabetismului, — toate acestea au constituit elemente de temelie sortite să dea un ritm nou și viu vieții românești în general, a celei editoriale în particular.

Deaceea, încă din primii ani ai secolului nostru se vede dezvoltarea pe care va avea să o ia tânăra editură românească.

Nu sunt mulți editori cu adevărat vrednici de acest nume, dar toți sînt stăpâniți de o egală râvnă pentru realizări cu prețul unor sacrificii ce pot fi și mai prețuite, azi, în perspectiva anilor cari au trecut.

Sunt editori cari, în perioada dintre 1900 până în 1916, anul intrării României în marele războiu trecut, asupra cărora am scris și cari, în acest răstimp, își consolidează poziții dobândite cu un deceniu sau două înainte, adică la sfârșitul secolului trecut.

E Ion V. Socec a cărei editură ia înfățișarea cu adevărat occidentală, Theodosiu Ionnișiu, Constantin Sfețea — aceștia doi cari vor alcătui după războiul din 1916—1918 pietrele de temelie ale „*Cărții Românești*”, H. Steinberg care nu va edita numai „*Haiducii*” lui N. D. Popescu ci își va extinde activitatea editorială, tipărind o seamă de manuale școlare, de cărți pedagogice și o literatură originală și străină în corecte tălmăcirii, punând bazele editurii „*Cultura Românească*”, Leon Alcalay a cărui activitate am avut prilejul s'o pomenim în rândurile ce au fost închinare acestei edituri, — la Craiova editura Samitca, nucleu al viitoarei edituri oltene, „*Scrisul Românesc*”, — la Iași trăindu-și ultimii ani, vechea și modesta editură a Fraților Șaraga.

Bineînțeles mai iau avânt în această epocă, o serie de edituri de însemnătate oarecum minoră dar cari și-au găsit un rost și, desigur, au îndeplinit un rol în îndrumarea unei autentice vieți editoriale. Dar cari, probabil tocmai din pricina acestor preocupări minore în întocmirea și executarea programelor editoriale au avut o viață efemeră, fără alte urmări decât acelea ale unei vremelnice izbutiri comerciale. Astfel, se cuvine să amintim editura Ig. Hertz care a reușit să dea un aspect de mare întreprindere editorială în tipărirea pe scară mare cu o inteligență exploatare a colportajului și a li-

teraturi de senzație, dar fără rezultate pozitive în mișcarea culturală românească.

Din întreprinderea de arte grafice „*Minerva*” înființată în anul 1898 sub forma unei asociațiuni de către G. Filip-Moroianu-Popovici și Tălășescu, ia ființă în 1910 Societatea anonimă de editură „*Minerva*” cu un vast și bogat program editorial. Editând ziarul „*Minerva*” obține un succes desăvârșit, trece mai departe și lansează „*Biblioteca Minerva*” — care ocupă un loc de frunte ca mijloc de difuzare a literaturii universale și autochtone prin grija cu care au fost redactate și selecționate lucrările. A publicat pentru marele public o colecție cu preț redus intitulată „*Autori clasici*” și-o alta „*Autori Moderni*” în care au fost publicate operele mai tuturor scriitorilor români cum sunt Regina Maria a României, Mihail Sadoveanu, I. L. Caragiale, D. Anghel, St. O. Iosif, E. Lovinescu, C. Teodorian-Carada, Al. Vlahuță, Al. Cazaban, Pompiliu Eliade, N. N. Beldiceanu, Petre Locusteanu, Haralamb Lecca, A. de Herz, I. Minulescu, Octavian Goga, Victor Eftimiu D. Nanu, V. Demetrius și alții.

Și ca încheiere trebuie să pomenim de „*Biblioteca Teatrului*” care a contribuit în mod vădit la desvoltarea gustului publicului pentru teatrul românesc.

În cadrul acesta trebuie, desigur înglobată editura, înființată, — în 1910, — în jurul unei reviste literare „*Flacăra*” sub direcția unui autentic om de carte, Constantin Banu și cu colaborarea scriitorului Petre Locusteanu.

„*Flacăra*” — a cărui intenție a fost desigur, gruparea în jurul editurii înființate a scriitorilor ce-și dădeau întâlnire în paginile revistei, a putut tipări o serie de cărți întrunite în trei colecții.

„*Biblioteca istorică*” în care aflăm „romanțarea” celor mai de seamă evenimente istorice ca, de pildă „*Tragedia de la Meyerling*”, „*Napoleon în Rusia*”, „*Napoleon*

la S-ta Elena", „Drama de la Serajevo", „Domnia și detronarea lui Cuza Vodă".

„*Biblioteca Flacăra*" cuprindea mai cu osebire traduceri din Honoré de Balzac, H. G. Wells, Edmond Rostand.

Colportajul, adică vânzarea cărților editurei „*Flacăra*", a fost încredințat librăriei-editoare Leon Alcalay.

Și viața acestei edituri a fost efemeră, a dăinuit până după marele războiu trecut, când a fost cumpărată de editra „*Cartea Românească*" odată cu editura „*Minerva*".

E un fenomen ce se desprinde în această epocă: un început de activitate editorială în jurul marilor ziare de informație. E vorba de „*Universul*" și „*Adevărul*". Stăpâne a două puternice mijloace de propagandă și a unei întinse organizații de colportaj, era firesc să se nască ideea întemeierii editurii în jurul acestor ziare, — edituri ce vor cunoaște strălucite succese mai cu osebire în anii cuprinși după războiul trecut până în zilele noastre.

La acestea se adaugă acele edituri de stat sau susținute de Stat asupra cărora am avut prilejul, în paginile precedente, să stăruim: *Editura Academiei Române*, *Editura Fundațiilor culturale Regale*, *Editura Casei Școalelor* și *Editura Tipografiei Cărților Bisericești*, — precum și acelea cari, păstrând încă nota propagandistică din trecut, își desfășoară activitatea în jurul cluburilor politice ale diferitelor partide, cum ar fi, de pildă, acea activitate editorială cheltuită de cărturarii Partidului Liberal tipărindu-se în cadrul „*Așezământului Cultural Ion C. Brătianu*", o serie de cărți de mare valoare documentară istorico-geografică și, mai ales editura „*Datina Românească*", întemeiată în 1908 de N. Iorga, la Vălenii de Munte, în jurul „*Neamului Românesc*" care își extinde activitatea, — dată fiind puternica personalitate a întemeietorului, — și în domenii de cercetare științifică nu numai de acțiune propagandistică sau de luptă politică.

* * *

Această viață editorială în care se muncește cu râvnă e oglindită în avântul pe care-l ia tipografia și librăria românească.

Intr'o lucrare despre tipografiile din România dela 1801 până în 1910, profesorul Gr. Crețu face o numărătoare a tipografiilor aflătoare în cincizeci de comune reședințe și nereședințe de județ — între cari și cele patru orașe cu scaune mitropolitane și episcopale, — București, Iași, Buzău, R. Vâlcea, — la cari adaugă trei mănăstiri, — Neamț, Căldărușani și Manolea-Suceava, — plus șapte comune rurale.

În 1909 erau, — după lucrarea lui Gr. Crețu, — numai în capitala Țării 54 tipografii, la Iași 16, — după ce fuseseră 13 în 1906, — apoi 5 tipografii la Buzău, 3 la R.-Vâlcea, 8 la Craiova, 9 la Brăila, 10 la Galați, 5 la Focșani, 5 la Botoșani, 7 la Ploiești, 5 la Bacău, 4 la T.-Severin, 3 la Bârlad, 3 la Roman, — și câte una sau două tipografii în alte localități ca, de pildă, Giurgiu, Sulina, Huși, T.-Măgurele, Fălticeni, Târgoviște, etc.

Notăm că Gr. Crețu într'o notiță publicată în Revista pentru istorie, arheologie și filosofie¹⁾ număra până la 1830 opt tipografii.

Librăriile iau un vădit avânt în fiecare capitală de județ și chiar nereședință de județ, un comerț strict librăresc ia ființă și progresează ca, în ajunul războiului trecut, să nu existe târguri în cari să nu se semnaleze o librărie care, alături de articole de papetărie să poată vinde cartea. Iar dezvoltarea învățământului public a dat loc de sigur unui adevărat „sezon” pentru toți acești modești librari aflători nu numai

1) Tom. XI 1900, pag. 96.

în marile orașe și centre nereședințe de județ, dar chiar în orașele și târguri, mai cu osebire în Moldova.

* * *

Anii de războiu, — 1916-1918, — au fost, desigur, o stagnare pentru editura românească, așa cum a fost pentru cele mai multe din activitățile comerciale ale țării. Invazi : refugiul în Moldova, greutățile inerente ale unui războiu atât de aspru în care energiile se polarizau numai în jurul țelurilor de războiu, toate acestea au fost hotărâtoare nu numai în a încetini ritmul vieții editoriale dar chiar de a-l simți nimic. Era, dealtminteri, firesc dacă ținem seama că Bucureștii unde se găsea sâmburele acestei activități se afla sub ocupație iar Iașul aflător pradă tuturor greutăților și desnădejdelor refugului.

Totuși, pentru nevoi strict urgente s'au tipărit cărți și s'au dat la iveală publicațiuni, de data aceasta, însă, inițiativa particulară lăsând pasul inițiativei statului. Așa, de pildă, se cuvine să subliniem, sub acest titlu, activitatea editorială a unei instituții militare. E vorba de *Serviciul Geografic al Armatei* care, în cuprinsul acestor ani grei, a tipărit diverse lucrări cu caracter militar precum și publicații pentru ostașii de pe front printre cari menționăm „*Calendarul Regina Maria*” pe 1918, și, totodată, slujind învățământul public, tipărește din inițiativa profesorului și savantului ieșan, Ion Simionescu, actualul președinte al Academiei Române, pe atunci Secretar General al Ministerului Instrucțiunii Publice, cărți de școală: *un abecedar* și *o carte de cetire*, destinate special populației desrobite din Basarabia, căreia i-au fost distribuite gratuit.

Tot în Iașul refugului nostru, în anul 1918, a luat ființă tipografia „Răsăritul” N. Ionnițiu & Co., care printre primele manifestări editoriale ale aceluși timp, a dat la lumină întâiul volum al cunoscutului scriitor C. Arde-

leanu „*Pe străzile Iașului*”, precum și revista „*Răsăritul*”, de sub auspiciile Caselor Naționale.

La încheierea păcei, această tipografie a fost mutată la București și pusă în serviciul Caselor Naționale, în forma unei societăți anonime.

Au fost, desigur, ani grei pentru tot neamul, — au fost, cum e și firesc, ani deopotrivă de grei și pentru editura românească pe care o vom vedea recucerindu-și pozițiile și înflorind în anii ce vor urma după terminarea războiului.

* * *

Intr'adevăr, odată pacea încheiată, vechile edituri își reiau, cu mai mult elan, activitatea: *Socec*, *Leon Alcalay*, ce va deveni mai târziu cu câțiva ani, sub o nouă direcție *Universala Alcalay*, *Samitca*, la Craiova devenind în curând „*Scrisul Românesc*” și punându-se astfel, în capitala Olteniei bazele unei întreprinderi model de editură, editurile din jurul ziarelor despre cari am pomenit iau un avânt neașteptat. Editura „*Adevărul*” care pe lângă literatura originală, traduceri, colecții, biblioteci își extinde activitatea și în domeniul editurii didactice ca, la un moment dat, să înglobeze toate ciclurile învățământului, primar, supra-primar, secundar și superior. E o editură care și-a încetat activitatea în anul 1938 odată cu încetarea apariției ziarelor aparținând aceleași edituri.

Editura ziarului „*Universul*” deasemeni cunoaște o prosperitate meritată tipărint opere originale și tălmăciri din literatura străină, lucrări de popularizare științifică și cărți de școală primare și secundare.

Editura lui H. Steinberg, transformată în societate pe acțiuni, sub denumirea „*Cultura Românească*” devine una din cele mai înfloritoare edituri didactice.

Alte edituri vechi cu un bogat trecut de realizări se contopesc ca să se pună temeliile unor organizații editoriale mai puternice. Astfel librăriile editoare ale lui

Theodosiu Ionnițiu și C. Sfetea participă la întemeierea Societății „*Cartea Românească*”, azi cea mai însemnată instituție editorială, editura lui I. V. Socec, după moartea fondatorului trece sub conducerea fiilor săi ca, apoi, trecând sub o nouă direcție care cumpără și editura lui Leon Alcalay devenită *Universala-Alcalay* se continuă o tradiție, — participând la întreaga activitate editorială — e drept însă cu elanuri întrerupte.

Editura „*Cartea Românească*” concepută în refugiu la Iași, de un grup de intelectuali în frunte cu regretatul profesor Ion Athanasie și cu actualul președinte al Academiei Române, profesorul Ion Simionescu, a fost realizată la București de către două principale întreprinderi de specialități Institutul de arte grafice „Carol Göbl S-sor Ion St. Rasidescu și librăria-editoare Theodosiu Ionnițiu fii cu concursul financiar al marelui animator al întreprinderilor românești Vintilă Brătianu.

La acestea sau mai adăugat prin cumpărare librăria editoare și tipografia C. Sfetea, Institutul de arte grafice și editura „*Flacăra*” și Institutul de arte grafice „*Minerva*”.

Activitatea editurii „*Cartea Românească*” pe toate planurile vieții editoriale este foarte bogată și a fost un stimulent puternic pentru toate celelalte întreprinderi similare, ea consacrandu-se în special în promovarea literaturii românești, a celei didactice și de popularizare, continuând astfel cu succes programul de activitate a editurilor ce au intrat în compunerea ei.

Noui edituri iau deasemeni naștere cunoscând o izbitură fără durată dar cari, într'un anumit moment, au imprimat un ritm acestei mișcări a cărții. E, în primul rând, editura S. Ciornei, fost librar în Craiova, — editură care în cursul a două decenii a îmbrățișat toate ramurile dar care și-a încetinit activitatea în anul 1940 odată cu plecarea proprietarului acestei edituri dincolo de hotarele Europei, Întreprinderea e continuată de către G. Mecu, fost librar la Chișinău.

O instituție editorială care, fără îndoială, a înfățișat un efort vrednic de toate elogiile a fost aceea inițiată de Aristide Blanc. Am pomenit numele editurii „*Cultura Națională*” care dela conducerea dintâi a lui Vasile Pârvan și a d-lui Marin Simionescu-Râmniceanu și până la cea din urmă direcțiune a d-lui prof. Al. Rosetti a înfățișat strădania oamenilor de cultură și de gust ai țării, puși în slujba cărții. Toate sacrificiile materiale făcute pentru această editură nu au slujit decât să însemne, pentru viața editorială românească de după războiu, un moment luminos prin cuprinsul, alegerea, execuția grafică și prezentarea cărților, fără însă ca să adăugăm la aceste merite și pe acela al unei drepte recompense comerciale. „*Cultura Națională*” și-a încetat activitatea după aproape două decenii dela înființare și, fără urmă de îndoială că, în cuprinsul acestei activități, urmașii noștri vor găsi bune exemple și rodnice motive de inspirație în alcătuirea programelor editoriale de viitor.

Edituri cari au avut existențe vremelnice, — fără să se fi bucurat de strălucirea unora ca *Naționala Ciornei* și „*Cultura Națională*” au fost și „*Eminescu*”, aceea a lui Ig. Hertz care-și încetează cu desăvârșire activitatea în 1933, „*Ramuri*” la Craiova, *Tipografiile Române Unite* la București, și altele de însemnătate mai redusă.

În schimb, alte edituri, cu începuturi modeste au cunoscut o ascensiune sau o prețuire ce dăinuie și nădăjduim că va stărui și în anii ce vor urma după noi. Notăm editura „*Cugetarea Delafras*” cu o bogată activitate editorială atât în domeniul cărților literare, cât și a celor didactice, aceea a D-lui Pavel Suru, a cărturarului I. E. Torouțiu „*Bucovina*”, și a *Librăriei Academice S. A.*

La toate acestea se cuvin adăugate, bineînțeles, acele edituri de Stat sau încurajate de autorități de Stat, ca editura *Academiei Române*, a *Casei Școalelor* și *Culturii Poporului* și mai ales, aceea a *Fundațiilor Cultu-*

rale Regale cari, toate, își continuă o activitate sporită cu fiecare an ce trece.

Sunt mici înfiripări editoriale în provincie cari nu au decât un caracter accidental sau propagandistic, ca, de pildă, la Buzău editura Călinescu, la Dorohoi editura librarului Saidmann, la Timișoara a unui Polatscheck și a Fraților Morawetz, la Cluj a unui Alexandru Anca, pe lângă acelea ale instituțiilor religioase din Ardeal, ca, de exemplu aceea a librăriei Diecezane din Arad, înființată în 1909 de Eparhia Ortodoxă Română a Aradului și care a editat „*Semănătorul*”.

În Ardeal, editura Krafft & Drotleff din Sibiu își continuă o activitate rodnică fără însă a avea un caracter românesc, ca în 1941 această editură să treacă, în proprietatea grupului etnic german.

Ca factor important de cultură este și „*Astra*” — asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român — înființată în 1861 de Mitropolitul Andreiu Șaguna la Sibiu, — a publicat întâia „*Enciclopedie română*” în trei volume (1898 — 1904) și multe cărți cu caracter științific și didactic dar mai ales cărți populare, — având filiale prin centrele ardelenene — au avut și acestea o activitate editorială destul de importantă.

Desigur am omis multe alte nume de edituri, simple încercări editoriale, aceste omisiuni nu sunt însă voite. Dintre acestea unele au dispărut, iar altele supuse judecății istoriei prin activitatea lor încă neconturată.

Dealtminteri, în perioada aceasta cuprinsă între 1918 până azi nu am avut intenția decât să trecem în revistă viața editorială aflătoare pe calea dezvoltării ei firești.

Notăm, însă, faptul că, în acest răstimp, editura românească nu a făcut decât să urmeze pildele acelor înaintași dinainte de 1900 urmând ca viitorul să-și rostească asupra lor verdictul.

Menționăm însă faptul, vrednic de reținut, că o febrilă activitate editorială a dominat dealungul acestor

1214

EDIȚIUNILE DESP. LUGOJ,

al Asociației pentru literatură rom. și cultura poporului român.

I.

Victor Vlad Delamarina.

POESII

Bănățenești. — Întoemiri.

Adunate și aranjate din înscărunarea Despărțemên-
tului Lugoj al Asociației de

Dr. Valeriu Branisce.

== Prețul 30 bani. ==

LUGOJ 1902.

ani depe urma căreia scrisul românesc și toți slujitorii lui, — ca și toți acei cari pot străbate slovele unei cărți și țin un condeiu în mână, — au cules numai foloase.

* * *

E o activitate ce se poate vedea în numărul tipografiilor și librăriilor înființate.

Astfel, în materie de industrie grafică, avem în 1938—1939, înaintea dezmembrării României prin răpirea Basarabiei, cedării Cadrilaterului și bucății din Ardealul rupt din trupul țării după arbitrajul dela Viena, — 670 tipografii din cari 124 numai la București, — în afara litografiilor în număr de 32. La cari se adaugă 151 de legătorii speciale de cărți, — în afara celor instalate în tipografii, — dintre cari 30 numai la București.

Numărul librăriilor se ridică la aproape 800 dintre cari 81 aflătoare în București iar în marile centre notăm: 11 la Iași, 12 la Cluj, 18 la Timișoara, 22 la Cernăuți, 9 la Craiova, 8 la Chișinău, 13 la Brașov, 8 la Constanța, 14 la Galați, 7 la Sibiu, 18 la Ploești.

Amintindu-ne de numărătoarea făcută în 1909, datorită prof. Gr. Crețu, progresul e vădit și încheerile trase din această confruntare sunt, desigur, în favoarea editurii românești în constantă luptă pentru progres.

Din Cartea românească a lui Varlaam 1643.

XIX.

INCHEERE.

In această încercare de istorie a editurii românești nu am avut altă dorință decât aceea de a întocmi un schelet care să constituie punctul de plecare al cercetărilor de mai târziu. Rândurile acestui volum vor avea darul, poate, pentru unii să dea îndemnul unor completări de pe urma cărora se va desprinde mai limpede drumul străbătut de editura românească. Un drum greu dar care s'a dovedit rodnic prin truda cheltuită de toți slujitorii cărții încă din primii ani ai veacului al XVI-lea.

* * *

S'a spus că minciuna are o gradație. Și anume: în primul rând minciuna propriu zisă, — apoi sperjurul și, în sfârșit, — atingerea perfecției în materie, — statistica...

Și, totuși, nimic nu ni se pare mai elocvent pentru oglindirea acestui drum străbătut, decât câteva date statistice pe cari le dau la iveală diversele bibliografii.

Astfel în tot secolul al XVI-lea, — dela 1500—1600 — s'au tipărit 14 lucrări.

Secolul al XVII-lea înregistrează tipărirea a 94 de lucrări din cari 20 dela 1600—1650 și restul de 74 dela 1650—1700.

În secolul al XVIII-lea numărul cărților tipărite trece la 336 dintre cari 101 între anii 1700—1750 și 233 dela 1750—1800.

Un adevărat salt se face simțit în secolul al XIX-lea. Numărul cărților tipărite crește an cu an și faptul e vizibil, urmărind această curbă ascensională deceniu cu deceniu.

Dela 1801—1810 se tipăresc 86 de cărți.

Dela 1810—1820, — 118.

Dela 1830—1840, — 622.

Aci deschidem o paranteză pentru că, în cuprinsul acestui deceniu, — 1840—1850, — intervin anii revoluției în cari editura stagnează.

Astfel, între 1840—1847 se tipăresc 540 cărți ca între anii 1848—1850 să nu se tipărească decât 226 lucrări.

Dar, imediat, — dacă am căuta să redăm faptul într'o reprezentare grafică, — curba își urmează cursul ei ascensional, făcând adevărate salturi.

Dela 1851—1860, se tipăresc 1384 cărți adică aproape dublu cât s'a tipărit în tot deceniul precedent și dela 1861—1870 fenomenul pare că se repetă tipărindu-se, în acest răstimp, 2420 de lucrări.

Dela această dată ia dezvoltare editura pe care o numim comercială în care o numărătoare cere cercetări pe cari nădăjduim să le dăm într'o lucrare închinată exclusiv acestei epoci.

* * *

Dar, tot din parcurgerea cataloagelor și tomurilor apărute dealungul anilor, mai putem trage unele concluzii vrednice de a fi reținute.

Astfel, dacă în primele timpuri singurele cărți în circulație erau cele bisericești, de ritual, — mai târziu apar cărți cu conținut religios menite să intre și în mâni mirene.

Spunem aceasta pentru că astfel desprindem și o latură a colportajului, — această ramură atât de însemnată încadrată în activitatea editorială.

În primele timpuri era firesc ca răspândirea să se facă direct dela chiliile mănăstirești la slujitorii altarului. Apariția Bibliei în limba țării a adus o modificare în acest mod de răspândire în sensul că a putut îndemna și pe unii mireni mai luminați de a-și apropia lectura unor cărți sfinte.

Iar din clipa în care apar, tot din grija călugărilor cărturari, cărți cu cuprins religios, — ca de pildă pagini din viețile sfinților, — răspândirea se făcea fie prin cereri directe adresate cu prilejul unei vizite la mănăstirea editoare, fie prin mijlocirea unor Domni sau boeri cărturari cari luând asupra lor un număr de exemplare le dăruiau celor din jurul lor, mai ales fiilor de boeri în curs de studii.

De abia în secolul al XVIII-lea se poate vorbi cu adevărat de înfiriparea unei mișcări editoriale care ar putea fi socotită drept precursora a celei din zilele noastre în sensul că ea revelează întreaga filieră a tehnicii editoriale cu un caracter în care se desenează nota comercială, — adică încercarea de a dobândi un preț în funcție de prețul de revenire a lucrării tipărite. Vrem să spunem, prin tehnica editorială, întreaga gamă care cuprinde îngrijirea manuscrisului și a tipăritului, apoi răspândirea în straturi cât mai largi, firește dintr'un interes cultural sau religios în primul rând și, în al doilea rând, cu scopul ca, în acest chip, un tiraj mai mare să asigure cel puțin acoperirea cheltuelilor investite.

Pilde de asemenea cărți sortite răspândirii cât mai largi ni le oferă acele cărți religioase cum ar fi „*Mărgăritare sau cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur și a altor Sf. Părinți*” (acea tălmăcire din grecește datorită lui Manoilă Apostol, „*Pilde filosofesci*” 1713) iar către sfârșitul secolului chiar și unele cărți sortite îndrumă-

rii săteanului ca, de exemplu, acele „*Oarecari secrete ale lucrării pământului și sădinei*” (1785), iar în plus cele cărora le-am putea spune literare, ca, de pildă, „*Alexandria*” de Dim. Iorcovici (1794), carte ce apare în diferite versiuni („*Istoria lui Alexandru Cel Mare*” — 1797) „*Istoria lui Arghir și a pre frumoasei Elena*” (1799) cărți al căror conținut va alcătui materialul pentru cârticelele de așa zisă literatură populară ce vor circula în bălciurile dela sfârșitul veacului trecut și vor constitui punctul de plecare al multor edituri prospere dela începutul secolului nostru.

Chiar și o literatură originală, — „*Poesiile*” lui A. Văcărescu (1796) — și traduceri din limbi străine ca, „*Bertoldo, Bertoldino fiulu seu și Casino nepotulu seu*” la cari se cuvin adăugate cărțile de școală, — semn al apariției editurii didactice, — ca acea „*Gramatică română*”, cu litere latine de Ierom. Samuil Clain (1777) sau acea „*Geografie*” și „*Aritmetică*” de Amfilochie episcop al Hotinului (Iași, 1795).

Secolul al XIX-lea, din primii ani, dă posibilitate observatorului să schițeze o adevărată clasificare a mișcării editoriale.

Astfel, — o literatură originală care începe cu acele „*Versuri veselitoare*”, „*Fabule moralicesci*”, trecând prin „*Poesiile deosebite sau cântece de lume*” și „*Fabulele și istorioarele*” în versuri ale lui A. Pan (1838) „*Sfaturile*” lui Țichindeal și culminând cu literatura marilor noștri scriitori, al căror cuvânt va stărui permanent în amintirea generațiilor.

Apoi, o mare mișcare a traducerilor, — Voltaire, („*Henriada*” în tălmăcirea lui V. Pogor), Pușkin („*Țigani*” traducere de Al. Donici) Schiller („*Guillom Tell*”), Robinson Crusoe (1835) și sfârșind cu toată seria de scriitori mondiali pomeniți cu prilejul enumerării traducerilor apărute în această epocă, — Plutarc, Molière, („*Domnulu Pursoniacu*”, „*Zgârcitululu*”, „*Vicleniile lui Scapin*” traducere de K. Rasti, „*Amfitrion*”,

traducere de Eliad, „*Prețioasele*” traducere de I. Ghi-ca), Racine, Fenelon, La Fontaine, Lord Byron, Alfieri, Goldoni, V. Hugo, Lamartine, A. de Musset, Balzac, Maupassant, Eug. Sue și alții.

Cărți de economie domestică și începutul îl fac acele „*Cuvinte despre altuirea versatului de vacă*”, „*Povățuire pentru sporirea stufilor* (1808) sau „*Descrierea boalei versatului cellu mare și a vaccinei*” ca la sfârșitul secolului să avem adevărate colecții și biblioteci sortite acestor îndrumări.

Iar cartea de școală cunoaște din primii ani ai secolului un avânt prevestitor al celui ce se va arăta în ultimul deceniu al sec. XIX-lea ca, „*Ortografia română*” și „*Istoria pentru începutulu Romaniloru în Dacia*” de Petru Maior, „*Gramatica*” lui C. Diaconovici-Loga, „*Dicționarulu*” lui P. Maior și S. Clain, „*Gramatica*” lui Eliade, „*Elementele de filosofie, Logică și Etică*” de Euf. Poteca, „*Abecedarul*” și „*Cartea de Cetire*” de Gr. Pleșoianu, „*Geografia*” lui Genilie, ș. a. ca această editură didactică să cunoască un progres vrednic de a fi subliniat, nu numai în alegerea textelor dar și în execuția grafică, la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru după reforma marelui Haret și în urma strădaniilor urmașilor lui.

* * *

Anii cari s’au scurs dela 1900 până la începerea războiului trecut au constituit, credem, epoca de stratificare și de consolidare a editurii românești ca, după stagnarea anilor de războiu, să cuprindem epoca dela 1918 până’n zilele noastre când editura românească, impunând, prin avântul luat, progresul tehnic, a izbutit să rivalizeze cu marile mișcări editoriale ale apusului realizând lucrări în toate domeniile. Numărul sporit al cetitorilor a dat îndemn pentru realizări din ce în ce mai mari editurilor noastre și, implicit, de-

săvârșirea a fost consecința. E epoca ce se află încă în judecarea istoriei.

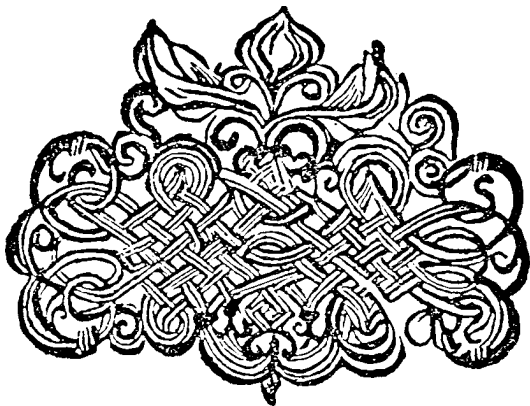
Nu spunem cu aceasta că editura românească a atins perfecția. Dar prin strădaniile de cari ea dă constant dovadă avem bucuria să observăm că tinde spre această perfecție.

Or, aidoma oamenilor, și întreprinderilor comerciale li se poate aplica adagiul care spune că perfecția înseamnă să tinzi spre ea.

Că editura românească are misiunea să mai dea la iveală realizări cari să depășească pe cele trecute și pe cele de azi, — fără îndoială că da.

E problema a cărei rezolvare cade în sarcina urmașilor noștri cărora editorii de azi le lasă, așa cum am mai spus, moștenirea unei oneste și trudnice activități, plină de greutate dar tot atât de îmbelșugată în satisfacții.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din Noul Testament, tip. la Alba Iulia, 1648.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBLIOGRAFIE

Annale bibliografice române. (Repertoriu chronologicu sau catalogu generalu de cărțile române imprimate de la adoptarea imprimeriei, diuimetate seculu XVI și până astadi, 1550—1865 exclusivu. Processu de două serii, una de date istorice relative la Bibliografia în genere: invențiuni, decisiuni, scriitori, etc., și alta relativă la imprimeria și în parte la imprimeriile noastre românesce. Adunate de mai multu timp și redigiate astfelu de *Dimitrie Iarcu*, vechiu Professore și Inspectoru de Școle. Imprimate cu cheltuiala din fondulu Onor. Minist. alu Cultelor și Instrucțiunii publice).
Bucuresci, Imprimeria Statului, 1865.

ADAMESCU (Gheorghe): *Contribuțiune la Bibliografia Românească.*

Easc. I. Fasc. II. Tip. Rom. Unite. 1923.

(din publicațiile Casei Școalelor).

Fasc. III. Ed. Casa Școalelor, 1923.

ATANASIU (V.): *Biografia și operele lui Gh. Asachi.*

(Iași. Editura Librăriei Dimitrie Daniel. 1890).

BACILA (I. C.): *Bibliografia Domniei Regelui Carol I*, București, 1916.

BIANU (Ion): - CARACAȘ (R.): *Catalogul manuscriptelor Românești*, București, 1913.

BIANU (Ion), HODOȘ (Nerva) și SIMONESCU (Dan): *Bibliografia Românească*, București, 1936.

BIANU (Ion) și HODOȘ (Nerva): *Bibliografie.*

Tom. I 1508—1830.

Tom. III. 1809—1830.

Academia Română 1903—1912.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNĂ (*Buleiin al librăriei generale din România și al librăriei românești din străinătate*).

Editor Alexandru Degenmann, Bucuresci, 1879—1890.

BIBLIOGRAFIA ROMÂNIEI, București, Editor C. Sfetea, 1893.

BULETINUL BIBLIOGRAFIC, Institutul Samitca, Craiova, 1897—1899.

- BULETINUL BIBLIOGRAFIC al ASOCIAȚIEI GENERALE a LIBRARILOR DIN ROMANIA, București I, 1903—1904.
- CARTOJAN (N.): *Istoria literaturii vechi Române*, 2 volume. Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.
- CATALOG PENTRU TOATE CĂRȚILE CE SE AFLĂ ÎN LIBRĂRIA D. JOSIF ROMANOV și Comp., București, 1836—1840.
- CATALOG GENERAL DE CĂRȚI ROMANEȘTI CE SE AFLĂ LA LIBRĂRIA G. IOANID, București, 1851—1857—1866.
- CATALOG NAȚIONAL DE CĂRȚI ROMANEȘTI CE SE AFLĂ LA LIBRĂRIA GH. HRISTOFOR și Comp., Iași, 1852.
- CATALOG DE CĂRȚI ROMANEȘTI AFLĂTOARE ÎN LIBRĂRIA DE LÂNGĂ BISERICA BANU, Iași, 1853.
- CATALOG GENERAL AL LIBRĂRIEI G. IOANID, București, Ianuar 1860.
- CATALOG GENERAL AL LIBRĂRIEI G. IOANID și A. SPIRESCU, București, 1869.
- CATALOG GENERAL DE CĂRȚI ROMANEȘTI AL LIBRĂRIEI FILTSCH, Sibiu, 1869.
- CATALOGUL LIBRĂRIEI ȘI ANTICĂRIEI H. STEINBERG, București, 1885—1887—1888—1889.
- CATALOG DE CĂRȚI ROMANEȘTI DIN LIBRĂRIA ROMANA W. KRAFFT, Sibiu, 1887.
- CATALOGUL CĂRȚILOR RĂRE ȘI CURIOSITĂȚI PIVITOARE LA ISTORIA MOLDOVEI, a VALAHIEI și a TRANSILVANIEI, Librăria Șaraga, Iași, No. 1: 1891. No. 2: 1892.
- CATALOGUL PUBLICAȚIUNILOR APĂRUTE ÎN INSTITUTUL DE EDITURĂ RALIAN și IGNAȚ SAMITCA, Craiova, 1897.
- CATALOGUL CĂRȚILOR EDITATE, Minerva, 1912.
- CATALOG GENERAL AL CĂRȚILOR TIPĂRITE ÎN EDITURA „CASA ȘCOALELOR”, București, 1925.
- CATALOGUL EDITURII „CASA ȘCOALELOR”.
- CATALOGHELE EDITURII SOCEC, toți anii.
- CATALOGUL PUBLICAȚIILOR ACADEMIEI ROMÂNE (1867—1937).
I. Cronologic; II. Alfabetic. (Academia Română, Buc. 1937).
- CRĂCIUN (I.): *Cartea Românească în decursul veacurilor* (Conferință ținută la extensiunea universitară din Cluj în ziua de 16 Aprilie 1937). Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Rom. 1937.
- CREȚU (Gr.): *Tipografiile din România dela 1801 până astăzi*, București, Imprim. Statului, 1910.
- DEMIDOFF (A. de.): *Viaggio nella Russia Meridionale e nella Crimea per l'Ungheria, la Moldavia e la Valachia*. — Stabilimento tipografico Fontana, Torino 1841.
- FURNICA (D. Z.): *Din Istoria comerțului la Români*, București, 1924.
- FURNICA (D. Z.): *Documente privitoare la Comerțul Românesc*, 1473—1868, București, 1931.

- GEORGESCU-TISTU (N.): *Bibliografia Literară Română* (Academia Română, — Studii și Cercetări, XVIII). Imprimeria Națională, București, 1932.
- GIURESCU (C. C.): *Istoria Românilor*. Ed. „Fundatia Regală pentru Literatură și Artă”. 3 vol., 1942.
- HASDEU (B. P.): *Un tezaur de tipoxilografie română*. Traian I., 1869, pag. 92.
- IARCU (D.): *Bibliografia chronologică română*. Ed. II, Buc. 1873.
- IONESCU (George): *Călăuza tipografului*, București, 1906.
- IONNESCU-GION (G. I.): *Istoria Bucureștilor*. Buc. Stab. grafic. I. V. Socecu, 1899.
- IORGA (N.): *L'ornementation du vieux livre roumain*. (Communication faite au Congrès des bibliographes à Paris). Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, X, pp. 51—53.
- IORGA (N.): *Istoria literaturii religioase*, București, 1904.
- IORGA (N.): *Istoria Românilor. Datina Românească*, Văleni de Munte, 1936.
- IORGA (N.): *Istoria Literaturii Române în veacul al XIX-lea*, 3 volume. Minerva, Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1907.
- IORGA (N.): *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, 2 volume, București, 1928—1930.
- IORGA (N.): *Istoria Comerțului Românesc*. 2 vol., București, 1925.
- IORGA (N.): *Istoria Învățământului Românesc*. Ed. „Casa Școalelor”, București, 1928.
- IORGA (N.): *Gh. Asaki ca tipograf și editor*. Academia Română: Anale, Seria II. Memoriile Secției Istorice, XXXIV, pag. 743.
- INDICE BIBLIOGRAFIC AL CĂRȚILOR PUBLICATE ROMÂNESCII ÎN ROMANIA SAU DE ROMANI ÎN ANII 1874, 1875, 1876. *Trei ani de literatură românească*. București. Noua tipografie a Laboratorilor Români. 1877.
- LOVINESCU (E.): *Asachi*, București, Ed. Casa Școalelor, 1927.
- NOTIȚIE BIOGRAFICĂ: *supliment la articolul Asaki, publicat în „Dicționarulu Contimporanilor”*, Paris, 1858.
Inst. Albinei Române, 1863, Broșură apărută în franceză, tradusă în românește și răspândită gratuit, în 5000 ex., cu prilejul inaugurării statuii lui Asaki, la Iași, în 14 Oct. 1890. Libr. Frații Șaraga, 1890.
- MUȘLEA (Ion): *Viața și opera doctorului Vasile Popp (1789—1842) în „Anuarul Institutului de istorie națională”*, Cluj, vol. V. (1928—1930), p. 86—157. Extras: Cluj, „Ardealul”, 1928.
- ODOBESCU (A.): *Prima tipografie din Țara Românească*. (Revista Română” I. 1861, pag. 807).
- OPRESCU (Gh.): *Grafica Românească în sec. al XIX-lea* (vol. I). „Fundatia Regală pentru Literatură și Artă”, București, 1942.

- PANAITESCU (P. P.): *Octoiul lui Macarie (1510) și originea tipografiei în Țara Românească*. București, Tip. Cărilor Bisericești, 1939.
- POPESCU (George): *Diece ani din literatură A Română*. (Catalogu generalu de cărți publicate în Tiara și străinătate dela 1 Ianuaru 1873 până la ultima Iulie 1879). București, Tip. Al. A. Grecescu. MDCCCLXXIX.
- POPESCU (Mihai): *Fabrici de Hârtie în Transilvania, — în artă și tehnică grafică*, 1940.
- POPESCU (Mihai): *Fabrici românești de hârtie*, București Imprimeria Statului, 1941.
- POPOVICI (D.): *Ideologia Literară a lui I. Heliade Rădulescu* (Inst. de Istorie literară și Folclor) Ed. „Cartea Românească” Buc. 1935.
- PICOT (E.): *Coup d'oeuil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*, Paris, 1895.
- PUȘCARIU (Sextil): *Istoria Literaturii Române (epoca veche)*. Ed. II. Tiparul și editura Krafft și Drotleff S. A., Sibiu, 1930.
- PUȘCARIU (Sextil): *Calendare și almanahuri* (Almanahul Graficei române), București, 1927.
- RALLY (Al.) et RALLY (Geta-Hélène). *Bibliographie Franco-Roumaine* Paris, Ernest Leroux 1930. 2 vol. Imprimerie des Presses Universitaires de France.
- RAȘCANU (D.): *Istoria învățământului secundar*, Iași, 1906.
- REPERTORIUL BIBLIOGRAFIC AL PRODUCȚIUNII DIN ȚARA (în „Transilvania”) 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905.
- RINTZLER (L.), TONEGHIN (M.), VARVARA (Bogdan): *Anuarul general al industriei grafice din România*, București, 1938.
- ROSETTI (Radu): *Despre cenzura în Moldova*, Academia Română, 1907.
- LXXV DE ANI DELA ÎNFIINȚAREA ACADEMIEI ROMÂNE (1866—1941). *Cuvântare rostită în ședința festivă din 29 Mai 1941*. (Academia Română, București, 1941).
- SIMONESCU (Dan.): *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*. București. Tip. F. Göbl Fii S. A. 1935.
- TABLOU DE CARȚILE TIPĂRITE ÎN 1879 („Românul” 6 file 1880).
- THIEL (Victor): *Geschichte der Papiererzeugung im Donauraum*, 1940 Günther Staib Verlag in Biberach an der Riss.
- TIPOGRAFUL CAROL GOBL, — XXV de ani de muncă. (MDCCCLXXVI—MCM) — volum jubiliar. Inst. de arte grafice „Carol Göbl, S-sor Ion St. Rasidescu, București, 1901.
- TONEGHIN (M.) și VARVARA (Bogdan): *Anuarul general al Editurii și Librăriei Românești*, București, 1937.
- URECHIA (V. A.): *Istoria școalelor*, (1800—1864), 3 vol. București, 1892.
- URECHIA (V. A.): *Istoria Școalelor*, Tom. I—IV. Imprimeriile Statului, (1892)—1901).

URECHIA (V. A.): *Istoria Românilor*, 13 vol., 1891—1902.

VARTOSU (Em.): *Eliade ca tipograf.* („Revista Arhivelor” București, vol I. No. 1—3, — 1924—1926).

XENOPOL (A. D.): *Istoria Românilor din Dacia-Traiană*, 14 vol. Editura „Cartea Românească”, București, 1929.

INDEX ALFABETIC

NUME PROPRII

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- Aaron** (Florian) 102, 108, 109, 131, 165.
Aaron (Medelnicer) 81.
Abrantès (Ducesa d') 93.
Adamescu (Gh.) 9, 234.
Aftanasie (Ieromonahul) 27.
Ahn (F.) 162.
Albineț 119.
Alcalay (Leon) 139, 172, 173, 174, 175, 217, 219, 222.
Alecsandri (V.) 88, 107, 132, 143, 155, 156, 171, 213.
Alexa (D.) 170.
Alexandrescu (Gr.) 88, 121, 131, 132, 156, 170, 171, 213.
Alexandru cel Bun 11, 31.
Alexi (Prof. A. P.) 201.
Alexievici (Țarul Teodor) 27.
Alfieri (Vittorio) 95, 232.
Amfilochie (Episcopul) 69.
Amfidochie (Episcopul Hotinului) 74, 231.
Anca (Alexandru, editor Cluj) 224.
Andersen 175.
Andreescu (E.) 201.
Andrici (M.) 128.
Angelescu (I. C.) 121.
Anghel (D.) 218.
Angheliescu (E.) 153.
Antim (Ivireanul) 25, 41, 46, 63.
Antonie (Partenie) 119.
Arbure (Z) 167.
Ardeleanu (C.) 221.
Aricescu (C.) 84, 88, 125, 132, 156, 158.
Ariete y Berio (Emanuil d') 98.
Aristia (C.) 84, 125.
Aristofan 71.
Aristotel 71, 78.
Aron Vodă 54.
Arnold 153.
Artamiu (Alexi) 200, 201.
Asachi (Gheorghe) 9, 80, 82, 86, 88, 93, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 105, 110, 111, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 125, 132, 142, 143, 169, 171, 191, 234, 236.
Asachi (Hermiona) 118.
Atanasiu (V.) 234.
Athanasie (Patriarhul) 12, 25, 47.
Athanasiu (Prof. I.) 223.
Augier 135.
Axintie (Uricariul) 51, 52.
Babeș (Dr. V.) 194.
Bacalbașa (Anton) 134, 139, 213.
Balș (Teodor) 116.
Balzac (H. de) 113, 125, 168, 219, 232.
Barac 82.
Baraș (librar Iași) 170.
Barasch (Dr. Iuliu) 109, 134, 153, 156, 167.
Barbu (M.) 108.
Barbu (Dr. P.) 207.
Barcianu (D. P.) 206.
Barcianu (Sava) 213.
Barois Fils (editori Paris) 59.
Barzu (T.) 207.
Banu (Constantin) 218.
Banu (Dr. G.) 196.
Barițiu (G.) 132, 207, 211, 213.
Barnuțiu (Simion) 105, 107, 132.
Baronzi (G. A.) 128, 144, 151.
Băcilă (I.) 234.

- Bădilescu 153.
 Baiculescu (G.) 190.
 Bălăceanu (din firma Bălăceanu și Varta), 138.
 Bălănescu (Arhiereu Silvestru) 182.
 Bălășescu (Nifon) 97.
 Bălcescu (Nicolae) 171, 213.
 Bălțeanu (Eniu) 140, 175.
 Bărseanu (A.) 207.
 Beagner (Hanăș) 37.
 Beldiceanu (N. N.) 171, 218.
 Belêze 161.
 Beldiman (Alec) 66.
 Beldiman (Mare Postelnic Alexandru) 80, 124, 143.
 Bell (F.) 80, 93, 125, 142.
 Benvenisti (I.) 173.
 Berger (Georg) 29.
 Berger-Levrault (editor francez) 197.
 Bergsoë 201.
 Beu (I.) 206.
 Bialtz (Andrei) 128.
 Bianu (Ion) 134, 191, 234.
 Bilciurescu (N.) 70, 158.
 Birthalmer (Mihail) 29.
 Björnson (Björnstjerne) 168.
 Blaga (Dr. I.) 207.
 Blanc (Aristide) 223.
 Blanc (L.) 113.
 Blanchard (Pierre) 167.
 Bob (Mitropolitul Ioan) 19.
 Boerescu (Vasile) 128.
 Boeriu (G.) 209.
 Bogdan (N. A.) 170.
 Bogdan (Dr. P.) 194.
 Bogusz 80, 125.
 Boianji (Mihail) 214.
 Bojinca (G.) 82, 204.
 Bolintineanu (D.) 121, 128, 132, 133, 156, 171, 213.
 Bolintineanu (I. G.) 121.
 Bolliac (Cezar) 84, 121, 125, 132, 151, 156.
 Bologa (Dr. V.) 206.
 Borcea (Emil) 211.
 Bossel 138.
 Bota (I.) 207.
 Bota (M.) 206.
 Boțulescu (Vlad) 68.
 Bourdon 113.
 Brancovici (Sava) 41, 46.
 Brandès (Georges) 168.
 Brăilițeanu (St. N.) 140.
 Brăiloiu 109.
 Brâncoveanu (Constantin) 25, 40, 46, 47, 49, 50, 56, 59, 68, 78.
 Brâncoveanu (Radu) 78.
 Brătianu (I. C.) 180, 219.
 Brătianu (Vintilă) 223.
 Brechtenberg, von 68.
 Brezoianu (Ion) 75, 121, 132.
 Brockhaus (editor german) 96.
 Buhăescul (Vasile) 64.
 Bujor (A.) 201.
 Burada (Teodor) 134, 135.
 Burada (Teodor, Constantin și Mihai) 134, 135.
 Buză (Dascălul Grigore) 50.
 Buzdugan (G.) 202.
 Buzilă (Ienache) 67.
 Byron (Lord) 81, 125, 232.
 Cacavela (Ieremia) 56.
 Calcu (Hagi Hr.) 81, 143.
 Călinescu (editor Buzău) 224.
 Călinescu (D. St.) 162.
 Călinescu (G.) 196.
 Callimachi (Alexandru) 98, 100.
 Callimachi (Scarlat Vodă) 100.
 Calmuski (Dosoftei) 71.
 Calvin 35, 45.
 Campa 204.
 Câmpeanu (P.) 119.
 Candrea (G.) 201.
 Canianu (M.) 170.
 Canta (Ioan) 65.
 Cantacuzino (A. I.) 155.
 Cantacuzino (Cneazul Mihai) 65.

- Cantacuzino (Șerban) 24, 25, 40, 46, 47, 48, 52.
 Cantacuzino (Stolnicul) 40, 46, 49, 55.
 Cantemir (Antioh) 56, 57, 58.
 Cantemir (Constantin) 59.
 Cantemir (Dimitrie) 40, 46, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 82, 83.
 Căpățineanul (Stanciu) 165, 166.
 Caracaș (Constantin) 70.
 Caracaș (Dr. Constantin) 94, 95.
 Caracaș (R). 234.
 Carada (Eugen) 121.
 Caragea 64, 100.
 Caragiale (Ion Luca) 134, 155, 171, 213, 218.
 Caranfil (A.) 143.
 Carcalechi (Zaharia) 97, 102, 128, 166, 200, 202.
 Cârjan (George) 143, 160.
 Carmen Sylva 155, 171, 175.
 Carp (P. P.) 143, 158.
 Cartoian (Prof. N.) 196, 235.
 Casimir (Colonel T.) 158.
 Catargiu (Logofătul) 116.
 Caton 72.
 Cazaban (Al.) 218.
 Cercel 198.
 Cerkez (M.) 118.
 Cernătescu 153.
 Cezar 71.
 Chesarie (Episcopul) 63.
 Chichindeal 83, 101.
 Chiș (Gavril) 67.
 Chițu (Maria) 167.
 Chrysoloras 72.
 Cicerone 71.
 Cieslar (Paul) 200, 201, 203.
 Chichindeal 83.
 Ciocanelli 156.
 Cioflec (Remus) 173.
 Ciornei (S.) 223, 224.
 Cipariu (Timotei) 16, 186, 188, 207.
 Cîvea (Ir.) 153.
 Clain (Samuil Micu) 18, 73, 74, 98, 198, 231, 232.
 Clinceanu (Răducanu) 94, 95.
 Clinescu (M.) 170.
 Cobălcescu (Gr.) 108.
 Codrescu (J.) 201.
 Codrescu (Teodor) 75, 88, 119, 132, 142, 143, 144, 152, 156, 168, 169, 170.
 Comșa (Maria) 215.
 Condrea (B.) 209.
 Conduratu (C.) 122, 123.
 Constantinescu (Barbu) 153.
 Conta (Vasile) 134, 171.
 Coppée (François) 135.
 Corbea (Teodor) 66, 73.
 Coresi (Diaconul) 18, 20, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 46.
 Coridoleu (Teofil) 198.
 Costăchescu 196.
 Costachi (Șerban) 99, 100.
 Costaforu (Colonel) 160.
 Coste (Pisarul) 32.
 Costin (Miron) 41, 46, 52, 54, 72.
 Costin (Nicolae) 41, 46, 51, 52, 55.
 Costinescu (Ion) 162, 163.
 Coșbuc (Gheorghe) 134, 155, 167, 176, 213.
 Crăciun (Prof. Dr. Ioachim) 15, 16, 23, 235.
 Creangă (Ion) 132, 169, 170, 171.
 Crețu (Gr.) 220, 227, 235.
 Crețulescu (Const. A.) 130.
 Crețulescu (Constantin) 70.
 Cristea (N.) 206.
 Cuza (Alexandru Ion) 167, 181.
 Czihak 108.
 Damaschin (Mitropolit) 41, 46, 63.
 Dâmbeanu (Elena) 162.
 Damé (Fr.) 162.
 Daniel (Dimitrie) 142, 234.
 Danovici (Pătrașcu) 50.
 Dante (Alighieri) 38.

- Darabant (Ignatie) 74.
 Dariu (I.) 207.
 Darvari 70.
 Davilla (Dr. Carol) 160.
 Degenmann (Alessandru) 139, 141, 234.
 Delavrancea (Barbu) 134, 213.
 Del-Chiaro (Maria Anton) 49, 68, 71.
 Dembitzki (pictor) 164.
 Demetrescu (Traian) 132, 167, 171, 213.
 Demetrino (V.) 219.
 Demetrius (V.) 218.
 Demidoff (A.) 169, 235.
 Demostene 71, 72.
 Densușianu (Ar.) 170, 213.
 Depărățeanu (Al.) 134.
 Despot Vodă 20.
 Diaconovich (Dr. C.) 210, 211.
 Diaconovici-Loga (C.) 232.
 Dionisie (Arhidiaconul) 160.
 Dionisie (Eclesiarhul) 65.
 Dionisie (Monahul) 27.
 Dobre (Dascălul Popa) 21, 27.
 Dobrogeanu-Gherea (C.) 134, 155, 213.
 Donici (Al.) 231.
 Dosoftei (Mitropolit) 27, 41, 43, 44, 45, 46, 66.
 Dostoiewski 168.
 Drăgescu (I.) 20.
 Drăghici (Manolache) 118.
 Drotleff (Josef) 210, 213, 215, 225, 237.
 Duca George Vodă 27.
 Duca (Neofit) 101.
 Dulfu (Petre) 134.
 Duma (Radu) 64.
 Dumas (Alexandre) 93, 113, 118, 125, 143, 151, 158, 168.
 Dumitrache (Stolnicul) 65.
 Efesirul (Petru) 95.
 Eftimiu (Victor) 218.
 Elena (Doamna) 21.
 Eliade (Pompiliu) 218.
 Eliade (v. I. E. Rădulescu)
 Emanuel (Alexandru) 80, 125.
 Emanuel (David) 194.
 Eminescu (Mihai) 132, 155, 213.
 Enăchescu (G.) 170.
 Enăchescu (Preot I.) 169.
 Enescu (Nicolae) 201.
 Eschil 71, 72.
 Esop 72, 205.
 Euclid 71.
 Euripide 71, 72.
 Eustratievici (Dimitrie Eustrathiadis) 74.
 Eustrație (Logofătul) 41, 49, 52, 70, 143.
 Fabian (V.) 75.
 Făgărășanu (D.) 207.
 Fălcoianu (G.) 84, 126.
 Fărcășanu (Matei) 68.
 Fenelon 119, 232.
 Ferrati (Bartolomeu) 68.
 Féval (Paul) 158.
 Filimon (N.) 171.
 Filip (G.) 218.
 Filofteiu (Sfântogorețul, ieromonah la Sft. Munte) 35, 50.
 Filtsch (librar la Sibiu) 203, 204, 209, 210, 211, 235.
 Flandra (Filip, Conte de) 122.
 Flechtenmacher 108.
 Florantin (Ion Pop) 143, 170.
 Florescu (I.) 83, 84, 126.
 Florian 118.
 Focilide 72.
 Forneiu 198.
 Fortunescu (J. D.) 169.
 Frățilă (Aug.) 201.
 Früh (Hannes) 29.
 Furnică (D. Z.) 235.
 Fust (Johann) 8.
 Gabriel (Isac) 173.
 Galiatowsky 22.

- Gane (Comisul C.) 88, 118.
 Gane (N.) 134, 171, 213.
 Ganea (Sever) 201.
 Gănescu (Gr.) 108.
 Gaster (M.) 134, 213.
 Gauthier-Villars (editor francez) 197.
 Gavril (Călugărul) 12.
 Gaza 71.
 Genilie (I.) 83, 84, 102, 109, 126, 232.
 Genlis (Doamna de) 113, 135.
 Georgescu (Alessandru) 113, 135.
 Georgescu Delafraș (P.) 224.
 Georgescu-Tistu (N.) 9, 79, 210, 236.
 Georgian (C.) 128.
 Gering (Urich) 7, 8.
 Ghenadie (Mitropolitul Ardealului) 27, 28.
 Gheorghe (Dascălul) 74.
 Gherasim (Episcop de Roman) 101.
 Ghibu (Dr. Onisifor) 203.
 Ghica (Gheorghe) 53.
 Ghica Vodă (Grigore Alex.) 69.
 Ghica Voevod (Grigore) 66, 179.
 Ghica (Ion) 82, 83, 121, 132, 232.
 Ghica (Matei Gheorghe) 68.
 Ghica Vodă (Scarlat) 29.
 Giurescu (C. C.) 25, 30, 49, 196, 236.
 Glogoveanu (Constantin) 70.
 Göbl (Carol) 97, 122, 128, 136, 139, 140, 223, 238.
 Göbl (Franz) 128, 184, 237.
 Goethe 158, 168.
 Goga (O.) 211, 218.
 Goldiș (V.) 207.
 Goldner (H.) 97.
 Goldoni 100, 119, 232.
 Golescu (G.) 83.
 Golescu (Nicolae) 70.
 Gorjan (A.) 143, 162.
 Gorjan (G.) 83, 121, 153.
 Graeve (E.) 120, 138, 139.
 Grandea (Haralambie) 97.
 Grant (E.) 120.
 Greceanu (Gheorghe) 70.
 Greceanu (Șerban și Radu) 24, 52.
 Grecescu (Al.) 128, 139, 237.
 Grecescu (I.) 167.
 Grigorescu (C.) 170.
 Grigorie (Episcop de Râmnic) 102.
 Grigorovița (Em.) 139.
 Grosu (din firma P. Iliescu și Grosu) 170.
 Gruber (Eduard) 170.
 Gusti (Dimitrie) 75, 88, 119, 142.
 Gutenberg 8, 18.
 Haifler 170.
 Haimann (Ig.) 139.
 Hamangiu (C.) 173.
 Haram (V.) 162.
 Haret (Spiru) 130, 131, 140, 153, 232.
 Hașdeu (Alexandru) 31.
 Hașdeu (Bogdan Petriceicu) 134, 143, 154, 155, 156, 189, 213, 236.
 Heine (H.) 168.
 Heliodor 67.
 Hennig (Adolf) 93, 125, 142, 144.
 Herbart (Fr. I.) 207.
 Herodot 70.
 Herold (Christian) 59.
 Hervieu (Paul) 168.
 Hertz (Ig.) 217, 224.
 Herz (A. de) 218.
 Hill (Gh.) 102, 109.
 Hodoș (Enca) 207.
 Hodoș (Nerva) 234.
 Hoffmann (Friedrich) 116.
 Hohenzollern (Carol de) 122, 125, 126, 164, 188, 201.
 Homer 71, 72.
 Honter 29.
 Hrisant 69, 72, 78.
 Hrisostomul 71.
 Hristache (Pitarul) 66.
 Hristidi (Mihail și Simeon) 138.
 Hristofor (Giorgie) 88, 125, 235.
 Hughes (I.) 208.

- Hugo (Victor) 88, 93, 125, 128, 135, 158, 232.
 Hurmuzachi (Eudoxiu) 132, 154.
 Hurmuzaki 78, 190.
 Iacomini (Filologul) 56.
 Iane (Dascălul) 159.
 Iarcu (Dimitrie) 153, 162, 234, 236.
 Ienache (Stolnicul) 64.
 Ieremia 28.
 Ifrim (Dascălul) 32.
 Iliescu P. (din firma P. Iliescu și Grosu) 170.
 Inochentie (Episcopul Buzăului) 182.
 Ioachim (Mitropolitul) 27.
 Ioanid (George) 86, 87, 93, 138, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 158, 160, 172, 235, 240.
 Ioanid (Prof. Gh.) 102, 109.
 Ioanid (Nicolae) 159.
 Ioanide (P.) 167.
 Ioanide (Ștefan) 159.
 Ioanin 138.
 Ion (Dascălul) 32.
 Ionescu (George) 236.
 Ionescu (I.) 162.
 Ionescu (N.) 108.
 Ionescu (Năstase) 140.
 Ionescu (Serafim) 162.
 Ionnescu-Gion (I. G.) 24, 126, 127, 134, 213, 230.
 Ionnișiu (Constantin) 138, 160, 161.
 Ionnișiu & Co. (N.) 221.
 Ionnișiu (Theodosiu) 93, 118, 138, 143, 148, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 172, 175, 217, 222, 223.
 Iorcovici (Dim.) 231.
 Iorga (Nicolae) 9, 11, 28, 29, 30, 31, 33, 68, 70, 71, 72, 74, 101, 115, 117, 120, 142, 164, 171, 189, 191, 194, 211, 213, 219, 236.
 Iosif (St. O.) 218.
 Ipsilanti (Alexandru Vodă) 30, 64, 69, 98.
 Isocrat 71, 72.
 Ispirescu (Petre) 96, 122, 128, 132, 213.
 Jacobsen (I. P.) 168.
 Janin 113.
 Joandrea (G.) 207.
 Jonquières (M. de) 59.
 Jörg 29.
 Joubert 113.
 Karr (A.) 113.
 Kock (Paul de) 93, 125, 158.
 Kogălniceanu (Mihail) 9, 88, 90, 105, 107, 110, 119, 120, 130, 132, 142, 143, 145, 154, 180.
 Konaki (C.) 170.
 Kopainig (Iosif) 86, 97.
 Korolenco (V.) 168.
 Kotzebue 118, 119.
 Krafft (W) 144, 145, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 213, 215, 225, 235, 237.
 La Bruyère 113.
 La Fontaine (Jean de) 143, 232.
 Lamartine 93, 113, 125, 135, 158, 232.
 Lambrior (I. A.) 134, 170.
 Lamotescu 70.
 Langer (H.) 144.
 Lapadat (D.) 206.
 Lapedatu (Al.) 191.
 Laurian (August Treboniu) 105, 107, 109, 131, 187, 188, 213.
 Laurian (Dimitrie August) 122.
 Lavauzelle (editor francez) 197.
 Lazăr (Filip) 143.
 Lazăr (Gh.) 97, 100, 101, 105, 108, 110, 165, 204.
 Laskaris 71.
 Lazari (Nicolae și Iane) 30.
 Lazariciu 213.
 Leca (Constantin) 166.
 Lecca (Haralamb) 171, 218).
 Lemaitre (Jules) 168.

- Leroux (Ernest, editor francez) 237.
 Le Sage 88.
 Lespès (Léo) 158.
 Lewandowsky 170.
 Limburg 160.
 Liubavici (Dimitrie) 20.
 Locusteanu (Petre) 218.
 Longinescu (S.) 41.
 Lorantffy (Sofia) 27.
 Lovinescu (E.) 115, 218, 236.
 Ludescu (Stoica) 52.
 Lupu (Vasile) 19, 25, 28, 40, 41, 43, 45, 53, 61, 70, 81, 143.
 Luther (Martin) 35, 68.
Macarie (Călugărul) 18, 19, 20.
 Macedonschi (Al.) 134.
 Macinca (Th.) 167.
 Magheru (Alexandrina) 158.
 Maior (Petru) 19, 75, 76, 198, 232.
 Maiorescu (Ion) 105, 109, 132, 144, 165.
 Maiorescu (Titu) 134, 143, 155, 156, 175, 213.
 Maistre (Xavier de) 158.
 Maloine (editor francez) 197.
 Manliu (I.) 153, 162.
 Marcovici (Simion) 84, 109, 126.
 Marcu (Hagi) 70.
 Maria (Regina României) 218, 222.
 Marian (Simion Florea) 175.
 Marmontel 158.
 Marot (Clément) 45.
 Martinot 98.
 Massillon 113.
 Massim (C.) 186, 187, 188.
 Masson (editor francez) 197.
 Matei Basarab 19, 20, 21, 22, 27, 28, 30, 40, 41, 43, 45, 81.
 Maupassant (Guy de) 168, 232.
 Mavrocordat (Alexandru) 71.
 Mavrocordat (Constantin) 63, 64, 65, 74.
 Mavrocordat (Nicolae) 51, 52, 53, 63, 68, 72.
 Mavrogheni 66.
 Maxim (Călugărul) 20.
 Maximovici (Th.) 170.
 Mănescu (Anton) 128, 181.
 Mănuilă (Ap.) 230.
 Măzăreanu (Bartolomeu) 63.
 Mecu (G.) 223.
 Meitani (Baronul) 152.
 Meletie (Macedoneanu) 20, 21.
 Melhisedec 21, 155.
 Melhisedec (Episcopul) 182.
 Mehedințeanu și Hagi Ilie (Banca) 152.
 Merișescu 70.
 Meronville (Thierrin de) 138.
 Michalescu (Simeon) 167.
 Micle (Veronica) 132, 171.
 Miclescu (Mitropolitul Calinic) 182, 184.
 Miclescu (Grigore) 166.
 Mihăescu (Teodor) 128.
 Miinea 20.
 Milescu (Spătarul) 41, 46, 47, 53, 54.
 Millo (Matei) 134.
 Minulescu (I.) 218.
 Mirescu (D.) 162.
 Mitrofan (Episcop) 24.
 Moise (Iancu) 166.
 Moisescu (Diaconul Gheorghe I.) 185.
 Moisl (I.) 200—201.
 Molière 80, 125, 135, 231.
 Molin (Virgil) 168.
 Momuleanu (Paris) 84, 126.
 Morawetz (editori Timișoara) 224.
 Moroianu 218.
 Moruzi (Alexandru) 69.
 Moțoc (Varlaam) 25.
 Movilă (Petru) 25.
 Mucius Scaevola 70.
 Mugur (Eftimie) 109.
 Muntean (S.) 207.
 Munteanu (G.) 84, 126.
 Munteanu (Gavrilă) 186.
 Mureșanu (Andrei) 206.

Musset (A. de) 93, 135, 232.
 Mușlea (Ion) 236.
 Müller (Carol) 139, 170, 174, 175.

Nacu 143.

Nădejde (Ioan) 170.

Naniescu (Mitropolitul Iosif) 182.

Nanianu (B.) 153.

Nănoveanu 143.

Nanu (D.) 218.

Năsturel (Udriște) 40, 43, 46, 50.

Naum (A.) 171.

Neagoe Basarab Voievod 16, 17, 18,
 20, 50, 63.

Neagoe 109.

Nebunelli (G. D.) 143.

Neculce (Ion) 41, 46, 55.

Negri (Costache) 132.

Negruți (C.) 84, 88, 126, 213.

Negruzzi (Constantin) 155, 158.

Negruzzi (Iacob) 134, 143, 144, 213.

Negulici (I.) 84, 126.

Neruda (Jan) 168.

Nestor (Andrei) 160.

Nica (Dimitrie) 81, 142.

Nicodim (Călugărul) 13, 15.

Nicolescu (G.) 201.

Niculescu (Dragomir) 138.

Nifon (Mitropolit) 160, 181, 183.

Nifon (Patriarh) 50.

Nistor (Ion I.) 15.

Oanea (Preot Grigore) 185.

Odobescu (Al.) 132, 143, 155, 213.
 236.

Ohm (Ferdinand) 122.

Onițiu (V.) 207.

Opian 71.

Oprea (Logofătul) 35.

Oprescu (Gh.) 236.

Orăscu 109.

Otetelișanu (Grigore) 166.

Ott (Aretia) 140.

Ovidiu 71.

Paladie (Călugărul) 12.

Palladi (Logofăt) 116.

Pală (Ion) 121.

Pan (Anton) 51, 67, 88, 97, 134, 135,
 151, 231.

Panaiteescu (P. P.) 237.

Pangrati (I.) 108.

Panonană (M.) 143.

Panu (Gheorghe) 134.

Pap (I.) 108.

Papazoglu (I.) 84, 126.

Papiu (A.) 107.

Papiu Ilarian (Al.) 132.

Partenie 25.

Partenie (Antonie) 119.

Pascal (I.) 122.

Patricius (Ioan) 71.

Paulini 108, 119.

Pavel 109.

Păclianu 88.

Păltineanu (Dem.) 158.

Pârvan (Vasile) 223.

Pelimon (A.) 84, 126.

Peltechi 118, 119.

Penchas (H.) 173.

Pencovici (Pitarul) 97.

Penescu (Ioan) 184.

Petrescu Conduratul (C.) 128.

Petrescu Petra (Horia) 210, 213.

Petriceicu Vodă 27.

Petrini (G.) 144, 170.

Petriu (din firma Russu și Petriu)
 138, 160.

Petrovici (Naum) 204.

Petrovici (Dr. St.) 207.

Petru cel Mare 57, 59.

Petruci (G. S.) 152.

Petöffi 168.

Philippide (Al.) 134, 170, 171, 189.

Philippus Pictor (Philipp Maler) 35.

Picot (E.) 237.

Pilutio (Vita) 49.

Pinath 135, 178.

Pindar 72.

- Pipoș (Dr. P.) 207.
 Pitagora 72.
 Platon 69.
 Platon (C.) 119.
 Platon (Mitropolit rus) 119.
 Pleșoianu (Grigore) 102, 165, 166, 232.
 Ploeșteanu (Arhiepiscopul Inocențiu) 182.
 Plutarc 72, 135, 231.
 Pociatchi (Sofronie) 25.
 Poenaru (Ioan) 109.
 Poenaru (C.) 102, 109.
 Poenaru (P.) 102.
 Poë (Edgar) 168.
 Pogor (Vasile) 134, 158, 231.
 Pogor (Spătarul) 81.
 Polatschek (Editor Timișoara) 224.
 Poni (P.) 192.
 Ponson du Terrail 135.
 Pontbriant (Raoul de) 153.
 Pop (Alec) 109, 160.
 Pop (D.) 119.
 Pop (I.) 209.
 Pop (Ioan) 109.
 Pop (Iuliu) 185.
 Pop (Maxim) 201.
 Pop-Retegan 213.
 Popa (Dr. G.) 209.
 Popa (I.) 211.
 Popa (Vasile) 52.
 Popescu Gheorghe) 237.
 Popescu (I.) 206, 213.
 Popescu (Mihai) 237.
 Popescu (N. D.) 135, 161, 176, 217.
 Popescu (Radu) 40, 46.
 Popescu (Scriban) 108.
 Popovici (D.) 237.
 Popovici (I.) 125.
 Popovici (O.) 170.
 Popovici (T.) 206.
 Popovici (Pisarul Toader) 32.
 Popp (Vasilie) 124, 236.
 Poteca (Eufrosin) 70, 102, 121, 232.
 Precup (G.) 207.
 Putneanu (Iacob) 63.
 Pușcariu (I.) 158.
 Pușcariu (Sextil) 9, 11, 12, 19, 27, 33, 34, 50, 52, 189, 211, 237.
 Pușcariu (Dr. T.) 206.
 Pușkin (Al.) 168, 231.
 Quint-Curțiu 71.
 Racine (J.) 93, 125, 135, 158, 232.
 Racoviță (Dumitrașcu) 30.
 Radu cel Mare 20.
 Rafael (E. G.) 158.
 Rakoczy (Gheorghe) 27, 28.
 Rakoczy (Sigismund) 27.
 Raletu (I.) 158.
 Rally (Al.) 237.
 Rally (Geta-Hélène) 237.
 Rasidescu (Ion St.) 140, 223, 237.
 Rasidescu (Ștefan) 128, 138, 184.
 Rasti (K.) 80, 84, 126, 231.
 Răceanu (V.) 170.
 Rădulescu (Ion Eliade) 9, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88, 93, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 105, 110, 111, 112, 113, 114, 125, 126, 128, 132, 138, 143, 144, 165, 180, 186, 191, 232, 237.
 Rădulescu-Motru (C.) 186, 189, 191.
 Rășcanu (D.) 98, 237.
 Renaudot (Théophraste) 37.
 Repey (Lucien) 109.
 Rewel (Merten) 29.
 Richelieu 186.
 Rintzler (L.) 237.
 Robin-Dupont (E.) 140.
 Rochefoucault 113.
 Romanos (Contoleos Dimitrie) 116.
 Romanov (Josif) 81, 82, 85, 125, 128, 138, 235.
 Romansky (St.) 16.
 Românu (Ion) 47, 89.
 Roset (Scarlat) 113.

- Rosetti (Prof. Alexandru) 223.
 Rosetti (C. A.) 9, 84, 86, 93, 96, 97,
 110, 120, 121, 122, 125, 126, 128,
 136, 138, 151, 164, 180, 186, 191.
 Rosetti (I.) 84.
 Rosetti (Maria) 121.
 Rosetti (Radu) 237.
 Rostand (Edmond) 219.
 Rousseau (J.-J.) 113.
 Rudinescu (M.) 151.
 Rummel (Hannes) 29.
 Rusănescu (Ștefan) 66.
 Ruset (Nicolae) 52.
 Russet (I.) 80.
 Russo (Demostene) 16, 69.
 Russu (din firma Russu și Petriu)
 138, 160.
 Russu (I.) 213.

 Saadi (Efendi) 56.
 Sadoveanu (M.) 218.
 Saidman (editor Dorohoi) 224.
 Saint-Pierre (Bernardin de) 135.
 Saint Marc de Girardin 13.
 Salustiu 71.
 Sâmboteanca (Cocoana) 88.
 Samitca (Ignat) 143, 167, 222, 234,
 235.
 Samitca (Iosif zis Ilie) 143, 165, 166.
 Samitca (Ralian) 143, 167, 223, 235.
 Sand (George) 93, 113, 125, 135.
 Sandeau 135.
 Sander (Tipografia) 128, 154.
 Sanft (Lazăr) 168.
 Săulescu (G.) 108, 119.
 Sbiera (Ion) 186.
 Scandberg 68.
 Scheletti (N.) 158.
 Schiller 93, 125, 231.
 Schliff 119.
 Schopenhauer 155.
 Schöffner (Peter) 8.
 Scott (Walter) 93, 113, 125, 135.
 Segal (Carol) 173.

 Sergescu (Petre) 197, 198.
 Serurie (Gr.) 121.
 Seulescu (G.) 119.
 Sfetea (Constantin) 140, 175, 176, 217,
 222, 223, 234.
 Simeon 52.
 Simionescu (A.) 170.
 Simionescu (Prof. Ion) 191, 194, 196,
 221, 223.
 Simionescu-Râmniceanu (Marin) 223.
 Simonescu (Dan) 234, 237.
 Sion (G. I.) 143, 158.
 Slavici (Ion) 134, 171, 213.
 Socec (Emil) 156.
 Socec (I. V.) 93, 128, 138, 139, 140,
 143, 148, 151, 152, 153, 154, 155,
 156, 157, 158, 159, 160, 172, 175,
 217, 222, 235, 237.
 Socec (Jean) 156.
 Sofocle 69.
 Span 206.
 Spencer (H.) 175.
 Speranția (Teodor) 134, 176, 213.
 Spinazzola 153.
 Spirescu (A.) 86, 138, 160, 235.
 Springer (J., editură germană) 197.
 Stamate (D.) 118, 119.
 Stamati (Iacov) 63.
 Stăncescu (Dumitru) 174, 175.
 Steinberg (Haim) 135, 139, 176, 178,
 217, 222, 235.
 Steinberg (Hascal) 176, 177, 178.
 Stelescu 162.
 Steuerman-Rodion (A.) 171.
 Stoicescu (C. S.) 162.
 Storck (Emil) 139.
 Sturza (Costache) 116.
 Sturza (Dimitrie) 130, 131, 162, 191.
 Sue (Eugène) 93, 113, 125, 135, 151,
 232.
 Suidas 71.
 Suru (Pavel) 224.

 Șaban Făgețel (C.) 168.

Șaguna (Mitropolitul Andrei) 206, 225.
 Șaraga (Aizie) 168, 169.
 Șaraga (Frații David și Ihl): 115, 142, 169, 170, 217, 236, 237.
 Șerban (Diaconul) 18.
 Șincai (Gheorghe) 18, 73, 75, 198.
 Șoanul (Petru) 67, 74.
 Ștefan (Gheorghe) 53.
 Ștefan (Mitropolitul) 21, 22, 41.
 Ștefan (Monahul) 21.
 Ștefan (Simeon) 41, 46.
 Ștefănescu (Barbu) 153, 162.
 Știrbey (Barbu) 70.
 Șuțu (Gh.) 65.

Tacu 143.

Tălășescu 218.
 Tanco (Paul) 201.
 Tăslăoanu (O.) 211.
 Tasso (Torquato) 88.
 Tastu 119.
 Tătărescu (Em.) 168.
 Teodorescu (Toma) 128.
 Teodorian Carada (C.) 219.
 Teodorovici (I.) 204.
 Teocrit 71.
 Teclu (atelier grafic) 128, 154.
 Teleor (D.) 134.
 Tempea (Radu) 64, 109.
 Teodosie (Mitropolit) 25, 41, 46, 47, 49.
 Teodosie Voevod 16.
 Teofil (Mitropolit) 21.
 Teotokis (Nikifor) 198.
 Theuriet (André) 135.
 Thiel (Viktor) 29, 237.
 Thieme (editura germană Georg) 197.
 Tiktin (H.) 134.
 Tindal 59.
 Tinesiu 72.
 Tocilescu (Gr.) 134, 153, 162.
 Todoranu (A.) 144.
 Tolstoi (L.) 168.

Tomșa (Ștefan) 12.
 Toneghin (M.) 9, 153, 237.
 Topliceanu (Dumitrache) 94, 95.
 Torouțiu (I. E.) 224.
 Trécourt (Jean Baptiste) 98.
 Trifu (G.) 207.
 Trișcu (R.) 207.
 Tucidide 68, 72.

Tamblac (Grigore) 12, 14.
 Tichindeal 101, 207, 231.
 Țițeica (G.) 191.

Ulrich (Adolphe) 138.
 Ureche (Grigore) 41, 46, 52, 55, 213.
 Urechia (V. A.) 9, 11, 30, 134, 136, 143, 183, 237, 238.

Vaillant 109.

Varinus 71.
 Varlaam 21, 22, 24, 26, 41, 43, 47.
 Varlaam (Sardeon) 116.
 Varta (din firma Bălăceanu și Varta) 138.
 Varvara (Bogdan) 153, 237.
 Vasic-Ungurian (Pavel) 77.
 Văcărescu (Alec) 231.
 Văcărescu (Enache) 204.
 Văcărescu (I.) 81, 82, 83, 84, 126, 158.
 Văcărescul (Constantin) 52, 53.
 Vărtosu (Em.) 238.
 Veniamin (Mitropolitul) 71, 99, 116, 119, 184.
 Ventura (Gr.) 134.
 Vêrard (Antoine) 7, 8.
 Vernescu (Teodor) 101.
 Viciu 213.
 Viennet 113.
 Vioreanu (Gh.) 109.
 Virgiliu 71.
 Vlad cel Tânăr 20.
 Vlahul (Gherman) 35.
 Vlahuță (Al.) 134, 137, 139, 155, 170, 175, 177, 213, 218.

- Vlastaris 71.
Vlădescu (Gr.) 153.
Voinescu I (I.) 84, 126.
Voinescu II (I.) 80, 84, 126.
Voltaire 86, 88, 95, 113, 118, 119, 125, 135, 231.
Vulcanu (Josif) 158.
- Wachmann 108.
Walbaum (Friedrich) 84, 93, 96, 97, 121, 125, 136, 138.
Wallenstein 109.
Walter (Scarlat) 128.
Weber 98.
Weiss 118, 136.
- Weiss (Ioan) 123.
Wells (H. G.) 219.
Widmann (Walter) 29.
Wilhelm (marele Elector Friedrich) 53.
Winterhalder 84, 93, 97, 120, 121, 125, 125, 128, 136, 138, 151.
- Xenofon 71, 72.
Xenopol (A. D.) 134, 143, 170, 238.
- Zachariade (Nicolae) 158.
Zalomit 109.
Zamfirescu (Duiliu) 134, 175.
Zissu (Elena) 167.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Cuvânt înainte.	7
I. Inceputuri	11
II. Spre cea dintâi tipăritură românească	33
III. O epocă înfloritoare	40
IV. Domni și boeri, cărturari, tipografi și editori	46
V. Un prinț al cărții	56
VI. 1720—1820. Un veac de șoseluire editorială	62
VII. Editura propagandistică și culturală	79
VIII. Tiparul devine laic	94
IX. Invățămintul dinam al mișcării editoriale	98
X. Regulamentul organic, școala și cartea didactică	104
XI. Figuri reprezentative	110
XII. Editura Comercială	123
XIII. Vrednici urmași a lui George Ioanid	147
XIV. In marile Centre de provincie din țară	165
XV. Alte nume de librari-editori	172
XVI. Edituri de Stat	179
XVII. Edituri românești dincolo de hotarele vechii României	200
XVIII. 1900—1916 și 1918—1939	216
XIX. Incheere	223
Bibliografie	235
Indicele alfabetic al numelor proprii	242